

BORTOM KRISEN

Om ett framgångsrikt Sverige
i den nya globala ekonomin

SLUTRAPPORT • GLOBALISERINGSRÅDET
© GLOBALISERINGSRÅDET 2009

GRAFISK FORM Nina Gergi
FOTO OMSLAG Scanpix
TRYCK Edita, maj 2009

ISBN 978-91-38-23219-4
ISSN 0284-6012

BESTÄLLNING: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se
Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet
för den som skall svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/>

E-POST globaliseringsradet@education.ministry.se
www.regeringen.se/globaliseringsradet

Förord

Globaliseringsrådet tillsattes av regeringen i december 2006 för att analysera och komma med förslag om hur Sverige kan hävda sig väl i en tid av fortsatt globalisering.

Rapporten heter "Bortom krisen". Vi har inte sett som vår uppgift att ha åsikter om hur den nu pågående, akuta ekonomiska krisen ska hanteras. Däremot uppfattar vi att krisen har gjort vårt arbete viktigare. Dels visar den hur snabbt ett läge kan förändras och därmed vikten av omställningsförmåga. Dels kan krisen leda till att marknadstillväxten, när den väl återkommer, blir lägre än vi som nation vände oss vid under åren före krisen. Det understryker angelägenheten av åtgärder som stärker Sveriges konkurrenskraft och förmåga att attrahera investeringar och kompetenta människor.

Vår rapport är en enträgen uppmaning till det politiska systemet och hela samhället att ge frågor om Sveriges konkurrenskraft, omställningsförmåga och attraktivitet högre prioritet. Sverige har en grundläggande styrka, men vår egen ekonomiska historia visar att vi också är sårbara. Vårt beroende av några få framgångsrika exportföretag är stort. Vi måste få fler företag som vågar växa. Vi måste satsa mer på kunskap, vår tids mest avgörande produktionsfaktor. Vi måste se till att ny kunskap oftare omsätts till produktion i Sverige. Vi måste få en arbetsmarknad som i högre grad kombinerar trygghet med flexibilitet. Vi måste stärka de strukturer som gör att Sverige håller samman också under påfrestningar. Vi måste göra Sverige mer känt också i länder långt borta. Vi måste se till att statsledningen i en föränderlig tid har tillgång till bästa möjliga beslutsstöd.

Om vi inte tar itu med de problem vi har kan nästa kris slå ännu hårdare än den här. Vi måste ha insikten att konkurrensen på världens marknader ofta är stenhård, liksom tävnan om investeringar och rekryteringar. Men Sveriges

förutsättningar att klara sig bra finns där, om vi spelar våra kort väl.

Vårt uppdrag handlade om Sverige, men vi har förenats i vår övertygelse att globaliseringen i grunden är bra för världen. De utmaningar som mänskligheten står inför kan bara lösas tillsammans. Det gäller inte minst klimatförändringarna. Globalisering handlade, när begreppet myntades, mycket om vidgade marknader. Nu växer insikten om att globalisering står för så mycket mer. Den kan, rätt hanterad, ge minskad fattigdom och tränga undan hunger och hopplöshet. Den kan öka möjligheterna att gränslösa idéer om mänskliga rättigheter och demokrati sprids och slå rot där de hittills varit bannlysta. Den kan öka förutsättningarna för att världens folk samlar sig till samordnade insatser för en hållbar utveckling på vår gemensamma planet.

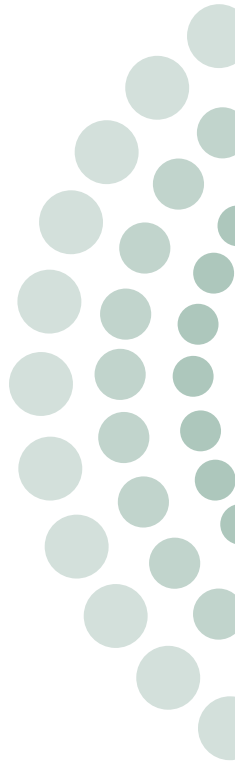
I en bilaga lämnas en redogörelse för Rådets arbetssätt, aktiviteter och sammansättning. En viktig del av projektet har bestått av ett drygt 30-tal expertrapporter som Rådet beställt. Rådets kansli under ledning av professor Pontus Braunerhjelm har också skrivit en underlagsrapport, som delvis bygger på expertrapporterna.

Liksom i Rådets första rapport hösten 2007, Kunskapsdriven tillväxt, vill de fem statsråd som ingår i Rådet markera att de står bakom huvudinriktningen i rapporten men att de av formella skäl inte i Rådet kan binda sig i frågor som regeringen senare ska avgöra. Fyra ytterligare ledamöter har fogat särskilda yttranden till rapporten, vilka återfinns sist. Även för övriga ledamöter gäller att det naturligtvis kan finnas enskildheter som de inte hunnit sätta sig in i och åsikter som de inte delar fullt ut.

Rapporten överlämnas härmed till regeringen.

Stockholm den 25 maj 2009

Lars Leijonborg, ordförande
Kristina Alsér
Hans Bergström
Carl Bildt
Urban Bäckström
Lars Calmfors
Per Carstedt
Dilsa Demirbag-Sten
Anna Ekström
Sven Otto Littorin
Wanja Lundby-Wedin
Karin Markides
Elisabeth Nilsson
Aina Nilsson Ström
Sture Nordh
Mats Odell
Maud Olofsson
Carl-Henric Svanberg
Lena Treschow Torell
Harriet Wallberg-Henriksson
Marcus Wallenberg
Olle Wästberg

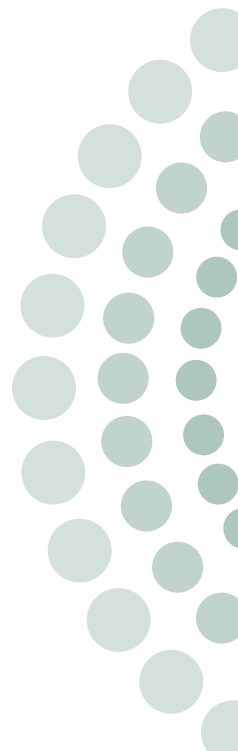
Innehållsförteckning

Förord	3
1. Globaliseringen och Sverige	10
2. Sveriges förutsättningar: styrkefaktorer och svagheter	22
2.1 Inledning	22
2.2 Styrkefaktorer	24
2.3 Svagheter	27
3. Sverige som kunskapsnation	31
3.1 Inledning	31
3.2 En ny kunskapspolitik för barn och ungdomar	32
3.2.1 <i>Tidigare skolstart</i>	32
3.2.2 <i>Språkkunskaper redan i förskolan</i>	33
3.2.3 <i>Öka språkinläringen i ungdomsskolan</i>	33
3.2.4 <i>Utvärdera mer i skolan och bejaka mångfalden</i>	34
3.2.5 <i>Lärarnas viktiga roll</i>	35
3.3 En ny kunskapspolitik för vuxna	36
3.3.1 <i>Stärk den högre utbildningens kvalitet och bygg ut högskolan</i>	36
3.2.6 <i>Utveckla nätpedagogiken</i>	37
3.3 En ny kunskapspolitik för vuxna	37
3.3.1 <i>Stärk den högre utbildningens kvalitet och bygg ut högskolan</i>	37
3.3.2 <i>Stimulera snabbare studier – samhällsekonomisk vinst</i>	39
3.3.3 <i>Underlätta studievalen</i>	40
3.3.4 <i>Livslångt lärande – kompetenskonto</i>	40
3.4 En ny kunskapspolitik för forskning och utveckling	42

3.4.1	<i>Öka anslagen till och förbättra förutsättningarna för forskning</i>	42
3.4.2	<i>Avdragsrätt för donationer till forskning</i>	44
3.4.3	<i>Gynna forskningsintensiva företag, skattemässigt och i forskningspolitiken</i>	44
3.4.4	<i>Öka lärosätenas frihetsgrad</i>	45
4.	Ekonomi, näringspolitik och skatter i ett globalt perspektiv	46
4.1	Inledning	46
4.2	Fördelningspolitik i globaliseringens tid	47
4.3	Ett globaliserat skattesystem	49
4.4	Statsfinansiella och samhällsekonomiska effekter av Globaliseringsrådets reformförslag	52
4.5	Minska regelbördan och förkorta handläggningstiderna	54
4.6	Öka konkurrensen – släpp loss tjänstesektorn!	56
4.7	Utforma en svensk "huvudkontorsstrategi"	58
4.8	Värna den svenska industrin	59
4.9	Bygg ut infrastrukturen	61
4.10	Slå vakt om frihandeln	63
4.11	Reformera det globala finanssystemet	65
4.12	Använd klimatomställningen till att gynna Sverige	66
5.	Ökad omställningsförmåga genom en mer flexibel arbetsmarknad	68
5.1	Inledning	68
5.2	Behåll den svenska arbetsmarknadsmodellen – gör nödvändiga förändringar i arbetsrätten i avtal	69
5.3	Stärk tryggheten och omställningsförmågan genom en socialförsäkringsreform med arbetslinjen i centrum	73

5.4	Partsöverenskommelserna om trygghets- och omställningssystem fungerar väl och bör omfatta en större del av arbetsmarknaden	72
5.5	Vid sidan av – och som ett stöd till – trygghets- och omställningsavtalen bör en allmän kompetensförsäkring införas	73
5.6	Satsa på livslångt lärande också på annat sätt	76
5.7	En systematisk politik för att minska utanförskapet bör bedrivas	77
5.8	Det är bra att Sverige vidgar möjligheterna till arbetskraftsinvandring	78
5.9	Förmå människor att stanna längre i arbetslivet	78
5.10	Öka jämställdheten	80
6.	Omställningsförmåga genom nationell sammanhållning	84
6.1	Konsensuskulturen är en styrka	84
6.2	Jämlikhet – en fördelningspolitik som uppfattas som rättvis	86
6.3	Ett starkt civilt samhälle behövs som komplement till den offentliga sektorn	87
6.4	Invandring ger utvecklingskraft – centralt att integrationen fungerar	88
7.	Globaliseringen, nationalstaten och utrikespolitikens roll	
7.1	Inledning	90
7.2	Fullfölj en aktiv utrikespolitik	91
7.3	Stärk Sverige bilden	93
7.4	Förstärk samarbetet med svenska företag för att nå ut med kunskap om Sverige	94
7.5	Reformera utrikesförvaltningen	94

7.6	Fördjupa och effektivisera samordningen av Sveriges offentliga arbete utomlands	95
7.7	Främja handel på för Sverige intressanta marknader	96
7.8	Skapa bestående relationer genom biståndet	97
8.	Bästa möjliga beslutsstöd	98
8.1	Beslutsstöd i attraktionspolitikens tid	98
8.2	Globaliseringsrådet – och sedan?	100
Bilaga 1		103
Globaliseringsrådets verksamhet		103
Bilaga 2		106
Särskilda yttranden		106

1. Globaliseringen och Sverige

Ordet globalisering började användas i mitten av 1990-talet och blev snart flitigt utnyttjat i analyser av den internationella utvecklingen. Det speglade insikten att det pågick en omvälvande förändring i vår värld. Kärnan i den var att nationsgränsernas betydelse minskade i viktiga avseenden. Att det blivit så hade både politiska och teknologiska orsaker. Bland de politiska märktes Kinas val av marknadsekonomi, Sovjetunionens fall, EU:s utvidgning och fördjupning samt att många länder avvecklat sina valutaregleringar. Bland de teknologiska kan nämnas framväxten av internet, utvecklingen av mobiltelefoni och sjunkande transportkostnader. Genom att hindren för handel, investeringar, migration och informationsutbyte blivit färre hade nya förutsättningar uppstått, inte minst för produktion. Resultatet blev en välstandsökning på kort tid som världen aldrig tidigare skådat. Antalet som lyftes – eller snarare – kunde lyfta sig själva ovanför FN:s fattigdomsstreck under åren 1990–2005 uppgick till nästan en halv miljard människor.

Globaliseringen har inneburit en maktförskjutning i världen. De folkrika staterna i Asien kommer under det sekel vi nu är inne i ta sin rättmätiga plats i världssamfundet medan västerlandet, som dominerat världen i ett par århundraden, får acceptera att den ställningen förändras.

De brant stigande kurvorna för produktion, utlandsinvesteringar och världshandel bröts dramatiskt genom den finanskris som inledes i USA hösten 2007. Sammanbrottet i det globala finansiella systemet och den följande lågkonjunkturen har med stor kraft slagit mot världsekonomin. Ingen vet med säkerhet hur djup och utdragen krisen kommer att bli. I år, 2009, bedöms världens samlade BNP sjunka och nedgången i världshandeln bli den största sedan andra världskriget.

Krisen innebär att globaliseringens kärnvärden utmanas. Protektionistiska tendenser är tydliga. De handelsförhandlingar som kallas Doha-rundan har havererat. Internationella valutafonden, IMF, har visat att efter det att G20-ländernas ledare vid ett möte i Washington i november 2008 lovade varandra att inte vidta protektionistiska åtgärder genomförde ändå 17 av dem sådana före uppföljningsmötet i London ett halvår senare. Inte minst de största länderna tänjer på WTO:s regelverk genom dolda subventioner och införande av regler

vars verkliga syfte är att stänga utländska konkurrenter ute. En annan effekt är att finanskrisen har beskurit kreditmöjligheter, vilket inte minst drabbar fattigare länder hårt. Hela stater står vid ruinens brant och endast stora nödlån från främst IMF har tills vidare räddat situationen. En tid före krisen såg det faktiskt ut som om flera av de mål FN satte upp vid millennieskiftet, bland annat en halvering till år 2015 av antalet människor som lever i absolut fattigdom, skulle kunna nås. Få tror längre att det är möjligt.

I flera avseenden fortgår globaliseringen som förut. Maktförskjutningen från väst till öst har snarast påskyndats av krisen. I krisanteringen har den nya världsordningen blivit tydlig. Gruppen G8-länder har ansetts helt otillräcklig och i stället har G20 lanserats, där de ”nya”, snabbväxande ekonomierna har säte och stämma. IT-användning ökar och fler människor vill fortfarande arbeta eller studera utomlands.

Men i andra avseenden har globaliseringen avstannat. De kriterier som vi använt här och som brukar nyttjas för att definiera begreppet globalisering – som sänkta gränshinder, ökande världshandel och ökande direktinvesteringar – är just nu inte uppfyllda. Vår övertygelse är emellertid att den situation vi nu befinner oss i inte representerar en ny långsiktig trend utan snarare ett tillfälligt avbrott i långsiktstrenden. De nuvarande svårigheterna i världsekonomin med stora finansiella obalanser och förtroendebrister kommer att kunna övervinnas. De resultat som uppnåddes under den period då globaliseringen var som mest intensiv borde vara argument nog. Så många har så mycket att vinna på att globaliseringen skjuter fart på nytt att det skulle vara förvånande om det bakslag vi ser just nu blir bestående.

De positiva effekterna av globaliseringen ska dock inte skymma att den också medför problem. Den nu pågående krisens förlopp illustrerar ett av dem. Finansmarknaderna i länder runtom i världen har blivit så inflätade i varandra att en kris i ett land snabbt sprider sig till andra. Vår analys är dock att det snarast är mer globalisering – nämligen i form av mer internationell samverkan mellan regeringar och institutioner – som behövs för att undvika liknande situationer i framtiden. Det finns också anledning att påpeka att Kina så här långt visat sig mer motståndskraftigt mot krisen än många bedömare trott. Landet har utnyttjat sina starka statsfinanser och sitt kapitalöverskott till att släppa fram inhemsk konsumtion och genomföra stora investeringar, som till stor del kompenserat bortfallande exportmarknader. Landet har därmed, åtminstone som det

verkar hittills, kunnat behålla tillväxttal som visserligen är lägre än tidigare men ändå framstår som imponerande i ett internationellt perspektiv. Även Indien och Brasilien har så här långt klarat krisen hyggligt. Länderna har därmed också i någon mån bromsat den globala nedgången.

De ökade utsläppen i atmosfären av klimatpåverkande gaser kan också ses som ett problem som har samband med globaliseringen. Den snabba produktionsökningen har medfört större koldioxidutsläpp, liksom de ökade transportmängderna. Sådana samband är dock inte självklara. Sverige är ett exempel på att det går att höja produktionen och samtidigt sänka koldioxidutsläppen.

En tredje negativ faktor, som aktuell forskning belagt och som redovisats i en expertrapport till Rådet, är att globaliseringen kan skärpa de nationella fördelningsproblemen. Det tycks enligt denna forskning inte vara så att det totala antalet arbeten i ett land minskar, men globaliseringen innebär ett tryck mot ökad lönespridning. En risk med en sådan utveckling är att den kan minska legitimiteten bland medborgarna för de åtgärder som krävs för att landet ska kunna stå starkt i den globala utvecklingen.

Den ekonomiska krisen har gjort att förutsättningarna för Globaliseringsrådets arbete förändrats. En arbetsmässig svårighet är att delar av det statistiska underlaget i Rådets expertrapporter inte längre är aktuellt. Osäkerheten om framtiden är stor. Alla seriösa framtidsbedömare närmar sig för närvarande sin uppgift med betydande ödmjukhet. Det som fram till helt nyligen framstod som sanningar, väl förankrade i erfarenhet och teoribildning, förefaller nu allt oftare vara övergivna ideologiska bastioner. Också i Globaliseringsrådet måste vi förse våra analyser och förslag med reservationen att alla bedömare just nu seglar i okända vatten.

Samtidigt ska den nya situationen ses som en möjlighet att nå enighet bortom inrotade låsningar. Gamla indelningar och etiketter blir allt mindre relevanta och användbara som tolkningsmodeller.

Globaliseringsrådet menar att det även i detta läge är rimligt att dra ett antal slutsatser.

En är att det som globalisering i grunden handlar om – ökad samverkan över gränser – är något positivt och dessutom något som är nödvändigt för att de stora utmaningar och omställningsbehov som finns i världen ska kunna mötas. Det blir alltmer uppenbart att vissa hot är gemensamma. Krig, pandemier och finanskriser startar någonstans på jorden men påverkar oss alla till sist. Globalisering är ytterst en insikt att problem löses lättare tillsammans.

En annan slutsats är att det är klokt att utgå ifrån att förändringstrycket kommer att förbli starkt och att nationer som Sverige gör bäst i att, så gott det går, föra en politik som är anpassad till flera olika scenarier. Det kan mycket väl gå så bra som beskrivs i en expertrapport till Rådet med titeln "On the road to Samarkand", som i 25- och 50-årsperspektiv tecknar en ljus bild av Sveriges framtid. I den datorbaserade simuleringsmodell som rapportförfattarna använt fortsätter globaliseringen och Sverige ställer framgångsrikt om till mer kunskapsintensiv produktion. Svenskarna kommer enligt rapporten att leva ett rikare liv i många avseenden. Men det finns naturligtvis också andra, mörkare scenarier där de ekonomiska och sociala påfrestningarna kan bli betydande. Beslutsfattare har anledning att tänka igenom också dem, dels för att försöka undvika dem, dels för att inte vara helt oförberedda om det värsta skulle hända. Vi berör senare, i kapitel sju, några av de krisscenarier som för närvarande mest diskuteras i internationella framtidsstudier.

Omställningsförmåga blir en nyckelfaktor i en värld med högt förändringstryck. Att stärka den svenska förmågan till förändring är ett centralt tema i denna rapport.

Ett annat centralt begrepp i denna rapport, liksom i praktiskt taget alla rapporter om globalisering, är kunskap. Det finns ett nära samband mellan länders levnadsstandard och graden av kunskapsinnehåll i produktionen. När andra länder tar över massproduktionen blir vår roll i världsekonomin att producera varor och tjänster med mer unika kvaliteter. När begreppet kunskap används som nyckelord är det viktigt att det definieras mycket brett. När den växande medelklassen i till exempel Kina efterfrågar västerländska produkter är det naturligtvis hög kvalitet och funktionalitet den är redo att betala för, men också sådant som design, marknadsföring och säkerhetstänkande. Sverige tjänar också pengar på att svenska artister säljer skivor utomlands och att svenska författare läses i andra länder. När vi säger att kunskapsinnehållet är avgörande inkluderar det alltså sådant som kreativitet, förmåga att tänka i system, entreprenörskap och även kulturskapande.

Till grund för rapporten ligger en analys av den ekonomiska utvecklingen på medellång sikt som vi uppfattar ligger ungefär i mittfåran av aktuella bedömningar. Den innebär att den nuvarande lågkonjunkturen bottnar relativt snart. Därefter börjar världsekonomin att växa på nytt. Men förmodligen kommer de långsiktiga kriseffekterna att vara betydande och hämmande för tillväxten.

Vi har inte sett som vår uppgift att ha synpunkter på den akuta

krishanteringen. Om det kortsiktiga läget har vi ingen bedömning, alltså exakt när konjunkturen börjar vända uppåt. På medellång sikt är vi optimistiska, om än med reservationer. Vår optimism bygger vi bland annat på följande faktorer:

- Nedgången har skapat ett uppdämt konsumtions- och investeringsbehov.
- Världen har ännu bara sett början av informationsrevolutionen.
- Hundratals miljoner människor i länder som Brasilien, Indien och Kina som nu arbetar med lokal jordbruksproduktion är redo att börja arbeta i industrin och den tjänstesektor som växer runt industrin. Systemen (i form av entreprenörskap, riskkapital, infrastrukturprojekt, kunskapsförsörjning med mera) för en sådan överflyttning finns på plats.
- Spännande genombrott i branscher som biomedicin och nanoteknologi kommer att driva investeringar.
- Det finns fortfarande betydande utrymme för liberaliseringar av världshandeln, till exempel genom att den havererade Doharundan kommer på spåret.
- Omställningen från fossilenergiförsörjningen kommer att kräva stora investeringar, liksom anpassning av våra samhällen till de klimatförändringar som det är för sent att undvika.

När vi tror att marknadstillväxten trots allt blir något lägre än under åren direkt före krisen beror det bland annat på följande faktorer:

- Den kraftigt ökade statsupplåningen i många länder kan leda till ett tryck uppåt på räntorna. Inflationsriskerna är sannolikt betydande. Dessa faktorer kommer att hålla tillbaka efterfrågan. USA:s roll som "motor" i världsekonomin kommer av dessa skäl förmodligen att försvagas.
- En del av den registrerade uppgången före krisen har visat sig vara en del av den bubbla som utlöste den. Situationen som rådde före krisen, när "kapital jagade risk", drev fram en del osunda beteenden. Rekylen kommer att innebära stor försiktighet, vilket ger en lägre men förhoppningsvis mer uthållig tillväxt.

Läget för Sverige nu är alltså betydligt sämre än under 2007, då Globaliseringsrådet började sitt arbete. Då var vi inne i en period när det gick anmärkningsvärt bra för vårt land. Vi klättrade i OECD:s väl-

ståndsliga, sysselsättningen steg kraftigt och den offentliga sektorns finansiella förmögenhet växte. Vår exportsammansättning var väl lämpad för globaliseringen. Kinas expanderande industri behövde vår järnmalm, den ökande mobiltrafiken runtom i världen gav efterfrågan på våra basstationer och de stora infrastrukturprojekten skapade behov av lastbilar.

Nu ökar både arbetslöshet och statens upplåning. Det som var vår styrka i uppgången har nu blivit ett problem: exportberoendet. Exporten uppgår till cirka hälften av BNP, vilket gör oss till ett av de mest exportberoende länderna i världen. Det har i flera hundra år varit basen för vår välståndsutveckling och gjort oss till ett av världens rikaste länder. Många andra länder avundas oss vår ekonomiska ryggrad av framgångsrika globala storföretag och alla exportframgångar. Konststycket inför framtiden är att på alla sätt vårda den basen, samtidigt som vi främjar en betydande expansion av tjänstesektorn. Huvudskälet att också fokusera tjänstesektorn är att allt talar för att det är där de flesta nya jobben kan tillkomma, men ett ytterligare skäl är att det något minskar vår sårbarhet vid globala konjunkturunedgångar.

Globaliseringsrådets uppgifter har varit att analysera Sveriges konkurrenssituation i globaliseringens tid och bredda samhällsdebatten kring dessa frågor. Vårt svar till det politiska systemet är en allvarlig maning. Sverige är mer sårbart än vi vill tro. Att missköta konkurrenskraften kommer obönhörligen att straffa sig. Sverige, om något land, borde ha det i färskt minne. Vår oförmåga att ta tag i ett antal strukturproblem – lönebildning, inflation och budgetunderskott för att nämna några – under 1970- och 80-talen ledde fram till 1990-talskrisen. Även då fanns en ohämmad kreditexpansion med i problembilden. Uppvaknandet blev smärtsamt: 400 000 förlorade jobb, djupa ingrepp i välfärden och en kraftigt växande statsskuld.

Det finns anledning att betona att globaliseringen är en orsak till att det gått bra från mitten av 1990-talet fram till den nuvarande krisen. Den mycket kraftiga marknadstillväxten i världen har gynnat ett exportland som Sverige. Men det fanns växande marknader också på 1980-talet. Den stora skillnaden är att Sverige hade lärt sig en läxa. Som nation gjorde vi mycket rätt under perioden från början av 1990-talet fram till den nuvarande krisen bröt ut. Jämfört med 1970- och 80-talen har tillväxten varit ungefär dubbelt så hög sedan början av 1990-talet, efter det att den då aktuella krisen övervunnits och kronan tillåtit flyta. Olika regeringar har sin del av äran. Om några viktiga steg har det rätt enighet över den politiska blockgränsen, till

exempel EU-medlemskapet, skattereformen, pensionsreformen, det finanspolitiska ramverket och grunddragen i budgetsaneringen.

Men det är naivt att tro att framgångar under åren 1993 till 2007 kommer att upprepas automatiskt bara för att efterfrågan på världsmarknaden börjar stiga igen. Konkurrensläget kan mycket väl bli tuffare. Just nu är vi nere i krisens kalla vatten, men förr eller senare kommer att vi att komma upp på fast mark igen. Men hur landskapet på andra sidan ser ut vet vi egentligen ganska lite om. Det kan vara betydligt kargare än det vi lämnat bakom oss. Därför måste frågor om hur vi vässar vår konkurrenskraft och stärker vår omställningsförmåga på nytt få högsta prioritet.

Globaliseringsrådet har identifierat tio problemområden som vi har haft som utgångspunkt för våra diskussioner och rekommendationer. De områdena är:

- 1. Globaliseringens kraft har underskattats av världens politiska ledare. Bristen på internationell samverkan mellan stater har lett till att globaliseringens avigsidor, bland andra de som blottlagts av finanskrisen, inte har hanterats tillräckligt effektivt. Klimathotet är ett annat exempel på ett globalt problem som hittills inte mötts med adekvata politiska åtgärder.*
- 2. Sveriges sårbarhet har inte tagits på tillräckligt allvar. Det som gynnat oss i uppgång kan slå hårt tillbaka i nedgång. Skulle bara några av de storföretag som svarar för huvuddelen av vår export försvinna, rämman en stor del av basen för vårt välstånd.*
- 3. Även om det finns anledning att vara optimist om världens förmåga att ta sig ur den nu pågående, akuta krisen finns det skäl att räkna med att de negativa effekterna kommer att bestå under flera år. Höga räntor till följd av den kraftigt ökade statsupplåningen i många länder kan komma att hålla tillbaka konsumtionen. Tillväxten i världshandeln blir, när den återkommer, en tid sannolikt lägre än under åren närmast före krisen.*
- 4. Sverige har för få entreprenörer och småföretagare som vågar satsa på att växa. Det krävs företagare för att bygga företag. Särskilt tjänstesektorns expansion – och därmed tjänsteexportens utveckling – har varit otillräcklig. Vårt stora överskott i bytesbalansen är inte bara en styrka utan kan också vara en varningssignal: varför exporteras så mycket kapital som skulle behövas i Sverige?*

5. *Vår union, EU, är inte en tillräckligt pålitlig kraft för fri handel med varor och tjänster – skulden för att den senaste stora handelsförhandlingen, Doha-rundan, misslyckades åvilar delvis också EU. Jordbrukssubventionerna är ett handelshinder som hotar en fortsatt liberalisering av världshandeln – en av tillväxtens viktigaste motorer.*
6. *Sverige har inte satsat tillräckligt på kunskap. Skolresultaten sjunker och den statligt finansierade forskningen har tappat mark. Ingenjörskrisen hotar för att intresset för tekniska utbildningar sjunkit under flera år. Begreppet återkommande utbildning är fortfarande mer en vision än realitet. Möjligheterna för kvalificerad arbetskraft att invandra till vårt land har varit för små. Kunskapsinnehållet i exporten har inte utvecklats lika snabbt som i flera jämförbara länder.*
7. *Den andel av befolkningen som arbetar minskar i förhållande till den andel som blir försörd. I ett globalt konkurrensperspektiv skulle det vara en stor fördel om den relationen kunde förskjutas genom att antalet i arbete ökade.*
8. *Integrationen av invandrare fungerar för dåligt.*
9. *Ägande, ledningsfunktioner och andra strategiska organ i företag tenderar att flytta utomlands i en utsträckning som inte balanseras av inflöde.*
10. *Sverige är för okänt i viktiga länder, främst i Asien.*

Vi som är ledamöter av Globaliseringsrådet kommer från skilda delar av det svenska samhället och representerar i många avseenden olika värderingar och åsikter. Men den gemensamma värderingsgrunden finns där också. Vi är övertygade om att en värld där fattigdom, ofrihet och orättvisor trängs tillbaka och klimatförändringarna stabiliseras kräver mer av samverkan över gränserna. I en sådan öppnare värld har också Sverige de bästa möjligheterna att bygga ett gott välfärdssamhälle för alla som lever här.

Den goda globaliseringen erbjuder lösningar. Ökat handelsutbyte och företagande tränger undan fattigdom. Ökad tillgång till information utmanar förtryckare. Ökad internationell samverkan bygger fred och mobiliserar många goda krafter till kamp mot gemensamma problem, som klimathotet. Ökad satsning på kunskap kan bese-

gra svåra folksjukdomar, som nu plågar miljoner. Med rätt spelregler kan lösningarna komma allt fler till del.

Vi föreslår globaliseringsreformer – tillväxtreformer – för i storleksordningen 40 miljarder kronor, statistiskt beräknat. I avsnittet om ekonomi, kapitel 4, finns en sammanställning av reformförslagen och deras beräknade kostnader, våra synpunkter på hur förslagen förhåller sig till reformutrymmet och hur vi ser på genomförandetid och finansieringsbehov samt vilka finansieringsalternativ som bör övervägas i första hand.

Efter detta inledningskapitel följer ett bakgrundskapitel som fördjupar förståelsen av de processer som nu pågår i världen. Därefter följer sex kapitel med rekommendationer. I sammanfattning innehåller de kapitlen följande förslag.

1. *Fortsätt att satsa stort på forskning och innovation. Sverige ska vara Kunskapslandet, som också marknadsför sig som landet med Nobelpriset och forskningsstatsningar i världstopp: "The Knowledge Nation", som också har förmågan att omsätta vetenskapliga resultat till produktion, "The Land of Innovation".*
2. *Träffa en blocköverskridande överenskommelse om en globaliseringsinriktad skattereform. En sådan bör innehålla:*
 - *Slopad värnskatt och en betydande ytterligare sänkning av skatten på arbete genom att skiktgränsen för statsskatt höjs kraftigt så att betydligt färre än idag behöver betala statlig skatt.*
 - *Ett antal skattesänkningar i syfte att stimulera företagare och företagande, som ändrade 3:12-regler, sänkt kapitalinkomstskatt, avdragsrätt för donationer till forskning och en skatterabatt till forskningsintensiva mindre företag och ett riskkapitalavdrag.*
 - *Reformerad expertskatt efter danskt mönster.*
 - *Ändrade skatteregler för personaloptioner.*
Förmögenhetsskatten bör inte återinföras. Om skattesänkningarna inte kan finansieras inom det reformutrymme som uppstår genom tillväxten bör skattebaser som är mindre utsatta för skattekonkurrens användas för att finansiera de föreslagna sänkningarna.
3. *Forma en svensk huvudkontorsstrategi:*
 - *Ett uttalat politiskt mål bör bli att Sverige ska vara ett land dit internationellt verksamma företag med fördel förlägger sina huvudkontor. En strategi för detta bör utformas. Syftet ska vara att först och främst hindra fortsatt utflyttning av viktiga lednings-*

funktioner från Sverige och i andra hand att locka huvudkontor att flytta hit.

- *Flera förslag i denna rapport skulle understödja en sådan huvudkontorsstrategi: bättre expertskatt, sänkt skatt på personaloptioner etc.*
 - *Utveckla Arlanda och Landvetter till väl fungerande och tilltalande storflygplatser med så många direktflyg till viktiga destinationer som möjligt.*
 - *De tendenser som finns att missgynna svenskt ägande i förhållande till utländskt bör upphöra.*
4. *Satsa på utbildning:*
- *Vässa högskolan kvalitetsmässigt och bygg ut den.*
 - *Uppmuntra fler studenter att plugga utomlands.*
 - *Gör engelska obligatoriskt från första klass.*
 - *Öka intresset för tekniska och naturvetenskapliga utbildningar, både genom pedagogisk utveckling och saklig information.*
 - *Ge högskolorna större autonomi, bland annat för öka deras möjligheter att bli nav i klusterbildningar med företag och andra aktörer.*
 - *Skapa individuella kompetenskonton för att underlätta det livslånga lärandet.*
5. *Slå vakt om frihandeln och ett globalt finanssystem:*
- *Våga kritisera EU:s roll i handelspolitiken – jordbrukssubventionerna är protektionism.*
 - *Prioritera att minimera transporterernas – flygets, vägtrafikens och sjötransporternas – miljöpåverkan.*
 - *Inför en "Global finansinspektion" – ett nytt internationellt finansiellt regelverk, kraftigare finansiella muskler för IMF och ett varningssystem när riskfyllda finansiella obalanser byggs upp.*
 - *Initiera ett internationellt analysarbete för att bättre kunna förstå och hantera de finansiella svängningar som nu tycks påverka världsekonomin mer än konjunkturförändringarna.*
6. *Öka tjänsteexporten:*
- *Välkomna privata aktörer inom vård, omsorg och skola – de behövs för att få fart på tjänsteexporten.*
 - *Uppmuntra kreativitet och kultur så att vi får fler exempel som "det svenska musikundret" – både skol- och kulturpolitiken är viktig i det perspektivet.*

- *Främja att "det svenska IT-undret" lever vidare – mycket av framtidens tillväxt kommer att ske på nätet, varför det är viktigt att Sverige ligger i världstopp när det gäller datoranvändning, bredbandstillgång och hög nätkapacitet.*
7. *Värna den svenska modellens värdegrund.*
 - *Låg korruptionsnivå, rättviseideal och jämställdhet är värden som stärker den svenska konkurrenskraften – men attityder som Jantelagen bör skrotas för gott.*
 8. *"Flexicurity" i arbetsmarknadspolitiken.*
 - *Den svenska modellen med avtal i stället för lagstiftning bör försvaras.*
 - *Arbetsrätten kan behållas om avtal säkrar tillräcklig flexibilitet och ger särskilda möjligheter för de mindre företagen. Många löntagares trygghet vid uppsägning behöver förbättras.*
 9. *Värna stabiliteten i den ekonomiska politiken.*
 - *Hög sysselsättning och uthållig tillväxt är basen för välståndet.*
 - *Långsiktigt uthålliga statsfinanser och låg inflation utgör centrala delar av konkurrenskraftspolitiken. Staten måste i högre grad än hittills prioritera global konkurrenskraft i skatte- och utgiftspolitiken.*
 10. *Satsa på kvalitetsdrivande system inom offentliga sektorn, t ex konkurrens och kundvals-system.*
 - *Bättre skolor, bättre vård och större trygghet på gatorna är en del av "attraktionspolitiken" och det enda som i längden kan motivera ett högre skattetryck än omvärldens.*
 11. *Använd klimatomställningen till att gynna Sverige.*
 - *Satsa på forskning och pilotanläggningar om förnybar och klimatneutral energi.*
 - *Gör Sverige till ett pionjärland för hållbara transportsystem – bygg upp ett heltäckande nät av laddstationer för elbilar och fortsätt satsa på en utveckling av förnybara drivmedel.*
 - *Sverige bör vara en mer aktiv partner i forskningen kring kommande generationer av kärnkraften.*
 12. *Även om de många framtidsjobben finns i tjänstesektorn bör vi satsa på att vara ett industriland också framöver.*

- Säkra tillgången till el till rimliga priser, producerad utan koldioxid-utsläpp och med hög leveranssäkerhet – slå fast att kärnkraften kommer att vara en viktig del av svensk elproduktion under överskådlig tid och satsa mer på förnybar energi.
 - Bygg ut den för industrin mest angelägna infrastrukturen.
13. Fullfölj en hög profil i utrikespolitiken.
- 99,8 procent av människorna bor i andra länder än Sverige, varför vårt öde till stor del bestäms av andra. Det ligger i vårt intresse att utvecklingen i världen präglas av demokrati, fred, mänskliga rättigheter, miljöhänsyn och tillväxt. Därför bör vi ha en aktiv utrikespolitik för de värdena och ett högt bistånd.
 - EU är en kraftfull och överträffad möjlighet för Sverige att betyda mer i världen.
14. Utveckla arbetslinjen:
- Blocköverskridande socialförsäkringsreform.
 - Främja tidigare inträde på arbetsmarknaden – premiera snabba examina på högskolan och korta sommarloven i högskolan.
 - Höj den verkliga pensionsåldern genom en rad åtgärder – dit bör efter en rimlig övergångstid höra en höjning av lägsta gränsen, 61 år, för uttag av pension till 62 år.
15. Satsa mer på att göra Sverige synligt och känt i världen och öka våra möjligheter till brobyggande och dialog.
- Visa stor återhållsamhet med ytterligare nedläggningar av ambassader och viktiga konsulat – snarare bör ambitionen vara att den svenska flaggan ska vaja i fler länder och på fler viktiga orter.
 - Stöd exportfrämjande mer.
16. Organisera statsledningen för tjugoförsta århundradet:
- Bygg upp en starkare analysfunktion i statsministerns kansli.
 - Skapa större möjligheter också för oppositionen att få aktuell omvärldsinformation och fördjupade analyser, exempelvis genom inrättande av ett framtidsutskott i riksdagen.

2. Sveriges förutsättningar: styrkefaktorer och svagheter

2.1 Inledning

Sverige är ett av världens rikaste länder. Forskare i ekonomisk historia har sökt förklaringar till varför det blivit så. Sådana studier är intressanta för, hur föränderlig världen än är, ger de ofta insikter i de grundläggande faktorer som påverkar ett lands ekonomiska utveckling. En del av förklaringen kan tillskrivas tur och lyckliga tillfälligheter. Vi har mineralrika malmer i vår berggrund och vi har vattenfall som kan omvandlas till elström. Annat hör ihop med kultur och grundläggande värderingar, som inställningen till arbete, graden av tillit och öppenheten för förändringar. En tredje grupp av förklaringar handlar om samhällsförhållanden som politiska beslut och det civila samhällets funktion, till exempel vilken roll fackföreningarna spelar.

Sveriges ekonomiska historia handlar mycket om internationell samverkan, regelverk som främjat företagsbyggande och uppfinningsrikedom. Under medeltiden utvecklade tyska Hansan det svenska stadsväsendet och bergsbruket. Det svenska stormaktsväldet byggde på en omfattande export av järn och koppar. Under mitten av 1600-talet svarade Falu gruva för två tredjedelar av världens kopparproduktion. Under 1700-talet dominerade Sverige världsmarknaden för järn och stål. Under 1800- och 1900-talen grundades flera svenska industrier, ofta byggda på sinnrika patent, som nådde stora framgångar på världsmarknaden. Sveriges anmärkningsvärda tillväxt från 1870 och hundra år framåt föregicks av många viktiga institutionella förändringar, som införandet av folkskolan 1842, avskaffandet av skråväsendet 1846, antagandet av en aktiebolagslag 1848, införandet av fri in- och utvandring samt fri rörlighet inom landet 1860, införande av fullständig näringsfrihet 1864 och genomförandet av en frihandelsreform 1865. Därtill genomfördes flera förändringar som stärkte kvinnornas ställning. Dessa institutionella förändringar var en del i en internationell process som pågick under andra hälften av 1800-talet. Sverige kom i vissa avseenden att bli ett föregångsland,

mycket tack vare den drivande finansministern Johan August Gripenstedt. Karakteristiska inslag i reformprocesserna var en tilltagande internationalisering – eller globalisering – där handelsvolymerna ökade, de gränsöverskridande investeringarna växte och människor reste mellan länder mer än tidigare. Ett annat framträdande element i utvecklingen under denna period var den starka teknologiska utvecklingen – den ”andra” industriella revolutionen – och de företag som växte fram ur dessa teknologiska landvinningar. Det faktum att Sverige stått utanför andra världskriget möjliggjorde en mycket kraftig produktions- och välstandsökning under 1950- och 60-talen.

Ett närmare studium av Sveriges ekonomiska historia visar på såväl perioder av stor framgång som tider med djupa problem och nedgångar. En period från början av 1970-talet och tjugo år framåt präglades av hög inflation, återkommande devalveringar och svag tillväxt. I OECD:s så kallade välståndsliga föll Sverige från en tätposition till att bli ett av de mindre rika länderna i Västeuropa. I backspeglarna är det uppenbart att en rad problem lämnades olösta. Det påminner om att underlåtenhet att värna konkurrenskraften kan stå sig dyrt. Konkurrensfördelar måste ständigt vinnas på nytt.

Åren 1993-2007 var på många sätt en framgångsrik tid för Sverige. Redan några år tidigare inleddes en reformperiod då flera viktiga samhällsförändringar beslutades (skattereformen, teleavregleringen, friskolereformen, avveckling av de generella bostadssubventionerna, pensionsreformen, EU-inträdet, budgetreformen etc.). Tillsammans med att det svenska kostnadsläget rättades till genom kronfallet 1992 bidrog dessa reformer till en lång uppgångsfas. Det ligger nära till hands att tro att allt vad som då gjordes var bra eftersom resultatet blev bra. Därför är det viktigt att försöka identifiera det som var mindre bra, men som helt eller delvis doldes av det som verkligen var bra, liksom den goda exportkonjunkturen och det låga inflationstrycket utifrån.

Globaliseringsrådet har i enlighet med våra direktiv ägnat uppmärksamhet åt Sveriges styrkefaktorer och svagheter i ett internationellt konkurrensperspektiv. Det är viktigt att ibland dröja inför både plus- och minusfaktorerna. Det som är bra stärker oss i övertygelsen att vi kan lyckas och bör inspirera till åtgärder som förstärker plusfaktorerna. Det som är dåligt bör naturligtvis åtgärdas för att minusfaktorer om möjligt ska falla bort. Det ligger i sakens natur att samma rubrik kan förekomma på båda listorna – om något är bra eller dåligt beror ju ofta på vad man jämför med.

2.2 Styrkefaktorer

– *Stabilt politiskt system och fungerande institutioner med effektiva och korruptionsfria myndigheter*

Effektiva regelverk minimerar bördan för företag och individer och bidrar till att effektivt fördela resurserna i samhället. Det är exempelvis numera relativt enkelt och billigt att starta företag i Sverige. Därtill rankas Sverige idag som ett av de länder med lägst korruptionsnivå i världen – en topposition värd att värna om.

– *Ett samhällsklimat med låga sociala spänningar och samförståndsanda*

Ambitionen att alla känner sig delaktiga är ytterst viktig när det ställs höga krav på individers flexibilitet och omställningsförmåga. Detta är viktigt för att bibehålla svenskars positiva attityd till globaliseringen och acceptans för nödvändiga reformer. Ett exempel är det så kallade Industriavtalet från 1997 och andra liknande samarbetsavtal som senare slutits mellan fack och arbetsgivare och som bidragit till stabilitet och en gynnsam utveckling av tillväxten och reallöner.

– *Språkkunskaperna i befolkningen är relativt goda*

Jämfört med en del andra länder är förmågan att klara sig hyggligt på engelska väl spridd i en mycket stor del av befolkningen.

– *Svenskar är så kallade "early adapters", alltså positiva till ny teknik och modernitet, vilket gör att nationen snabbt tar till sig de senaste teknologiska framstegen*

Sverige rankas i toppsiktet när det gäller hushållens tillgång till internet och benägenheten att köpa varor eller tjänster över nätet. Även om andra länder ökar sin användning av internet i snabbare takt än Sverige framstår detta område som en styrkefaktor.

– *Sverige erbjuder en på många sätt god livsmiljö med närhet till natur*

I en alltmer överbefolkad värld med miljöproblem blir detta förmodligen en allt viktigare konkurrensfördel.

– *Brottsligheten är låg*

Jämfört med några av de länder vi brukar jämföra oss med – och som ofta nämns som alternativa lokaliseringar för företag i Sverige – har vi fortfarande en något lägre brottslighet.

– *Ett socialförsäkringssystem som skapar trygghet och underlättar omställningar av olika slag*

Till skillnad från exempelvis det amerikanska systemet där trygghetssystemen ofta är kopplade till det företag där man arbetar skapar det svenska systemet mindre inlåsnings effekter och sprider dessutom riskerna på fler, vilket ökar tryggheten.

– *Ett fungerande välfärdssystem*

Sjukvård av god kvalitet, liksom skolor, äldreomsorg och förskola finns att tillgå till rimliga kostnader. Barnomsorgen har med rådande könsroller betytt mycket för att öka den kvinnliga förvärvsfrekvensen.

– *En relativt välutbildad arbetskraft*

De offentliga utgifterna för utbildning är höga. Det finns länder som satsar mer och lyckas bättre, men fortfarande ligger vi bra till i förhållande till vissa konkurrentländer. Den allmänna inställningen till kunskap och utbildning är överlag positiv.

– *Stora tillgångar på råvaror*

I ett europeiskt perspektiv framstår Sverige som mycket strategiskt i betydelsen att vi har kontinentens största reserver av några viktiga råvaror, till exempel järnmalm och skog. De tillgångarna har sedan länge kunnat utnyttjas för en framgångsrik exportinriktad industri.

– *God tillgång på inhemsk elkraft*

Genom stora investeringar i först vattenkraft och sedan kärnkraft har Sverige för närvarande ett väl fungerande system för elförsörjning, nästan helt koldioxidfritt och med låg marginalkostnad. De senaste åren har dessa två dominerande energislag börjat kompletteras med andra, som bioenergi och vindkraft.

– *Nästan den högsta satsningen i världen på forskning och utveckling*

Slår man ihop de offentliga och privata satsningarna på FoU når de nästan fyra procent av BNP, vilket i OECD:s statistik bara överträffas av Israel. De offentliga satsningarna når i år 1 % av BNP, vilket gäller för relativt få andra länder.

– *Stor andel framgångsrika, multinationella storföretag*

Många länder i världen avundas oss för våra många kända storföretag och varumärken, som Electrolux, Ericsson, H&M, IKEA, Sand-

vik, Scania, Securitas, SKF och Volvo. Om det diskuteras i kontrast till det relativt sett mindre antalet små och medelstora företag är det viktigt att komma ihåg att förekomsten av starka globala företag har stor betydelse för att skapa dynamiska, internationellt konkurrenskraftiga produktionsmiljöer, så kallade kluster. Där interagerar de med akademien och entreprenöriella mindre företag. Sverige har idag ett antal starka kluster som vi bör värna om.

– *Svenskt ledarskap och företagens organisation är en konkurrensfördel*
Även i en mer globaliserad värld där kraven på snabba beslut ökar, torde svenskt management stå sig väl. Kraven som ställs på framtidens företagsorganisation och ledarskap rimmar väl med kännetecknen för svenskt management: korta beslutsvägar, platt organisation, stor flexibilitet.

– *Större rörlighet på arbetsmarknaden än många andra europeiska länder*

Jämfört med en del andra europeiska länder ter sig den svenska arbetsmarknaden relativt dynamisk. Det är en viktig förutsättning för en smidig strukturomvandling till låga ekonomiska och sociala kostnader. Dessutom visar forskningen att hög rörlighet i arbetskraften går hand i hand med hög produktivitet.

– *Den svenska arbetsmarknadsmodellen är en styrkefaktor*

Den svenska modellen med parter på arbetsmarknaden som har stor frihet att själva reglera förhållandena har varit framgångsrik. Antalet konfliktdagar är lågt jämfört med de flesta andra länder av vår typ. Systemet med kollektivavtal förenklar i många fall för både arbetsgivare och löntagare.

– *Hög förvärvsfrekvens bland kvinnor och ganska hög bland äldre*

När konkurrenstrycket från omvärlden hårdnar behövs en arbetsmarknad som tillvaratar all talang och kompetens i samhället. Dessutom krävs att människor kan och får arbeta för att bibehålla en hög ambitionsnivå i välfärden.

2.3 Svagheter

Vi har redan i förra kapitlet redogjort för tio problem som varit återkommande i våra diskussioner om Sveriges läge i globaliseringsens tid. De utvecklas och kompletteras här.

– Sverige har för få företagare – och för få medelstora företag

Statistiken visar att Sverige har färre företagare än jämförbara länder. Dessutom närmar sig en relativt stor andel av de företagare som finns pensionsåldern utan att det finns personer som kan ta över. Det finns en del förklaringar till den låga andelen företagare som brukar anföras. En är att Sverige i stället har många storföretag och en annan att jordbrukssektorn, som traditionellt drivs av företagare, är liten. Ändå framstår det låga antalet företagare som ett strukturellt problem inför framtiden, dels därför att fler företag som fått luft under vingarna och börjat växa betyder mycket för sysselsättningen, dels för att en sådan näringslivsstruktur är mer motståndskraftig vid nedgångar. Forskning tyder på att tillgången på riskkapital, särskilt i nyföretagandets tidigare stadier, är ett strukturellt problem i vårt land.

– Sverige har för liten privat tjänstesektor och för liten tjänsteexport

Hög individbeskattning också vid måttliga inkomster och därmed sammanhängande så kallade skatteklivar har hämmat utvecklingen av den privata tjänstesektorn. En annan faktor har varit att vård, skola och omsorg till största delen drivits av kommunerna. Det finns starka skäl att försöka ändra på detta. Ett är att ett större tjänsteutbud höjer livskvaliteten för alla dem som tar del av tjänsterna. Ett annat är det nyssnämnda sysselsättningsargumentet – det är svårt att se någon annan sektor som realistiskt har en lika stor potential för ökad jobbtillväxt. Globaliseringsrådet har inte haft anledning att diskutera den ideologiska frågan om välfärdstjänster ska utföras offentligt eller privat, men däremot en aspekt av den problematiken. Det är när tjänsteproduktionen sker i privat regi som det skapas bäst förutsättningar för tjänsteexport. Den låga andelen privat företagsamhet i denna sektor torde vara förklaringen till att svensk tjänsteexport är mindre än många jämförbara länders.

– Förhållandet mellan arbetande och försörjda utvecklas på ett sätt som i framtiden kommer att ge upphov till en press uppåt på skattekvoten

Frågan om den framtida finansieringen av välfärden påverkas av många faktorer, som medicinska genombrott och möjligheterna att effektivisera utförandet av vissa välfärdstjänster. En avgörande fråga är hur stor del av befolkningen som faktiskt arbetar. Kan den andelen höjas påtagligt påverkas de samhällsekonomiska faktorerna rejält i positiv riktning. Just nu är läget på flera sätt problematiskt. Ungdomars inträde på arbetsmarknaden kommer sent. Många lämnar arbetsmarknaden tidigt. Och trots klara förbättringar de senaste åren ligger Sverige fortfarande ganska högt när det gäller frånvaro från arbetslivet, till exempel på grund av sjukskrivning.

– Investeringar i infrastruktur som vägar, järnväg, flyg och bredband är eftersatta

Även om investeringsnivån i infrastruktur under ett antal år matchat genomsnittet i OECD tyder mycket på att den är otillräcklig. Eftersom infrastrukturinvesteringar är projekt som löper under lång tid och satsningarna dessutom har lång hållbarhet, kan tidigare eftersläpningar i investeringar fortfarande avspelas i dagens situation. Sverige är också ett till ytan stort land och bör därmed lägga större resurser på infrastruktur än andra länder. Ett område som vi vill lyfta fram som särskilt svagt är våra flygförbindelser med omvärlden och i synnerhet situationen på Arlanda och Landvetter. Sverige behöver en modernare storflygplats som möjliggör affärsresor till Stockholm med omnejd över dagen. Vad gäller tillgång till bredband ligger Sverige bra till men med tanke på den elektroniska kommunikationens betydelse för framtida tillväxtpotentialer borde vi ha kommit ännu längre. Det gäller dels att säkra att hushåll också i de glesare delarna av landet får samma möjligheter, dels att stärka infrastrukturen så att kapacitet och hastighet i överföringarna kan motsvara växande krav.

– Osäkerhet vad gäller elförsörjningen

Säker tillgång till el till rimliga priser har länge varit en svensk konkurrensfördel. Men framför allt diskussionen om huruvida kärnkraften har en framtida roll i elsystemet skapar en problematisk situation. Denna osäkerhet är negativ, framför allt för basindustrin där investeringshorisonten är lång.

– *Stort oljeberoende i transportsektorn*

Både från miljö- och säkerhetsaspekter ter det sig problematiskt att transportsystemet, både nationellt och internationellt, är så oljeberoende. Förutom tågtransporter, som utgör en mycket liten del, är nästan all internationell handel baserad på olja och med tanke på Sveriges handelsberoende är det ett förhållande som måste ägnas betydande uppmärksamhet.

– *Otillräckliga resultat i den svenska skolan*

Resultaten för svenska grundskoleelever sjunker jämfört med andra länder, t ex i matematik. Många lämnar gymnasieskolan i förtid eller med otillräckliga betyg. Intresset för teknik och naturvetenskap har tillåtits sjunka under flera år. Läraryrket är inte attraktivt – antalet sökande till lärarutbildningen är lågt.

– *Svensk forskning tappar i kvalitet*

Under ett skede från mitten av 1990-talet och framåt stagnerade de offentliga satsningarna på forskning. Parallellt med det har forskningskvaliteten på många områden gått ner, att döma av publicerings- och citeringsfrekvenser i ansedda vetenskapliga tidskrifter. Systemet för fördelning av resurser mellan universitetet av de direkta anslagen, fakultetsmedlen, har inte varit kvalitetsdrivande.

– *Forskningsresultat kommersialiseras i för liten utsträckning*

Jämförelser mellan länders forskningssatsningar och andelen högteknologiska varor i deras export tyder på att Sverige har ett problem när det gäller att överföra vetenskapliga genombrott till jobb och tillväxt i Sverige. Problemet finns både inom akademien och på företagssidan.

– *Skattesystemet uppmuntrar inte förkovran och företagande*

Värnskatten, särskilt i kombination med att avgifterna över taket i socialförsäkringen inte motsvaras av förmåner, skapar höga margineffekter för personer som lyckats få högre lön genom en lång utbildning. Det sänder mycket olyckliga signaler. Det försvårar också för globala företag i Sverige att rekrytera internationell kompetens till huvudkontor och andra strategiska miljöer i Sverige. Vissa av de skatter som drabbar företag och företagare är så höga att de med all sannolikhet är en viktig förklaring till det otillräckliga företagandet. Det faktum att Sverige inte matchar de mycket goda skattevillkor för forskningsintensiva företag som andra länder erbjuder har också blivit ett problem.

– Integrationen av invandrare fungerar för dåligt

Det tar i genomsnitt flera år innan en invandrare som anländer till Sverige är etablerad på arbetsmarknaden. Det är olyckligt av många skäl men framför allt därför att möjligheten att få arbeta betyder så mycket för integrationen i övrigt i det svenska samhället. Risken att efter så lång tid hamna i permanent utanförskap är betydande.

– Det finns en tydlig tendens att det blir färre huvudkontor i Sverige

Forskningen visar att klustrens betydelse ökar när transport- och handelskostnaderna sjunker. I det perspektivet ser vi med oro på hur de globala storföretagen, men också en del medelstora företag, flyttar sina huvudkontorsfunktioner ut ur Sverige. Huvudkontor för med sig efterfrågan på en rad högkvalificerade kringtjänster som är viktiga för både utveckling och sysselsättning.

– Möjligheterna att i vuxen ålder få tillgång till och finansiera studier är för dåliga

Morgondagens arbetsliv kommer med all sannolikhet ställa krav på att många människor byter yrkesbana en eller flera gånger i livet. Systemen för att säkra att det fungerar väl i både hög- och lågkonjunktur är outvecklade. Vi har ännu långt kvar tills visionen om det livslånga lärandet är en realitet.

– Den högre utbildningens kvalitet har tillåtits sjunka

Under alltför lång tid kom mängden utbildningsplatser i första rummet, den högre utbildningens innehåll först i andra. För att högre utbildning ska stärka konkurrenskraften måste den hålla god kvalitet. Under lågkonjunkturen ökar intresset för högre utbildning. Om inte högskolans resurser stärks i takt med de ökande kullarna, riskerar den negativa utvecklingen att fortgå.

3. Sverige som kunskapsnation

3.1 Inledning

Sveriges förmåga att bevara och utveckla välfärden är till mycket stor del beroende av vår förmåga att hantera kunskap. Många insiktsfulla bedömare går så långt att de säger att kunskap är vår tids viktigaste produktionsfaktor. Globaliseringen har medfört att produktionskedjan ofta splittras upp i ett antal led som utförs i olika länder – exempelvis sker konstruktionen i ett land, designen i ett annat och tillverkningen i ett tredje. Möjligheten att i ett land hålla ett högt löneläge och ha en god välfärd är avhängig att det arbete som utförs där har ett högt kunskapsinnehåll, att man – som det brukar uttryckas – befinner sig högt i värdekedjan. Kunskap i vid mening är en nyckelfaktor när det gäller att befinna sig högt och röra sig uppåt i värdekedjan. Det är därför utbildnings- och forskningspolitiken är helt central för ett land som vill hävda sig i globaliseringens tid.

Forskningsresultat understryker också utbildningens betydelse för en jämn inkomstfördelning i ett land. En skola som åtminstone haft ambitionen att ge likvärdiga förutsättningar till alla elever, oavsett deras bakgrundsförhållanden, har varit en starkt bidragande orsak till den relativt jämna inkomstfördelningen i Sverige. I framtiden blir denna uppgift förmodligen ännu viktigare, då globaliseringen kan komma att försvaga andra instrument att jämna ut inkomstskillnader. Om Sverige vill kombinera en ökad tillväxt med en någorlunda jämn inkomstfördelning är det således av största vikt att skolan lyckas ge stora kunskaper och mycket färdigheter till alla elever.

Vi bör också ligga i täten när det gäller att skapa och ta vara på ny kunskap. Den internationella konkurrensen gör att vi ständigt måste säkerställa att kunskapsinnehållet är högt i våra produkter och vara redo att ompröva arbetssätt och metoder i ljuset av ny kunskap för att inte hamna på efterkälken. Kraftfulla satsningar på forskning och utveckling är här helt avgörande. Vi kan inte enbart förlita oss på kunskapsöverföring från andra länder – dels kan vi inte förvänta oss att få vara med i det globala kunskapsutbytet om vi inte har något eget att bidra med, dels måste vi ha en mottagarkompetens som

gör att vi kan förstå och använda nya rön och upptäckter från andra länder.

Forskningen och den nya kunskap den leder fram till har naturligtvis ett värde i sig. Men i en kunskapsnation som vi vill att Sverige ska vara, är forskningen även av yttersta vikt för att skapa nya kunskaper och resultat som kan bidra till tillväxt. För detta krävs att idéer och nya forskningsrön kommersialiseras. Sverige är idag trots relativt stora satsningar på forskning ganska svagt på att få fram nya forskningsresultat som verkligen når marknaden. Rådet ser stora möjligheter för Sverige att förbättra länken från forskningsresultat till nyttiggörande. Också kvaliteten i sådana verksamheter som huvudsakligen drivs i offentlig regi, som vård och utbildning, behöver lyftas genom att resultat från forskning systematiskt förs in.

I följande tre avsnitt diskuteras olika förslag på hur Sverige kan utveckla både spridningen och produktionen av kunskap för att vi som stark kunskapsnation ska stå väl rustade i den globala konkurrensen.

3.2 En ny kunskapspolitik för barn och ungdomar

3.2.1 Tidigare skolstart

Forskning talar för att vi har lättast att lära i tidig ålder. Det gör att för- och grundskolan är särskilt viktiga för att individer ska klara sig bra senare i livet. Det pedagogiska uppdraget i förskolan har ökat de senaste åren. Samtidigt väljer en del föräldrar andra omvårdnadsformer för sina barn. Denna valfrihet kan vara positiv men samtidigt går barn som under förskoletiden haft en annan omvårdnadsform miste om den pedagogiska verksamheten som sker i förskolan och som är central för barnets utveckling. Det talar för att förskolans senare del görs obligatorisk.

Pedagogiska skäl talar alltså för en tidigare skolstart. Det danska globaliseringsrådet föreslog att det sista året i förskolan, s k förskoleklass, gjordes obligatorisk. I Sverige är förskoleklassen det första steget i det offentliga skolväsendet, men den är inte obligatorisk. Det är däremot obligatoriskt för kommunerna att erbjuda denna verksamhet. Även om de flesta föräldrar väljer förskoleklass för sina barn i

stället för att låta dem fortsätta ett år till i förskolan, vore det önskvärt att alla barn fick den pedagogiska förberedelsen inför grundskolan som förskoleklassen innebär.

- *Gör förskoleåret för sexåringar obligatoriskt.*

3.2.2 Språkkunskaper redan i förskolan

Det säger sig självt att språkkunskaper är viktiga i en globaliserad värld. Redan i förskolan bör behovet av träning i språk uppmärksammas. Idag förekommer i begränsad omfattning "språkförskolor" med extra träning i det svenska språket, särskilt i invandrartäta områden, samt tvåspråkiga förskolor som bedriver sin verksamhet på svenska och framför allt engelska. Det behövs fler språkförskolor, också sådana som stimulerar språkkunskaper i andra främmande språk än engelska. Inte enbart barn som har ett främmande språk som modersmål ska kunna gå i språkförskola. Den möjligheten ska erbjudas alla barn där det finns ett rimligt underlag.

- *Inför riktade statsbidrag till kommuner för att införa/bygga ut språkförskolor.*

3.2.3 Öka språkinläringen i ungdomsskolan

Elevers intresse för och kunskaper i främmande språk kan stimuleras på olika sätt. Ett är att tidigarelägga starten för studier i engelska och andra viktiga språk. Ett annat är att underlätta olika typer av utbyten med skolor i andra länder. På det viset odlas inte bara språkkunskaperna utan även intresse och förståelse för andra länders kultur och religion. Att tidigt få tillfälle att studera ett år utomlands kan ge avgörande impulser och bestående språkkunskaper. Ett utbytesår är kostsamt varför det hittills oftast varit förbehållet familjer med goda inkomster. Det finns anledning att underlätta för svenska elever att studera utomlands oavsett föräldrarnas ekonomiska ställning.

Det är bra att ett system med extra meritpoäng för studier av främmande språk i gymnasiet införts. Hur viktigt det än är med engelska, vår tids "lingua franca", får vi inte glömma att det är en stor fördel om många svenskar också behärskar andra främmande språk. Att det idag är fler tyskar som läser svenska än svenskar som läser tyska speglar ett problem.

Den undervisning som bedrivs i Sverige kan internationaliseras. Det bör vara en medveten strävan att ha moment i undervisningen som för eleverna i kontakt med andra folk och kulturer.

Även om undervisning i svenska och engelska måste vara den svenska skolans allra främsta prioritet är det viktigt att många elever också lär sig ytterligare språk. De språk som invandrade elever för med sig från sina hemländer och familjer bör tas tillvara. Det är bra att det finns resurser inom skolans ram för undervisning i invandrarelevernas modersmål.

- *Gör undervisning i engelska obligatoriskt från årskurs ett.*
- *Främja att fler elever läser ett eller två ytterligare språk i ungdomsskolan.*
- *Gör deltagande i ett internationellt projekt under skoltiden obligatoriskt för alla elever.*

3.2.4 Utvärdera mer i skolan och bejaka mångfalden

En nyckel till bättre resultat är system som främjar kvalitet. Första steget i sådana processer är utvärdering. Det har funnits en motvilja mot utvärdering i den svenska skolan. Globaliseringsrådet ser positivt på de ansatser som nu görs att ändra den kulturen. Rätt utformade och tillämpade uppmuntrar utvärderingar, alltifrån skriftliga omdömen och betyg till kvalitetsbedömningar av hela utbildningar, till ansträngning och bättre resultat.

Den valfrihet och pedagogiska mångfald friskolorna representerar har kommit för att stanna. Rådet återkommer i nästa kapitel till en speciell aspekt på den frågan, nämligen möjligheterna att öka tjäns-teexporten. Här vill vi framhålla att inslaget av friskolor i skolsystem

ökar möjligheterna till jämförelser och inspirerande konkurrens. Det ökande antalet friskolor ställer krav på att såväl förutsättningar som förpliktelser är likartade, för att konkurrensen mellan skolorna ska ske på lika villkor.

I ett kommande kapitel behandlar vi de krafter som håller det svenska samhället samman i en tid av växande pluralism. Skolan har varit och är fortfarande en sådan kraft. Globaliseringsrådet menar att det är möjligt att slå vakt om den växande mångfalden samtidigt som skolans roll som samhällskitt bevaras. Det innebär, för att ta ett enda exempel, att friskolor har stor frihet att välja pedagogiska metoder och på icke-lektionstid arrangera konfessionella inslag, men att själva undervisningssituationen på lektionstid hålls konfessionsfri och att all undervisning vilar på det svenska samhällets värdegrund av demokrati, jämställdhet och tolerans.

- *Tillåt friskolor men motverka tendenser till segregation.*
- *Säkra undervisningskvaliteten genom bättre system för utvärderingar i skolan.*

3.2.5 Lärarnas viktiga roll

En viktig förutsättning för en välfungerande grundskola är kompetenta och engagerade lärare. Lärarutbildningens status är idag låg – den har för få sökande och dess kvalitet ifrågasätts. Begåvade studenter söker sig ofta till andra utbildningar med bättre framtidsutsikter och högre löner. Den situationen är inte acceptabel i globaliseringens tid. Om Sverige ska få en skola i världsklass måste några av de bästa studenterna i varje kull välja lärarbanan. Skolan måste också bli bättre på att behålla de duktigaste lärarna, som idag har en tendens att efter några år gå till andra yrken. En väg att gå är en högre lönenivå och ett mer selektivt antagningsförfarande. Ett annat sätt är att i högre grad än idag differentiera lönesättningen inom yrkeskåren. En ytterligare möjlighet är att bredda rekryteringsbasen genom att erbjuda fler vägar till läraryrket.

En huvudfråga gäller hur lärare ska känna att de utvecklas i yrket och får erkänsla för det. Fortbildningsmöjligheter är viktiga. Att utvecklas kan naturligtvis innebära att få andra uppgifter, som skol-

ledaruppgifter, möjlighet att forska i tjänsten, eller bli institutionsföreståndare. Men för de skickligaste pedagogerna ska utveckling inte behöva innebära att de lämnar eller drar ned på undervisningsuppgiften. Det måste med hjälp av lönesättningen, utökat pedagogiskt ansvar i lärarlaget och liknande grepp vara möjligt att förmå den kategorin lärare att trivas och stanna i yrket. Fler lektorstjänster för lärare med forskarexamen bör inrättas. I en diskussion om läraryrkets attraktivitet är det inte möjligt att gå förbi den arbetsmiljöfråga som ligger i ordningssituationen i vissa skolor. Blivande lärare måste kunna se fram emot ett yrkesliv som inte präglas av ständiga ordningsstörningar och kränkningar.

Även lärarutbildningens innehåll behöver förändras. Ämneskunskaperna bör fördjupas. En annan fråga tas upp av Elisabet Nihlfors i en underlagsrapport till Globaliseringsrådet. Hon föreslår hon att alla som arbetar i skolan, oavsett yrkeskategori, bör ha kunskap i interkulturell pedagogik. Det är beklagligt ett lärarstudent i så liten utsträckning läser en del av utbildningen utomlands. En termins utbildning utomlands bör bli en realitet för betydligt fler blivande lärare.

- *Genomför ett antal åtgärder, som ökade fortbildningsmöjligheter, karriärtjänster och ändrad lönesättning, för att göra läraryrket mer attraktivt.*
- *Verka för att skolor och kommuner i högre utsträckning än idag använder lönesättningen för att premiera duktiga lärare som gör ett bra jobb.*
- *Se till att det finns smidiga vägar in i läraryrket utan att kraven på lärarnas kompetens och lämplighet åsidosätts.*
- *Höj ämneskraven i lärarutbildningen.*
- *Öka fortbildningsmöjligheterna för yrkesverksamma lärare.*
- *Uppmuntra en utbytetermin med ett utländskt lärosäte under lärarutbildningen.*
- *Underlätta validering av utländska lärares examina och ge dem behörighet att undervisa i Sverige.*

3.2.6 Utveckla nätpedagogiken

Den tekniska utvecklingen gör ständigt nya landvinningar. En möjlighet som numera finns är att i undervisningen använda sig av nätpedagogik, så kallad e-learning. Det kan bli ett viktigt redskap och komplement till mer traditionella undervisningsformer. I den allmänna debatten har det framförts förslag om att öka användningen av nätpedagogik både i grund- och gymnasieskolan. Ett sådant förslag är att bygga stora datasystem av läroresurser som lagras digitalt. Läroresurserna kan utformas och struktureras på sådant sätt att anpassning till enskilda elevers intressen och förmågor kan tillfredsställas. Datasystemen kan innehålla mängder av läroresurser i skolans alla ämnen för samtliga skolår och innehållet kan vara anpassat till gällande kursplaner och mål för undervisningen. Under lärarens guidning skulle eleven kunna hämta texter, bilder, ljudinspelningar, animationer, filmer samt studietekniska redskap i form av underlag till övningar, arbetsuppgifter, laborationer etc.

- *Inför fler och bättre digitala läromedel i skolan.*

3.3 En ny kunskapspolitik för vuxna

3.3.1 Stärk den högre utbildningens kvalitet och bygg ut högskolan

Drygt 20 procent av befolkningen i Sverige (25-64 år) har en minst treårig högskoleutbildning. Det är varken exceptionellt högt eller exceptionellt lågt utan ligger nära OECD:s genomsnitt. Ett tiotal länder har en högre andel. Ser man på en yngre åldersgrupp är läget något bättre för svensk del. Bland 25-34-åringarna är andelen drygt 30 procent och bara fem länder (Norge, USA, Nederländerna, Korea och Danmark) ligger högre. Sveriges andel har ökat, bland annat som en följd av att antalet platser utökades kraftigt under 1990-talet och början av 2000-talet.

Den förra regeringen i Sverige hade en tid ett kvantitativt mål för högskolans expansion, nämligen att 50 procent av varje årskull

skulle börja på högskola. Den nuvarande regeringen har i stället betonat vikten av att höja kvaliteten. Frågan om kvantitativt mål har också blivit mindre aktuell eftersom det inte funnits sökande till de platser som inrättats. De senaste åren har över 10 000 platser inom högskolan stått tomma.

Globaliseringsrådet vill starkt understryka vikten av att det finns tillräckligt med platser inom högskolan och att den utbildning som erbjuds håller en hög kvalitet. Svensk högskola ska ge utbildning för många med hög kvalitet. Regeringens ambition att införa ett kvalitetsbaserat resursfördelningssystem är värt allt stöd.

Det är Globaliseringsrådets bedömning att svensk arbetsmarknad – med de ambitioner Rådet har för Sverige att bli en alltmer kunskapsbaserad ekonomi – kommer att efterfråga fler akademiskt utbildade. Att det de senaste åren varit svårt att fylla platserna beror på två problem, som regeringen redan identifierat och som Rådet anser att det finns anledning att ta på stort allvar. Det ena är ett jämställdhetsproblem, nämligen att unga män i högkonjunkturen har valt bort högskolan samtidigt som unga kvinnor har börjat använda sina högre betyg till att söka utbildningar som tidigare dominerats av män. Andelen män på högskolan är nu under 40 procent. Det andra är att teknik och naturvetenskap inte lockar så många sökande. Det är angeläget att båda de problemen tas på allvar.

Globaliseringsrådet anser att mycket talar för att intresset för högskolestudier kommer att öka både bland män och kvinnor. För att ta vara på det ökade intresset måste högskolans resurser stärkas, både för att ta igen de förlorade åren och för att möta den ökade tillströmningen.

Inom EU diskuteras för närvarande det kvantitativa målet 40 procent för andelen av en kull som går vidare till högskola. Sverige ligger redan över den nivån. Globaliseringsrådet anser att högskolans kvalitet måste förstärkas, att bryggan mellan utbildning och arbetsliv måste förstärkas, och att antalet platser bör byggas ut. Om avkastningen av studierna blir högre och de båda nyssnämnda problemen bearbetas systematiskt ökar sannolikt efterfrågan på platser. Sverige bör ha som mål att tillhöra de länder i världen som har en hög andel högskoleutbildade och en internationellt konkurrenskraftig högre utbildning.

- *Utbildningens kvalitet bör stärkas och den svenska högskolan byggas ut.*

3.3.2 Stimulera snabbare studier – samhällsekonomisk vinst

Globaliseringsrådet har uppmärksammat flera företeelser som bidrar till det demografiska problem som ligger i att allt färre i framtiden ska försörja allt fler. Ett sådant är att svenska ungdomars så kallade etableringsålder på arbetsmarknaden ligger högre än i nästan alla andra länder. Det har flera orsaker. Ungdomarna påbörjar sin högskoleutbildning sent – genomsnittsåldern ligger på 22,5 år. Flera högskoleprogram har förlängts de senaste åren. Studenterna tar ofta lång tid på sig att fullfölja programmen. Den sena etableringen på arbetsmarknaden får negativa konsekvenser för både den privata och samhälleliga avkastningen på utbildningsinvesteringen.

Flera förslag har presenterats för att motverka denna utveckling. Ett är en examensbonus, ett belopp som skulle utbetalas till alla som tog examen i tid. Problemet är att bonusen också kommer att betalas ut till alla som redan tar examen i tid, varför kostnaden blir relativt hög i förhållande till incitamentseffekten. Den nyligen framlagda studiesociala utredningen har ett förslag om att som huvudregel korta tiden man kan få studiemedel till fyra år. Ytterligare förslag, presenterade av Thomas Lindh i sin underlagsrapport till Rådet, är att införa kortare lov under studietiden och att arbeta för att förbättra undervisningens kvalitet. Kortare studietider går dock i motsatt riktning mot den anpassning som Bolognaprocessen innebär för svenskt vidkommande. Ett alternativ är därför att förbättra möjligheterna att läsa sommarkurser som ingår i studenternas olika program. En ytterligare möjlighet är att högskolorna genomgående verkligen erbjuder heltidsstudier. Mycket talar för att många studenter skulle klara en betydligt hårdare arbetsbelastning än vad som krävs på många utbildningar idag. Med en snabbare studietakt skulle studietiden på många program förmodligen kunna kortas väsentligt.

Att minska avhoppet från gymnasieskolan är också viktigt. Det har blivit alldeles för vanligt att hoppa av eller missköta gymnasiestudierna för att sedan läsa vidare på Komvux. Men den kommunala vuxenutbildningen infördes inte som en förlängning av gymnasieskolan. Det är bra att både den nuvarande och förra regeringen vidtagit åtgärder för att komma bort från det missbruket av Komvux.

- *Skapa större möjligheter att läsa kurser inom olika program som sommarkurser eller förkorta sommarlovet.*

- *Överväg nedskrivning av studieskulder för studenter som genomför sin utbildning snabbare än normalstudietiden.*

3.3.3 Underlätta studievalen

En annan aspekt kring den högre utbildningen är att det är viktigt att få blivande studenter att välja "rätt" utbildning, dvs. en utbildning som leder till jobb på arbetsmarknaden efter avklarade studier. Detta är förstås inte något som går att garantera, eftersom struktur- och omvandlingar gör att efterfrågan inom många branscher fluktuerar kraftigt. Icke desto mindre finns det möjligheter att förbättra matchningen mellan utbildningsval och efterfrågan på arbetsmarknaden. I en färsk bilaga från Långtidsutredningen beskrivs studievägledning och yrkesorienteringen som väldigt bristfällig i Sverige. Detta inrymmer inte enbart effektivitetsdimensioner utan även rättvisaspekter, eftersom barn från lägre socialgrupper i regel får mindre stöd och kunskap från sin hemmiljö när det gäller arbetsmarknaden och utbildningsval.

- *Verka för att högskolorna ger saklig information om vad som händer efter examen för deras studenter och regelbundet publicerar denna information så att den blir lätt tillgänglig för blivande studenter.*
- *Låt Högskoleverket eller ett helt fristående organ sköta ett eller flera rankingsystem för kvaliteten i den högre utbildningen.*

3.3.4 Livslångt lärande – kompetenskonto

I ett kunskapssamhälle är individens behov av utbildning inte något som bara hör barn- och ungdomsåren till. Tvärtom behöver vi som människor i det moderna samhället ett kontinuerligt och livslångt lärande. Ett lands omställningsförmåga beror till stor del på vilka möjligheter som finns för vuxna att skaffa sig kompletterande kunskaper.

Enligt Globaliseringsrådets bedömning är möjligheterna för personer som sedan ett antal år befinner sig i arbetslivet att skaffa sig en ny eller en kompletterande utbildning en av de svaga punkterna i det svenska utbildningssystemet.

Det finns visserligen många utbildningsmöjligheter för vuxna att tillgå, som Komvux, högskolan, yrkeshögskolan, folkhögskolor och olika privata utbildningar, för att nämna några exempel. De flesta av dessa utbildningar är gratis för de studerande, men problemet är ofta finansieringen av uppehållet under studietiden. En stor sektor är internutbildning för anställda, där utbildningen bekostas av arbetsgivaren och deltagarna får lön under utbildningen. En annan stor sektor är arbetsmarknadsutbildning, alltså den utbildning som bedrivs för att förbereda arbetslösa för en ny anställning, där staten betalar både utbildningen och uppehållet.

Det finns också andra problem. Internutbildningar har den nackdelen att de inte stärker individens möjligheter att byta bransch, exempelvis i samband med en strukturomvandling. Arbetsmarknadsutbildningarna har den nackdelen att de är förbehållna arbetslösa. Det som blir problem är ofta finansieringen av uppehållet.

Tillgången till internutbildning varierar kraftigt. En stor del av LO-kollektivet har enligt undersökningar inte erbjudits internutbildningar under de senaste tolv månaderna. På dagens arbetsmarknad med många visstidsanställningar är det ännu fler som inte erbjuds internutbildning eftersom den ofta är förbehållen den "ordinarie" personalen. Undersökningar visar att hälften av arbetskraften anger otillräcklig utbildning som skäl till att de inte bytt jobb. Det är en försvårande faktor för en arbetsmarknad som i allt större utsträckning kommer att kräva flexibilitet i form av både nya kunskaper och flyttbenägenhet av arbetskraften.

Den lösning på detta problem som de senaste tio åren kommit upp vid flera tillfällen är att det svenska studiefinansieringssystemet skulle kompletteras med ett nytt inslag, individuella kompetenskonton.

Argumenten för ett sådant system är att det ökar individens makt över sin egen kompetensutveckling och att flexibiliteten på arbetsmarknaden ökar om människor har goda möjligheter att smidigt anpassa sig till förändrade förutsättningar på arbetsmarknaden.

Flera utformningar av ett sådant system kan tänkas och vi återkommer till det i arbetsmarknadsavsnittet. Eftersom Rådet anser att tillkomsten av ett bra finansieringssystem för återkommande utbildning är en strategisk utbildningspolitisk fråga vill vi redan här

slå fast att det offentliga bör ta ett delansvar för finansieringen av ett sådant system, antingen i form av avdragsrätt för sparade medel eller genom att staten kompletterar privata insättningar (till exempel från individer och arbetsgivare) med bidrag av skattemedel.

- *Staten bör medfinansiera – genom avdragsrätt eller direkta bidrag – ett system med individuella kompetenskonton eller kompetensförsäkringar.*

3.4 En ny kunskapspolitik för forskning och utveckling

3.4.1 Öka anslagen till och förbättra förutsättningarna för forskning

Globaliseringsrådet har tidigare tagit ställning för en kraftfull satsning på forskning och utveckling och att anslagen till civil forskning ska uppgå till minst en procent av BNP. Den forskningsproposition som gäller för åren 2009-2012 innehåller en tydlig ambitionshöjning i förhållande till det senaste decenniets sjunkande reala anslag. Men regeringens satsning är mindre än den Globaliseringsrådet föreslog. Genom att använda EU:s definition av vilken forskningsfinansiering som får räknas in i enprocentmålet inkluderas bland annat militär forskning, vilken Rådet föreslog skulle exkluderas.

Det ska dock sägas att kopplingen till BNP självfallet blir mer problematisk när BNP sjunker och att det är bra att regeringen inte aktualiserat någon sänkning av forskningsanslagen med hänvisning till BNP-utvecklingen. Rådet vill snarare förorda den alternativa modell vi också anförde i "Kunskapsdriven tillväxt", nämligen att anslagen årligen höjs med ett fast procenttal, förslagsvis 15 %. Åren 2008 och 2009 har anslagen höjts i storleksordningen 10 procent årligen och ett minimikrav är att den nivån på höjningen fullföljs under några år framåt.

Sverige ligger i världstopp när det gäller forsknings- och utvecklings-satsningar om man räknar in företagens investeringar. Bara Is-

rael satsar en större andel på FoU. Också statens satsningar ligger högt i internationell jämförelse. Att vi anser att anslagen ska höjas ytterligare beror främst på att vi är övertygade om att nivån på forskning och utveckling framöver kommer att ha ett nära samband med nivån på tillväxten. Till detta kommer att nästan tre fjärdedelar av svensk FoU bedrivs i några få stora företag och är skör för förändringar i dessa företag. En stark och växande offentlig sektorsforskning – via samarbeten, matchning och kompetensutveckling – förutsättningarna för att globala företag fortsätter att förlägga en stor del av sin FoU till Sverige.

När det gäller hur forskningsanslagen ska fördelas vidhåller vi också vår syn från "Kunskapsdriven tillväxt". Satsningar över hela skalan från grundforskning till tillämpad forskning behövs. Nyfikenhetsstyrd forskning behöver mer stöd, likaväl som den behovsmotiverade och företagsnära. Anslagen ska fördelas utifrån kvalitetsbedömningar. Former för kraftsamling behövs. Insikten att det ofta är i gränslandet mellan olika discipliner och perspektiv som nyttänkande och genombrott uppstår är viktig – finansieringssystemen bör också främja och kunna hantera gränsöverskridande projekt.

Sverige har ett antal styrkefaktorer på forskningsområdet som det gäller att slå vakt om. Flera hundra år gamla kyrkböcker hör faktiskt dit. Vår världsunika folkbokföring gör det möjligt att följa ärftliga sjukdomars utveckling genom generationerna. Men vi har också en rad andra register som är värdefulla för forskning, liksom bra lagstiftning om till exempel stamcells forskning och etisk prövning av forskning. Allt detta har lett till att Sverige blivit ett land dit klinisk forskning och klinisk prövning söker sig. Det är emellertid uppenbart att denna viktiga del av den medicinska forskningen nu tappar mark i Sverige. Rådet anser att statsmakterna bör se med stor oro på detta, eftersom det hotar en stor del av den svenska läkemedelsindustrins existens i vårt land. Det finns därför anledning att ta förslagen i den utredning som professor Olle Stendahl nyligen presenterat om den kliniska forskningen på stort allvar. Det gäller bland annat att se till att universitetssjukhusen får ett sådant huvudmannaskap och sådan ledning att vårdens och forskningens intressen behandlas likvärdigt.

- *Öka de offentliga anslagen till forskning med 10-15 procent årligen under några år framåt.*
- *Förbättra förutsättningarna för klinisk forskning och prövning, bland*

annat genom att stärka forskningens ställning vid universitetssjukhusen.

- *Verka för ett nära samarbete mellan sjukvård och näringsliv för att utveckla ny medicinsk teknik och pröva vad som driver kvalitet i vården.*

3.4.2 Avdragsrätt för donationer till forskning

Utöver de statliga anslagen till forskningen bör det underlättas för företag och privatpersoner att genom donationer öka forskningsresurserna. Utgifter för forskning som berör det egna företaget är givetvis avdragsgilla som en kostnad för företaget men Sverige är idag ett av de få länder i Europa som saknar avdragsrätt för gåvor till forskning, alltså sådan forskning som inte direkt gynnar finansären. Ett sätt är att donationer till forskning medges avdragsrätt, vilket visat sig framgångsrikt i många andra länder. Det kan förväntas attrahera privata resurser till högsolor och universitet. Det faktum att donationer stimuleras kan också göra det mer attraktivt för forskande bolag att förlägga sina forskningscentra i Sverige. En mer diversifierad forskningsfinansiering kan även förväntas leda till en mer mångsidig forskning med en dynamisk mix av grundforskning och mer tillämpad forskning.

- *Inför avdragsrätt för donationer till forskning.*

3.4.3 Gynna forskningsintensiva företag, skattemässigt och i forskningspolitiken

Det kan även finnas anledning att ytterligare stimulera forskningsintensiv verksamhet i näringslivet, vilket görs utomlands med olika konstruktioner i olika länder. Det gäller särskilt relativt nystartade forskningsintensiva småföretag. Att deras forskningsutgifter är avdragsgilla mot bolagsskatten är inte till så stor glädje, för företagen

går sällan med någon vinst i det skedet. Företag i den situationen bör få lindring av någon annan skatt, till exempel arbetsgivaravgiften. Kostnaden för en sådan reform kan variera kraftigt beroende på hur den utformas. Rådet har i sina beräkningar antagit att den från statsfinansiell synpunkt kan komma att kosta några hundra miljoner kronor.

Ett annat sätt att gynna forskningsintensiva företag är att staten genom strategiska forskningssatsningar stimulerar klusterbildningar där företagen har en naturlig roll. De stora teknikförändringar som nu behövs inom till exempel miljö-, transport och energiområdena kan främjas genom att staten upphandlar spjutspetsteknik, vilket också kan gynna svenska high tech-företag.

- *Inför avdragsrätt för FoU-verksamhet mot till exempel arbetsgivaravgiften, primärt i forskningsintensiva småföretag.*

3.4.4 Öka lärosätenas frihetsgrad

En utblick över akademiska institutioner i världen ger vid handen att det finns ett samband mellan kvalitet och frihet. Lärosäten som snabbt kan anpassa sig till nya förutsättningar, erbjuda goda villkor till forskare man vill värva, inleda samarbeten med universitet i andra länder, dra igång samarbetsprojekt med företag och fritt ta emot donationer når bättre resultat än andra. Från svenska universitet och högskolor finns en stark önskan om ökad frihet. En statlig utredning har nyligen föreslagit att de akademiska institutionernas frihet ska skrivas in i grundlagen och att deras status ska ändras från statliga myndigheter till självständiga organ.

Globaliseringsrådet bejakar en utveckling där universiteten och högskolorna blir mer autonoma. Det får absolut inte innebära att staten känner mindre ansvar för finansieringen av den akademiska sektorn. Det bör vara ett uttryck för förtroende och insikten att snabbare beslutsvägar och mindre byråkrati leder till högre kvalitet.

- *Öka lärosätenas autonomi, till exempel genom att de blir juridiskt och ekonomiskt självständiga organisationer.*

4. Ekonomi, näringspolitik och skatter i ett globalt perspektiv

4.1 Inledning

Mot bakgrund av de problem vi tidigare diskuterat och definierat behandlar detta kapitel ramvillkoren för företagande i Sverige, hur fler kan komma i sysselsättning, hur välfärdens finansiering kan säkras också på längre sikt och hur skattesystemet bör förändras för att göra Sverige mer attraktivt i den globala konkurrensen.

Vi vill framhålla tre delmål, som delvis är överlappande: att få fler medelstora företag, att expandera tjänstesektorn och att höja den inhemska investeringsnivån.

En avgörande faktor för framgång är samhällsekonomisk och statsfinansiell stabilitet. Låg inflation och långsiktigt uthålliga statsfinanser är mål på makronivå som också har en mycket stor betydelse för företagandet och familjers ekonomi.

En ny stor skattereform bör genomföras, om möjligt med stöd på båda sidor om den politiska blockgränsen. Förra finansministern Kjell-Olof Feldt har i en rapport till Rådet argumenterat övertygande för varför en sådan behövs. Den enkelhet och enhetlighet som eftersträvades i den förra skattereformen har successivt urgröpts och ersatts av mer eller mindre improviserade lösningar, inte sällan i strid mot reformens huvudprinciper. Ännu ett starkt argument är att globaliseringens kraft inte var för handen på samma sätt omkring 1990 som nu, tjugo år senare.

Om det finns ett intresse i det politiska systemet för en ny stor skattereform föregås den naturligtvis av ett omfattande förberedelsearbete och förhandlingar. Globaliseringsrådet varken kan eller vill föregripa den processen, men framför förslag på några viktiga delar som bör ingå i reformen.

De senaste åren har en kraftig sänkning av inkomstskatten genomförts genom det så kallade jobbskatteavdraget. Globaliseringsrådet är positivt till att sänka skatten på arbete generellt och i synnerhet i inkomstkikt där alternativet kan vara att leva på ersättningar. Jobbskatteavdraget möter dock inte behovet av att i ett globaliseringsperspektiv stärka Sveriges möjligheter att konkurrera om den mest

högproduktiva och välutbildade arbetskraften. Det kräver andra åtgärder och aktualiserar naturligtvis frågan hur en sådan skattepolitik kan förenas med fördelningspolitiska ambitioner.

4.2 Fördelningspolitik i globaliseringens tid

Rådet har redan berört att förutsättningarna för en nationell fördelningspolitik förändras genom globaliseringen. Konkurrensen om skattebaserna – alltså att sådant som genererar skatteintäkter riskerar att flytta utomlands – blir hårdare. Det kommer att påverka hur mycket högre än andra länders ett visst lands skattetryck kan vara. Framför allt måste det påverka hur länder som valt en välfärdsmodell som förutsätter ett relativt högt skattetryck tar ur sina skatter. De olika skattebasernas känslighet för internationell konkurrens varierar.

Rådet skrev redan i vår första rapport, "Kunskapsdriven tillväxt" att utrymmet för en fördelningspolitik som via höga marginalskatter försöker omfördela inkomster från höginkomsttagare till låginkomsttagare numera är mindre. Vi konstaterade att fördelningsambitioner i högre grad får inriktas på sådant som utbildning och att livschanser ges och förnyas genom fungerande välfärdsystem.

Att nationell fördelningspolitik blivit svårare betyder naturligtvis inte att en sådan inte kan föras eller att fördelningsambitioner får lämnas därhän. Vi utvecklar i ett senare kapitel vikten av att Sverige håller samman under påfrestningarna och att medborgarna är redo till förändringar när utvecklingen i omvärlden kräver det. Det förutsätter en rimlig fördelningspolitik.

När det gäller det totala skattetryckets utveckling i framtiden har Rådet inte någon samlad uppfattning utan begränsar sig till två marker. För det första är det viktigt att ett högre skattetryck än omvärldens förenas med ett intensivt arbete med offentliga sektorns kvalitet, så att det är tydligt för dem som betalar skatt i Sverige att de får "valuta för skattepengarna". För det andra är det en viktig insikt att skattetrycket har nära samband med hur många som arbetar. Båda dessa aspekter utvecklas senare i detta kapitel.

De flesta av de skattereformer vi förordar i det följande har vid en traditionell, statisk analys en negativ fördelningseffekt, det vill

säga de ökar inledningsvis – och om de ses isolerat – inkomstskillnaderna. Till det vill vi säga följande:

1. Våra förslag kan i den skattereform vi förordar kombineras med andra skatteförändringar och bidragshöjningar, med annan profil. Det behöver inte förta den incitamentseffekt vi vill uppnå, om det sker klokt. Så skedde i samband med den stora skattereformen för snart tjugo år sedan. Den innehöll en kraftig marginalskattesänkning som gynnade högre inkomsttagare, vilket åtminstone delvis kompensades med begränsningar av avdragsrätten. En motsvarighet nu skulle kunna vara att öka skatteuttaget på dyrare bostäder.

Vi stöder existensen av ett grundavdrag och ett särskilt avdrag för personer som arbetar, som ger procentuellt mer till lågavlönade. Det ger i sig en progressivitet i skattesystemet. Trots att det finns principiella invändningar även mot dessa inslag – grundavdraget innebär exempelvis att två personer som utför samma arbete till samma timlön kan få helt olika skatt om den ene bara arbetar en del av året – talar "arbetslinjen" för låg skatt i de lägsta inkomstskikten.

Partier i båda blocken har medverkat till skatteförändringar vars omedelbara effekt är negativ ur fördelningssynpunkt med motiveringen att reformerna leder till bättre dynamik och konkurrenskraft. Den förra socialdemokratiska regeringen avskaffade exempelvis arvs- och gåvoskatten. Den nuvarande regeringen avskaffade förmögenhetsskatten. Globaliseringsrådet menar att de skatteförändringar vi förordar kan ske inom ramen för en politik med tydliga fördelningsambitioner. Det finns relativt träffsäkra åtgärder att vidta som i huvudsak gynnar personer med låg inkomst och/eller stor försörjningsbörda. Dit hör till exempel en höjning av barnbidragen, högre underhållsstöd och höjd garantipension. Vi ser alltså framför oss en balanserad reform som gör det mer lönsamt att arbeta men också har inslag som ger ett rimligt fördelningsutfall.

2. Ett viktigt syfte med våra förslag är att värna välfärdens finansiering. Kjell-Olof Feldt påpekade inför Rådet att alla kommunalpolitiker vet att man kan bedriva fördelningspolitik med en fast skattesats. Även budgetens utgiftssida påverkar i hög grad fördelningspolitiken. Att trygga finansieringen av välfärden, inte minst en skola av hög kvalitet för alla, är viktigt för jämlikheten. Det är också viktigt att påpeka att en annan hörnsten i jämlikhetspolitiken är att motverka arbetslöshet.

3. Det vi föreslår bör ses i ljuset av de skatteförändringar som genomförts de senaste åren, där fördelningseffekterna gått åt olika håll men där den volymmässigt största förändringen varit jobbskatteavdraget, som snarare prioriterat fördelning än konkurrenskraft.

4.3 Ett globaliserat skattesystem

Ett uttalat mål för skattereformen ska vara att "globalisera" det svenska skattesystemet, alltså göra det bättre anpassat till globaliseringens tidevarv. I våra resonemang har vissa inslag, som slopad värnsskatt och reformerade 3:12-regler, framstått som mer akuta än andra. Men genomförandet blir naturligtvis beroende av både de politiska och ekonomiska förutsättningarna, varför vi redovisar våra förslag som en helhet.

Vi skisserar en reform som är tänkt att genomföras under nästa mandatperiod. Den omfattar skattesänkningar i storleksordningen 28 mdkr.

- Slopad värnsskatt.
- Höjda skiktgränser så att andelen som betalar statsskatt minskar kraftigt.
- Sänkt kapitalinkomstskatt.
- Reformerade 3:12-regler.
- Enklare regler för expertskatten.
- Ändrade regler för personaloptioner.
- Avdragsrätt för donationer till forskning.
- Riskkapitalavdrag.

Huvudmotiven för att ytterligare sänka inkomstskatten är att öka Sveriges möjligheter att konkurrera om den mest välutbildade arbetskraften, mobilisera riskkapital för nyföretagande och främja utvecklingen av tjänstesektorn genom minskade skatteklivar. I samband med skattereformen för snart tjugo år sedan sattes målet upp att högst 15 procent av inkomsttagarna skulle betala statsskatt. Rådet menar att ett mål av den typen är viktigt. Enligt Rådets mening är det också viktigt att målet avser andelen av de heltidsarbetande. Trots att skiktgränsen höjdes i år är andelen av de heltidsarbetande som betalar statsskatt cirka 30 procent. Rådet menar att den nya

skattereformen bör ha som mål att andelen av de heltidsarbetande som betalar statsskatt bör vara högst tio procent, vilket – statistiskt beräknat – kostar 21 mdkr.

Rådet bedömer att det är realistiskt att Sverige med en klok politik kan öka sysselsättningen. Den stora potentialen när det gäller nya arbetstillfällen finns i tjänstesektorn. Vår prioritering av att sänka skatten på arbete beror inte minst på att det är viktigt att minska de så kallade skattekilarna. Individbeskattningen av dem som utför arbeten inom tjänstesektorn slår igenom starkt på priset.

Det framgår av våra tidigare resonemang att det är kunskapsintensiv produktion som är nyckeln till framgång för Sverige. Därav följer att det inte i första hand är hushållsnära tjänster vi siktar på med våra skatteförslag utan snarare en relativt kvalificerad och kunskaps- tung tjänstesektor: hälsotjänster, kvalificerad utbildning, kultur, upplevelseindustri, design, konsulttjänster etc. Flera alternativ kan övervägas för att uppnå målet. Vi har stannat för att förorda relativt kraftiga sänkningar av den statliga inkomstskatten. Ett alternativ som Kjell-Olof Feldt för fram i sin rapport till Rådet är en betydande sänkning av arbetsgivaravgiften (helt slopande av den allmänna löneavgiften). Ytterligare ett alternativ vi övervägt är att utnyttja det EU-fönster som öppnats av den ekonomiska krisen att sänka momsen i tjänstesektorn. Det finns skäl för vart och ett av dessa tre alternativ, men vi har alltså stannat för att det inom en begränsad ram är den statliga inkomstskatten som bör sänkas. Skälen är att det ökar Sveriges konkurrenskraft om den mest attraktiva arbetskraften, att det minskar de så kallade skattekilarna som uppstår vid personalintensiv produktion och att det ökar tillgången på riskvilligt kapital.

Mot bakgrund av vår bedömning att investeringsnivån i Sverige är för låg är det angeläget att det blir lönsammare att investera här. Investeringsklimatet avgörs visserligen inte bara av skattesituationen, men vi menar att behovet att locka hit investeringar talar för att ett antal skatter som belastar företagande och företagare hårt bör sänkas. Det gäller till exempel kapitalinkomstskatten. Rådet förordar på den punkten den lösning Kjell-Olof Feldt föreslår i sin expertrapport, nämligen en sänkning med fem procentenheter. Den statsfinansiella kostnaden av en sådan åtgärd begränsas av att avdragsrätterns värde minskar i motsvarande mån.

En annan åtgärd är införande av ett riskkapitalavdrag. I en utredning från våren 2009 finns ett förslag, inspirerat från ett framgångsrikt system i Storbritannien, om skattereduktion för investeringar i onoterade bolag. Rådet anser att det förslaget bör genomföras.

Möjligheten att växla lägre lön mot optioner i företagets framtida vinster kan vara avgörande för möjligheterna för tillväxtföretag att utvecklas i Sverige. Skattemyndigheternas praxis har blivit att behandla personaloptioner som inkomst och bortse från det riskmoment som ligger i optionen. När Skype-entreprenören Niklas Zennström besökte Rådet var beskattningen av personaloptioner den viktigaste förklaringen han lyfte fram till att hans företag inte fann det möjligt att finnas i Sverige. Rådet föreslår att regelverket förtydligas så att personaloptioner inte längre beskattas som inkomst av tjänst.

En besläktad problematik finns i de så kallade 3:12-reglerna. De hanterar hur stor del av en företagares inkomst som ska beskattas som vinst respektive lön. Många företagare uppfattar det orimligt att de när de tar ut vinstmedel ur företaget tvingas betala inkomstskatt på vinsten. Det skickar den psykologiska signalen att statsmakterna inte förstått företagandets karaktär och att lagstiftningen utformats utifrån ett löntagarperspektiv. Rådet anser att önskan att främja företagande och uppmuntra investeringar och risktagande talar för att dessa regler reformeras. Rådets kansli föreslår i sin rapport att en "proportionalitetsregel" ska ersätta det komplicerade regelverket. Det har också framförts andra förslag. Rådet föreslår att systemet förändras i det syfte vi angivit, men har inte någon uppfattning om exakt vilken lösning som ska väljas.

Rådet har både bland sina medlemmar och sina inbjudna gäster haft flera personer som är verksamma i ledningen för internationella företag. De har samstämmt vittnat om betydelsen av goda möjligheter att rekrytera utländska toppkrafter till Sverige. Våra förslag om slopad värnskatt och höjd skiktgräns i statsskatten är steg på vägen för att lösa det problemet. Utöver de förändringarna bör systemet med expertskatt förbättras. Danmark har en form av expertskatt som fungerar smidigare än i Sverige. Skattereduktionen gäller i princip för alla nyrekryterade utländska medarbetare över en viss inkomstgräns, vilket gör att själva prövningen går mycket fortare. Det är ofta avgörande i en rekryteringssituation. VINNOVA har i en skrivelse till regeringen argumenterat övertygande för att det danska systemet kan införas också i Sverige. Globaliseringsrådet instämmer i VINNOVA:s förslag. Ett snabbare system skulle förhoppningsvis lösa ett av de problem som kommit till rådets kännedom, nämligen att utländsk personal som genomgår längre utbildningar i Sverige inte kan komma i åtnjutande av den lägre skattenivån.

En sunt fungerande privat riskkapitalmarknad är ytterst viktig för

tillkomsten av nya företag och expansion av de befintliga. Avskaffandet av arvs-, gåvo- och förmögenhetsskatterna är mycket positivt i det perspektivet. De bör inte återinföras. Vi anser att sänkt statskatt också bidrar till att familjer kan byggas upp mindre förmögenheter som kan användas som verkligt riskkapital till företagande, till exempel när någon anförvant behöver det för att kunna starta en verksamhet. Svenskt ägande bör inte missgynnas i förhållande till utländskt.

Vi återkommer i nästa avsnitt till frågor om kostnader, finansiering och samhällsekonomiska effekter.

- *Genomför en ny blocköverskridande skattereform.*
- *Slopa värnskatten.*
- *Sänk beskattningen av arbete ytterligare genom sänkning av den statliga inkomstskatten (höjning av skiktgränsen) så att andelen som betalar statsskatt minskar kraftigt.*
- *Reformera expertskatten efter danskt mönster.*
- *Sänk kapitalinkomstskatten med fem procentenheter.*
- *Förändra skattevillkor för personaloptioner så att nyckelpersonal kan behållas i företagen till rimliga kostnader.*
- *Inför riskkapitalavdrag.*
- *Reformera 3:12-reglerna.*

4.4 Statsfinansiella och samhällsekonomiska effekter av Globaliseringsrådets reformförslag

Det viktigaste i denna rapport är grundsynen. Sverige är sårbart och starka skäl talar för att vi genomför reformer som gör oss bättre rustade att möta förändringstrycket i globaliseringens spår. För att visa vilken typ av reformer vi tror behövs kommer vi med ett antal

förslag. Det är mycket möjligt att Sverige egentligen skulle behöva göra mer eller att det ibland finns alternativa åtgärder med samma effekter – vår uppgift har inte varit att som en SOU, statens offentliga utredningar, gå på djupet i detaljer utan snarare ge en överblick i ett dramatiskt skede.

Vi vill föreslå reformer som stärker Sveriges konkurrensförmåga i globaliseringens tid och som samtidigt framstår som realistiska för genomförande under nästa mandatperiod. Om omvandlingstrycket blir ännu större än det vi räknar med kan det behöva göras mer. Samtidigt måste skattesystemet klara sin grundläggande roll att stabilt finansiera den offentliga välfärden och investeringarna.

Flera av de förslag vi för fram har betydande potential när det gäller att förbättra statsfinanserna. Som exempel kan nämnas effekten av att sänka etableringsåldern på arbetsmarknaden med ett år och samtidigt höja den verkliga pensionsåldern med ett år. Den kan beräknas till i storleksordningen 20 miljarder kronor. Den samhälls-ekonomiska effekten blir betydligt större.

Våra förslag till globaliseringsreformer rymms inom en ekonomisk ram på 40 mdkr. Vi betraktar dem som tillväxtreformer och är följaktligen övertygade om att de finansierar sig själva, men för att inte ta onödiga risker med statsfinanserna anger vi den statistiskt beräknade budgeteffekten och menar att de budgetmässigt kan finansieras krona för krona.

Av den angivna ramen är cirka 28 mdkr skattesänkningar, inklusive ett utrymme för vissa fördelningspolitiskt motiverade åtgärder, 9 mdkr satsningar på forskning och utbildning samt 3 mdkr sådant som infrastruktursatsningar, exportstödsinsatser, större utgifter för utrikesförvaltningen, vissa jämställdhetsåtgärder med mera. Vår tankeram har varit att åtgärderna genomförs successivt under nästa mandatperiod och därefter permanentas. En utvidgning av den ram för infrastrukturinvesteringar som statsmakterna fastställt med 2,5 mdkr möjliggör satsningar på 25 mdkr de närmaste tio åren. Det innebär en utökning av det fastställda investeringsprogrammet med drygt tio procent.

Enligt Konjunkturinstitutets bedömningar av tillväxten kommer den att skapa ett reformutrymme som överstiger den statistiskt beräknade kostnaden för våra förslag. Skulle statsfinanserna utvecklas sämre så att utrymme inte uppstår får det skapas genom omprioritering. Av vår generella syn – att omvärldstrycket kommer att vara betydande framöver och inte minst sätta press på de mest rörliga skattebaserna – följer att vi förordar att skattebaser där konkurren-

sen från omvärlden är låg i så fall utnyttjas. Exempel på sådana är fastigheter och livsmedel. Att återvinna något av den skattebas som försvann när fastighetsskatten reformerades 2007 skulle förutom det eventuella finansieringsbehovet kunna vara en del av lösningen på fördelningsproblematiken. Ännu en skatt där höjning kan övervägas är koldioxidskatten. Den skattebasen är dock ofta mera lätttrölig varför försiktighet måste iakttas – vi förutsätter emellertid att också våra konkurrentländer måste genomföra höjningar av den skatten för att uppnå de utsläpps begränsningar som de redan utlovat eller förhoppningsvis kommer att utlova.

4.5 Minska regelbördan och förkorta handläggningstiderna

Enligt Nutek uppgår företagens samlade kostnad för regelhantering- en till omkring 100 miljarder kronor. Här finns ett betydande utrym- me för förbättringar. Processer för tillståndsgivning kan förenklas och handläggningstider förkortas. Stora skillnader i bedömningen av likartade fall förekommer mellan regioner och kommuner, över- klagandeprocesser kan ta mycket lång tid. Detta skapar osäkerhet och hämmar företagande och risktagande.

Ingen ska dock tro att förenklingsarbete är problemfritt. Varje regel har sin motivering och har ofta drivits fram av engagerade opi- nioner eller mediekampanjer. Det kan gälla brandsäkerhet, hygien i restaurangkök, jämställdhetssträvanden, miljöhänsyn, djurskydd, barnsäkerhet, trafiksäkerhet, skattefuskbekämpning etc. Problemet är att summan av alla regler blir ohanterlig. Det samlade regelverket lämnar för lite kvar till det sunda förnuftet. Därför är det viktigt, om inte annat som motvikt till det ständigt befintliga trycket på att införa nya regler, att ett kraftfullt förenklingsarbete bedrivs.

EU-lagstiftningen ger också upphov till en betydande regelbörda. Hittills har förenklingsperspektivet varit svagt företrätt i besluts- processen inom unionen. Initiativet "Better regulation" har tillkom- mit för att förändra detta, vilket är mycket vällovtigt.

En särskild problematik gäller avvägningen mellan miljöhänsyn och företagens intressen. En mycket stor del av de klagomål som hörs från företagare gäller just miljöbalken. En mycket vanlig

synpunkt är att man förstår att verksamheten måste prövas och att det kan finnas fall där en vägning av intressena slutar med att man får nej, men att man inte kan förstå varför det måste ta så lång tid. Handläggningstider på flera år i miljöprövningsärenden är inte ovanligt. Globaliseringsrådet, som framhållit livsmiljö och naturvärden som en av Sveriges konkurrensfördelar, vill naturligtvis inte förorda en mindre ambitiös miljöpolitik. Däremot är det vår uppfattning att det nödvändiga ställningstagandet borde kunna komma fortare. Det borde gå att hitta former för att alla intressenter får komma till tals och eventuellt drabbades rättssäkerhet bevaras men att beslutet kommer snabbare. Kanske handlar det ibland om att inskränka möjligheterna till överklagande. Detta förefaller vara ett så stort problem för svenska företagare att det finns anledning för Globaliseringsrådet att ha en åsikt i frågan.

Det finns också en internationell dimension med avseende på regelverk som gäller standards av olika slag. Det handlar inte enbart om standardiseringsarbetet inom EU utan också tendensen hos större länder att använda sin marknadsstyrka genom att sätta sina egna standards och därmed gynna inhemska tillverkare. Det är en ny form av protektionism som riskerar att delvis sätta den globala konkurrensen ur spel och som kan vara särskilt besvärande för företag med mindre hemmamarknader. Regleringar behövs för en fungerande konkurrens men använda med felaktiga syften kan de följaktligen också sätta konkurrensen ur spel.

Den som vill starta företag står ofta inför en rad frågor och problem. Det kan gälla riskkapital, tillstånd, juridiska frågor och en rad frågor som har med den specifika verksamheten att göra. Numera finns det många instanser som är redo att hjälpa till, men själva mångfalden kan i sig vara ett problem eftersom det är svårt att hitta rätt. Strävan bör vara att i största möjliga utsträckning erbjuda en samordnad "ingång" till företagandet. Det som hittills skett i den vägen har inte lyckats samla både statliga och lokala aktörer i samma "portal".

- *Permanent Regelrådets arbete för att säkra att förenklingskraven ständigt hålls levande i lagstiftningsarbetet.*
- *Samordna all tillståndsgivning, även den på regional och lokal nivå, vid företagsstart till en "företagsportal".*
- *Underlätta för mindre företagare som tillfälligt vill anställa perso-*

nal genom att införa förenklade förfaranden för löpande inrapportering till Skatteverket samt förenklade blanketter till Skatteverket som tillhandahålls genom "företagsportalen".

- *Inför snabbare och förenklad hantering av näringslivsärenden på myndigheter, länsstyrelser, kommuner och landsting. Överklagande ska kunna hanteras snabbare av domstolar och myndigheter.*
- *Öka ansträngningarna för införandet av ett EU-patent.*

4.6 Öka konkurrensen – släpp loss tjänstesektorn!

Konkurrens är viktigt ur ett välfärdsperspektiv eftersom den driver fram innovationer, sänker priser och ökar produkturvalet så att det bättre överensstämmer med konsumenternas preferenser. Under de senaste 10-15 åren har konkurrensen i svensk ekonomi förbättrats, bland annat som ett resultat av de avregleringar som gjordes i början av 1990-talet men också på grund av ökade handelsvolymerna och ökad importkonkurrens.

Fortfarande är dock konkurrensen bristfällig på allt för många områden, dels därför att vissa marknader domineras av ett fåtal större företag där importkonkurrensen är svag, dels därför att produktionen oftare än i andra länder sker i offentlig regi. De största bristerna när det gäller konkurrens i den privata sektorn tycks finnas i bygg- och livsmedelssektorerna. Detta skapar ineffektiviteter, monopolliknande marknadssituationer och få möjligheter för arbetskraften att välja mellan arbetsgivare. En, eller ett fåtal, dominerande arbetsgivare innebär sannolikt att en del talangfulla personer ibland väljer andra yrken med bättre karriärförutsättningar.

En speciell problematik i detta sammanhang rör de tjänster som i Sverige av tradition utförts av den offentliga sektorn, som vård, skola och omsorg. Längre fanns det mer eller mindre lagstadgade monopol. De flesta av dem är avvecklade, men i praktiken finns det på många orter fortfarande bara en arbetsgivare när det handlar om verksamheter inom dessa områden. Debatten om privat eller offentlig drift av välfärdstjänsterna har varit ideologisk laddad i Sverige. De aspekter Globaliseringsrådet har anledning att bedöma är främst två. För det första: Främjar driftformen högsta möjliga kvalitet och effekti-

vitet, så att resultatet motiverar det skatteuttag den förorsakar? För det andra: Vilken driftform möjliggör att de väldiga investeringar i kunnande som Sverige gjort inom dessa områden i högre grad kan nyttiggöras som tjänsteexport?

Rådet förutsätter att vilken ideologisk inriktning man än företräder i debatten privat-offentligt är man angelägen om att verksamheten ska bedrivas effektivt och med högsta möjliga kvalitet. Utan att ta ställning i den ideologiska debatten är det Rådets bedömning att de alternativ inom till exempel vård och skola som släppts fram, ofta i bred politisk enighet, har medfört positiva effekter. Främst intresset att främja tjänsteexport gör att Globaliseringsrådet förordar att det på alla de stora kommunala tjänsteområdena ska finnas ett utrymme för privat företagsamhet. Det är i praktiken orimligt att tänka sig att kommunala förvaltningar i stor skala ska ägna sig åt tjänsteexport. Det finns flera argument emot, men ett är att om verksamheten i mottagarlandet är konkurrensutsatt är det en osund konkurrenssituation om den svenska aktören är skattefinansierad.

Med socialförsäkringar som blir alltmer giltiga inom hela EU har svenska kliniker nya möjligheter att utveckla "centers of excellence" – till exempel inom hjärtsjukvård – som kan dra till sig patienter även från andra länder. Svensk sjukvård har förutsättningar att erbjuda motsvarigheter i Europa till Cleveland Clinic i USA, som blivit världsberömd för att tillhandahålla sjukvård av högsta kvalitet till patienter från många länder. Men det kräver att vi i Sverige, som professor Gunnar Eliasson utvecklar i en expertrapport till Rådet, vidgar blickfältet och ser att det nu utvecklas en högteknologisk sjukvårdsmarknad som inte enbart är nationell.

Det framgår i annat sammanhang i denna rapport att Rådet står bakom en politik som vill motverka orättvisor och klyftor i samhället. Det finns därför anledning att betona att det vi här sagt om alternativa driftformer inte innebär att vi ifrågasätter skattefinansieringen av viktiga välfärdstjänster. Att slå vakt om alla människors lika rättigheter till välfärdstjänster av god kvalitet är ett viktigt element i den svenska politiken för jämlikhet.

Tjänstesektorn blir allt viktigare för sysselsättningen. Vi lägger också en allt större andel av våra inkomster på tjänster. Därför är förutsättningarna för tillväxt inom tjänstesektorn mycket avgörande för hur det ska gå för Sverige. På många sätt är de förutsättningarna goda. Kvaliteten i de offentliga tjänsterna är ofta god och många delar av den privata tjänstesektorn har visat stor vitalitet och haft exportframgångar. Tre av Sveriges största företag har i praktiken

vunnit sina framgångar som tjänsteföretag, nämligen IKEA, H&M och Securitas. För tio år sedan talades det om det svenska IT-undret och det har talats ganska länge om det svenska musikundret.

Exemplen understryker bredden av de åtgärder som avgör förutsättningarna. Kommunala musikskolor anses ha betytt mycket för svenska musikframgångar. Framgångar för tjänstesektorn främjas av en bra kulturpolitik, bra skolor och en bra infrastruktur, inte minst för nättjänster. Det har påpekats att i ett äldre samhälle var kultur för många något som helt hörde fritiden till men i tjänstesamhället, där den viktigaste förmågan många gånger är att hantera information, blir kulturen en alltmer integrerad del av arbetslivet.

Det ska också sägas att det vår traditionella exportindustri utvecklat avancerade tjänster som komplement till sina produkter. Det kan uttryckas så att också industrin nu lever i tjänstesamhället. Den som idag köper en avancerad industriprodukt, som en robot, en lastbil eller ett flygplan, köper ofta också ett tjänstepaket med underhåll, utbildning och produktutveckling. Området som brukar rubriceras "industrinära tjänster" blir också mycket avgörande för Sveriges framtid.

- *Vässa metoderna ytterligare för att undvika karteller och andra konkurrenshämmande inslag i näringslivet.*
- *Fullfölj politiken som möjliggör för privata alternativ att på lika villkor verka inom skola, vård och omsorg, inte minst för att lägga grunden till en större svensk tjänsteexport – behåll den solidariska finansieringen av viktiga välfärdstjänster.*

4.7 Utforma en svensk "huvudkontorsstrategi"

I en globaliserad värld är det helt naturligt att företag som har verksamhet i många länder ibland väljer att flytta huvudkontoret till ett nytt land. Men det som finns anledning att se med oro på är att utvecklingen för svensk del varit ganska ensidig. Viktiga ledningsfunktioner flyttas ut från Sverige men det är betydligt ovanligare med motsvarande inflyttning. Huvudkontoren, där affärsutveckling äger rum och de övergripande strategiska besluten om lokalisering

och resurser fattas, betyder mycket för det land där de finns. Men den nuvarande tendensen är att Sverige är på väg att bli ett "dotterbolagsland".

Vår bedömning är att det här har så allvarliga konsekvenser att Sverige bör göra betydande insatser för att försöka stävja den utvecklingen. Vi tror nämligen inte att det finns någon naturlag som säger att måste vara på det här sättet. Det finns länder i Europa, till exempel Storbritannien, Schweiz och Nederländerna, som lyckats behålla många huvudkontor och också attrahera nya. Målet för en svensk "huvudkontorsstrategi" bör sättas högt och sikta mot att Sverige ska bli ett land som också drar till sig ledningsfunktioner för företag som är verksamma i många länder.

Globaliseringsrådet vill tro att denna rapport kan ses som ett embryo till en svensk "huvudkontorsstrategi", men vill samtidigt rekommendera att en särskild analys görs av vilka faktorer som avgör viktiga lokaliseringsbeslut i multinationella företag. Utifrån den bör en strategi formas. Sannolikt kommer flera av de rekommendationer vi avger i denna rapport att återkomma: bättre fungerande expertskatt, inget missgynnande av svenskt ägande och bättre infrastruktur – inte minst bra flygförbindelser från Arlanda och Landvetter. Utifrån strategin bör de nödvändiga besluten fattas.

- *Utforma en svensk "huvudkontorsstrategi" och låt flera politikområden understödja en ambition att vända strömmen av nyckelfunktioner i företagen från Sverige.*

4.8 Värna den svenska industrin

Det faktum att Rådet betonar vikten av en expanderande tjänstesektor ska inte tolkas som att vi inte tror på att svensk industri har en framtid. Tvärtom anser vi det oerhört viktigt av flera skäl att Sverige har en livskraftig industri. Det handlar om möjligheterna till exportinkomster, om mångfald vad gäller yrkesverksamheter och om riskspridning vid ekonomiska nedgångar. Vi tror att det är möjligt att behålla en vital svensk industri, även om konkurrensen från låglöneländer är tuff.

Arbetskraftskostnaderna i de "nya" länderna i världsekonomin ta-

lar för en uppsplittring av produktionskedjan. Men det finns krafter som verkar i motsatt riktning. Om vi är framgångsrika i att kunna behålla mer kunskapsintensiva delar av värdekedjan – till exempel de nyssnämnda huvudkontoren och sådant som forskning, design och marknadsföring – kommer ibland behovet av närhet mellan de funktionerna och tillverkningen att väga tyngre än de lägre arbetskraftskostnaderna i andra länder.

Basindustrin behöver elektricitet till rimliga priser. Sverige har genom sin mix av vattenkraft, kärnkraft och – om än i mindre grad – förnybara energislag stora möjligheter att säkra att så blir fallet. Globaliseringsrådet vill på det energipolitiska området gå ett steg längre. Vi menar att koldioxidfri elproduktion borde bli en stor svensk exportnäring. På sådant avstånd från Sverige där elexport redan med dagens teknik är fullt möjlig finns länder som dels känner att de har blivit för energiberoende av Ryssland, dels bygger sin elförsörjning till mycket stor del på fossila bränslen. Det skulle vara bra både för Sverige och de länderna om vi kunde sälja elkraft till dem.

Det bör i detta sammanhang nämnas att svenska företag varit mycket framgångsrika när det gäller energieffektivisering. Förutom att detta naturligtvis håller nere behovet av energiproduktion har det öppnat exportmöjligheter. Behovet att effektivisera användningen av energi är enormt runt om i världen och är också en stor fråga inom EU. Även om Sverige kommit långt och därmed kan dra nytta av det internationellt finns det naturligtvis mycket kvar att göra även för oss på detta område.

Att behålla en framgångsrik svensk industrisektor kräver insatser från statsmakterna, som vi delvis behandlar i andra sammanhang i denna rapport. Det måste finnas tillgång till arbetskraft med lämplig utbildning, säker tillgång till energi till konkurrenskraftiga priser, en bas av kvalificerad forskning, snabb tillståndsprovning och god infrastruktur.

- *Slå fast att kärnkraften kommer att vara en del av den svenska elförsörjningen under överskådlig tid.*
- *Utveckla koldioxidfri elproduktion till en svensk exportnäring.*
- *Utveckla förnybara, fossilneutrala energislag.*
- *Fortsatt fokus på energieffektivisering och att svenskt kunnande på området tillvaratas och exporteras i större omfattning.*

4.9 Bygg ut infrastrukturen

Även om den svenska investeringsnivån i infrastruktur under ett antal år matchat genomsnittet i OECD tyder mycket på att den är otillräcklig. Den amerikanske ekonomen Michael Porter, som anses vara en av världens främsta experter när det gäller att analysera länders konkurrenskraft, menade vid sitt framträdande inför Globaliseringsrådet att det relativa försprång Sverige tidigare hade när det gäller infrastruktur inte längre existerar. När Rådet sökt bedöma dessa frågor har vi funnit att det statistiska underlaget när det gäller statliga och kommunala investeringar i infrastruktur är förvånansvärt tunt. En förbättring av statistiken över de offentliga investeringarna krävs för att statsmakterna ska få ett bättre beslutsunderlag. Detta har nyligen påpekats av Finanspolitiska rådet.

Sverige är ett till ytan stort land med relativt liten befolkning. Det talar för att Sverige förmodligen bör ligga något över OECD-genomsnittet när det gäller nivån på investeringar i infrastruktur. "Fördelen" av att det är relativt få som nyttjar vägarna och tågen väger inte upp "nackdelen" av de stora avstånden.

Med reservation för brister i beslutsunderlaget är det på det övergripande planet alltså vår bedömning att det skulle vara bra för Sveriges konkurrenskraft om den fysiska infrastrukturen moderniserades. Vilka enskilda projekt som ska genomföras har Rådet däremot inte möjlighet att ta ställning till. När de besluten fattas bör höga krav ställas på genomarbetade samhällsekonomiska analyser, så att de mest lönsamma projekten ges prioritet.

Det saknas inte idéer om hur den fysiska infrastrukturen i landet kan förbättras. Rådet har diskuterat att det ter sig märkligt att det på 2000-talet fortfarande är så att vägarna i den triangel storstäderna Malmö/Köpenhamn-Stockholm-Göteborg-Oslo formar inte håller motorvägsstandard. Vi har också konstaterat att det finns argument för att fortsätta Botniabanan norrut med Norrbotniabanan. Även frågan om byggande av ett nät för höghastighetståg i Sverige har diskuterats. Alla dessa projekt öppnar spännande möjligheter, men Globaliseringsrådet konstaterar att vi inte har möjlighet att i detta sammanhang ta ställning. Vi förutsätter att de alla blir föremål för fortsatta analyser.

På järnvägssidan sker nu stora investeringar. Viktigare än mycket av det vi gör själva är det dansk-tyska beslutet att bygga en bro över Fehmaern Baelt. Tillsammans med Öresundsbron, Citytunneln i

Malmö och tunneln genom Hallandsåsen ger den kraftigt förbättrade möjligheter att nå kontinenten med tåg över natten från stora delar av Sverige. Det motiverar ytterligare satsningar i Sverige. Utökningen av spårkapaciteten genom Stockholm som nyligen beslutats är viktig. Botniabanan närmar sig sin fullbordan.

Till infrastrukturen hör också förutsättningarna för elektronisk kommunikation. Även här har det offentliga en roll att spela även om det bör diskuteras exakt vilken den egentligen bör vara. Att staten har en roll när det gäller sådant som frekvensfördelning och vissa "trafikregler" är uppenbart men ansvarsfördelningen mellan staten och marknaden när det gäller till exempel nätutbyggnad är inte självklara. Vår bedömning är att marknaden, alltså privat företagsamhet och konsumenternas fria val, bör ges huvuddelen av utrymmet. Teknikneutralitet bör vara en viktig princip för den statliga regleringen.

Globaliseringsrådet vill anlägga ett perspektiv på denna fråga som kan påverka synen på graden av statligt engagemang. Den digitala informationsbehandlingen och nätet är sammantagna vår tids mest revolutionerande uppfinning. En inte obetydlig del av den ekonomiska tillväxten kan hänföras till denna nya teknik. Nästan allt talar för att den utvecklingen kommer att fortsätta länge än. Det finns flera studier som visar att investeringar i digital infrastruktur är mycket samhällsekonomiskt lönsamma. Studier visar också på positiva miljöeffekter av bredband genom att användningen minskar energiåtgång och utsläpp av växthusgaser. Det faktum att Sverige tillhör de ledande IT-länderna kan nog delvis tillskrivas den skattesubventionering av hemdatorer som gällde i Sverige under flera år. Sverige tillhör idag ett av de ledande länderna i världen när det gäller dataspel, som är en mångmiljardindustri. Rådet menar att det bör finnas en politisk ambition att Sverige ska vara världens mest uppkopplade och avancerade land när det gäller elektronisk kommunikation.

Vad gäller tillgång till bredband ligger Sverige bra till men med tanke på den elektroniska kommunikationens betydelse för framtida tillväxtpöjligheter borde vi ha kommit ännu längre. Det gäller dels att säkra att hushåll också i de glesare delarna av landet får samma möjligheter, dels att stärka infrastrukturen så att kapacitet och hastighet i överföringarna kan möta växande krav. I president Barak Obamas ekonomiska stimulanspaket i USA fanns en betydande satsning på detta område och Globaliseringsrådet rekommenderar att statsmakterna noga analyserar om inte en liknande satsning bör göras även här.

Ännu ett område som vi vill lyfta fram som särskilt angeläget är våra flygförbindelser med omvärlden och i synnerhet situationen på Arlanda. Sverige behöver en modern och välfungerande storflygplats som möjliggör affärsresor till och från Stockholm över dagen till och från betydligt fler destinationer än idag. I grunden handlar det naturligtvis om trafikunderlaget, men risken att hamna i en negativ spiral där låg turtäthet och sjunkande underlag förstärker varandra är stor. Statsmakterna bör göra vad som är möjligt för att bryta den spiralen och medverka till att i första hand Arlanda blir en så attraktiv flygplats som möjligt. Planens tidtabeller, slot-tider, passagerarnas transporter till, på och från flygplatsen, bagagehantering, shoppingmöjligheter etc är faktorer som alla påverkar en flygplats attraktivitet. Hur staten hanterar sitt ägarskap i SAS är naturligtvis också en viktig faktor för hur det går för Sveriges större flygplatser. Arlanda bör – på samma sätt som en rad internationella flygplatser – få ett väl definierat namn. Sverige bör ta tillvara det mest kända svenska "varumärket", Nobelpriset genom att döpa om Arlanda till Alfred Nobel Airport. Namnet "ägs" av Nobelstiftelsen som traditionellt är återhållsamt till att låta det användas i sammanhang fjärran från själva priset, men ett avsteg i detta sammanhang vore mycket lovvärt.

- *Satsa mer på att bygga ut och förbättra det svenska väg- och järnvägsnätet.*
- *Den digitala infrastrukturen är också en avgörande förutsättning för tillväxt – för att utöka kapaciteten är ökade statliga satsningar – vid sidan av de privata – motiverade.*

4.10 Slå vakt om frihandeln

Sverige har byggt sitt välstånd på möjligheterna att sälja våra varor och tjänster runtom i världen. Stängda gränser eller höjda tullmurar skulle obönhörligen slå mot välståndet och välfärden. Protektionistiska tendenser i världen är ett stort bekymmer, inte minst ur nationell, svensk synvinkel.

EU-ländernas handelspolitik samordnas. Inom EU har Sverige alltid varit en röst för att unionens samlade handelspolitik ska vara

mera frihandelsinriktad. Ibland har Sverige och våra likasinnade vunnit framgångar, ibland har en betydligt restriktivare grupp, inte sällan anförd av Frankrike, dominerat.

Globaliseringsrådet finner det bekymmersamt att vår union inte är en tydligare röst för frihandeln på den internationella arenan. Den verkligt stora stötestenen gäller jordbrukspolitiken. Att EU slår vakt om rätten att fortsätta med mycket omfattande jordbrukssubventioner har varit en komplicerande faktor i de globala frihandelsförhandlingarna, inte minst den senaste, Doha-rundan. Även om subventionerna minskat en del på senare år har de fortfarande en omfattning som de facto utgör ett handelshinder. Frågan får en särskild moralisk dimension av det faktum att de konkurrenter som slås ut i många fall är mycket fattiga jordbrukare i utvecklingsländer.

Hur ramverket för världshandeln kommer att utvecklas är en av de mest avgörande frågorna för Sverige. Pessimistiska bedömare tror att Doha-rundan så här långt misslyckats markerar slutet på en epok av allt lägre tullar och avveckling av handelshinder. Sveriges motiv för att motverka en sådan utveckling är både egoistiska och altruistiska. Vi förlorar på en sådan utveckling, men de största förlorarna är världens fattiga. Med tanke på de grundvärden som bär upp den europeiska unionen borde den gjort mer för att främja fri handel och fungerande marknadsekonomi. Nu finns tecken, bland annat från Obama-administrationen i USA, på en växande vilja att återuppta Doha-rundan och nå ett nytt globalt frihandelsavtal. Det är oerhört viktigt att EU på allt sätt medverkar till sådan utveckling.

När detta är sagt vill också här framhålla att EU utgör en unik möjlighet för Sverige att påverka vår omvärld. Sverige har länge drivit miljöfrågor inom EU och idag framstår EU som den ledande kraften i världen för en bättre miljöpolitik, även om konkurrensen på det området tyvärr inte är hård. Vi delar den uppfattning som ofta framförs att EU bör gå i spetsen för en ambitiös miljöpolitik. Samtidigt får vi aldrig glömma att effekterna på miljön blir riktigt påtagliga först när vi förmår andra att följa efter. Kemikaliedirektivet REACH kan tas som exempel. Det är utmärkt att det skärper kontrollen av kemikalieproduktionen i Europa. Men om effekten blir att produktionen i stället flyttar till länder utan motsvarande regler och med sämre kontroll kan effekten rent av bli negativ. Det understryker vikten av att EU i de sammahang där det är möjligt främjar en god miljöpolitik också i andra delar av världen.

Globaliseringsrådet vill i detta sammanhang beröra ytterligare en faktor som redan är ett stort problem och i framtiden kan bli ett

ännu större problem för en utökad världshandel, nämligen transporterens klimatpåverkan. Utsläppen av växthusgaser från lastbilar, fartyg och flygplan är visserligen inte någon av de enskilt största utsläppskällorna i världen, men de är tillräckligt stora för att utgöra ett problem. Det är i sammanhanget viktigt att påminna om att i de fall alternativet till handel är inhemsk produktion är klimatet inte alltid vinnare. Ett tydligt exempel är frukt, där det ur klimatsynpunkt normalt är bättre att odla den där odlingsförutsättningarna är bättre och transportera den än att odla den i uppvärmda växthus närmare marknaden.

Det ter sig mycket angeläget att prioritera strävanden att minimera transporterens oljeberoende och utsläpp av växthusgaser. Det finns en del lovande projekt och idéer som förefaller kunna reducera utsläppen väsentligt. Bland de som ligger inom räckhåll kan nämnas till exempel effektivare logistiksystem, energieffektiva elhybridfordon och ökad användning av förnybara drivmedel. Men på andra områden krävs mycket mera forskning och fler pilotprojekt innan dessa nya teknologier kan introduceras brett.

- *Våga kritisera EU:s roll – jordbrukssubventionerna är protektionism.*
- *Prioritera att minimera transporterens – flygets, vägtransporternas och sjöfartens – oljeberoende och miljöpåverkan.*

4.11 Reformera det globala finanssystemet

En viktig del av frihandeln utgör handeln med kapital. Även om den nuvarande finanskrisen givit exempel på minst sagt olyckliga inslag på den internationella kapitalmarknaden, kvarstår det faktum att världen för en fortsatt ekonomisk utveckling är beroende av att företag, stater och enskilda människor kan låna av och låna ut till varandra. Bakom de enorma dagliga transaktionerna döljer sig pensions-sparare som vill ha en trygg ålderdom, företag som vill ha betalt för levererade varor, investerare som tror på projekt i andra länder och – inte minst – regeringar som behöver låna till sina budgetunderskott. Det faktum att den, i nuvarande form, relativt unga internationella kapitalmarknaden dragit till sig affärer av mycket spekulativ natur är kanske i ett övergripande perspektiv inte så förvånande, men inte

desto mindre beklagligt eftersom konsekvenserna blivit förödande. Ett av flera osunda inslag har varit de så kallade skatteparadiserna, alltså länder eller delar av länder som bygger sitt välstånd på att möjliggöra olagligt skatteundandragande och penningtvätt.

Det är av starkt svenskt intresse att den internationella kapitalmarknaden börjar fungera igen och att det sker inom ett bättre regelverk. På detta område är det tydligt att marknadernas integration gått mycket längre än regeringarnas. Det saknas effektiv kontroll och reglering av den internationella kapitalmarknaden. Ett antal regeringar har nu insett detta och gör, bland inom ramen för G 20, försök att åtgärda det. Några har gått så långt att de kallat det som nu pågår "skapandet av Bretton Woods II". I så fall har man långt kvar. Men ansatserna – utökning av IMF:s lånekapacitet, motarbetande av skatteparadis, tidiga varningssystem etc – är goda.

Ett brett internationellt analysarbete bör initieras för att bättre kunna förstå och hantera de finansiella svängningar som nu tycks påverka världsekonomin mer än de konjunktorella. Sanningen är att förståelsen av vad som skedde när den nuvarande krisen utlöstes fortfarande är begränsad. Organisationen Financial Stability Forum som bildades för några år sedan skulle kunna bli viktig i en sådan analysprocess. Det är angeläget för framtiden att insikterna fördjupas.

- *Nytt internationellt finansiellt regelverk: "Global finansinspektion", kraftigare finansiella muskler för IMF, varningssystem när riskfyllda finansiella obalanser byggs upp.*

4.12 Använd klimatomställningen till att gynna Sverige

Strävan att ställa om världens energisystem kommer att ge upphov till enorma investeringar. Stora resurser satsas på forskning om förnybara och fossilfria energislag. Allt tyder på att om utsläppsreduktioner i den storleksordning som nu diskuteras ska lyckas, handlar det inte om att genomföra en enda magnifik Lösning utan om många mindre som drar i samma riktning.

Klimatfrågan har inte varit någon huvudfråga för Globaliserings-

rådet eftersom regeringen parallellt tillsatte en Hållbarhetskommission för att diskutera den. Men självfallet har den kontinuerligt funnits med i våra diskussioner. Vi har i en särskild rapport argumenterat för att Sverige borde bli ett föregångsland när det gäller el-bilar, i första hand laddningsbara så kallade elhybrider.

Vår bedömning är att Sverige har förutsättningar att i högre grad än hittills sälja miljöteknik till andra länder. Sverige har ett gott rykte på miljö- och klimatområdet, vi satsar stort på forskning om nya energislag och på några nischer av miljöteknikområdet är svenska företag redan framgångsrika internationellt. Med en framsynt politik med fortsatta forskningssatsningar, stöd till innovationer och pilotanläggningar samt en bra egen klimatpolitik kan denna bransch säkert växa i vårt land. Informations- och kommunikationsteknik har också en viktig roll att spela när det gäller att öka samhällets energieffektivitet.

Många exempel skulle kunna nämnas, men vi vill särskilt peka på export av kunnande och teknik när det gäller hållbara transportsystem, avfallshantering och kretslopp. Världens storstäder blir allt större. Det talas om "Megacities" med tiotals miljoner invånare. Just i sådana miljöer har intresset för svenska lösningar varit stort, både när det gäller sophantering och vattenförsörjning.

- *Satsa på forskning och pilotanläggningar om förnybar energi.*
- *Gör Sverige till ett pionjärland för hållbara transportsystem – bygg upp ett heltäckande nät av laddstationer för elbilar och fortsätt satsa på en utveckling av förnybara drivmedel.*

5. Ökad omställningsförmåga genom en mer flexibel arbetsmarknad

5.1 Inledning

En arbetsmarknad med god anpassningsförmåga är en nyckelfaktor för produktivitetens utveckling. Om marknaden fungerar väl kan resursutnyttjandet vara högt utan att inflationen stiger. Fler som arbetar innebär att skattesatserna kan vara lägre. Om skattesatserna kan vara lägre – med bevarat välbefinnande och utrymme för stora satsningar på utbildning och forskning – är det generellt sett positivt för konkurrenskraften.

När graden av flexibilitet på arbetsmarknaden mäts brukar Sverige hamna någonstans i mitten av Europas länder. Positivt är att den totala sysselsättningen, inte minst tack vare vår höga förvärvsfrekvens bland kvinnor, ligger högre än i många andra länder, att antalet äldre som stannar i arbetslivet är högre och att antalet konfliktdagar under många år har legat klart under det europeiska genomsnittet.

Även om arbetsmarknaden i Sverige i vissa avseenden alltså fungerar bättre än i många andra länder går det inte att bortse från att den också präglas av problem. Det största är att en för stor del av befolkning i arbetsför ålder inte är på arbetsmarknaden. Den "verkliga" arbetslösheten är betydligt högre än den registrerade och omfattar till exempel personer som avregistrerats från arbetsförmedlingen och personer som förtidspensionerats men har viss kvarstående arbetsförmåga. Bestående arbetslöshet skapar ett stort utanförskap i samhället.

Ett mål är självfallet att så många som möjligt ska känna trygghet i anställningen. Men ordet trygghet i arbetsmarknadssammanhang måste kvalificeras. Knappast något enskilt arbete kan garanteras i vår tid. Tryggheten ligger inte i första hand i lagbestämmelser utan snarare i omställningsförmågan: företagets förmåga att parera kriser, personalens förmåga att klara nya förutsättningar, den enskildes möjlighet att finna ett nytt arbete, arbetsmarknadens förmåga att generera nya jobb när gamla försvinner etc. Därutöver behövs naturligtvis regler som garanterar icke-diskriminering, saklighet och fackligt inflytande när uppsägningar blir nödvändiga.

Det gäller alltså att samtidigt söka uppnå största möjliga trygghet och största möjliga omställningsförmåga. Målen behöver inte stå i konflikt med varandra. En person som känner en grundläggande trygghet kan många gånger vara mer benägen att acceptera förändringar än den som är mycket otrygg. Globaliseringsrådets uppfattning är att det finns mycket att göra för att få arbetsmarknaden att fungera bättre, både för arbetsgivarna och arbetstagarna, liksom det politiska systemet. Alla inblandade parter har ett ansvar.

- Den offentliga sektorn måste garantera en välfärdspolitik som lägger grunden för tryggheten vid omställningar. Ett brett utbud av utbildningar ger individen nya chanser. En effektiv arbetsförmedling matchar lediga arbeten med tillgänglig arbetskraft.
- Arbetsgivarna behöver göra mer för att anpassa arbetsplatserna till den arbetskraft som verkligen finns, inte bara till den arbetskraft man hoppas ska söka de lediga platserna.
- Facket behöver medverka till moderna avtal och en flexibel tillämpning. Individerna måste ta ansvar för sin kompetensutveckling, få faktiska möjligheter att fylla på med ny kunskap, och att vara aktivt jobbsökande om man förlorar sin anställning.

5.2 Behåll den svenska arbetsmarknadsmodellen – gör nödvändiga förändringar i arbetsrätten i avtal

Den svenska arbetsmarknadsmodellen innebär att parterna på arbetsmarknaden själva reglerar en rad förhållanden i stället för att det sker genom lagstiftning. Modellen är av gammalt datum. Kollektivavtal hade redan ingåtts i omkring sextio års tid när vi 1928 fick en lag om kollektivavtal. Arbetsmarknadens parter utformade själva steg för steg regelverket på arbetsmarknaden: föreningsrätten, arbetsledningsrätten, rätten till sympatiåtgärder, förhandlingsordningen, skyddsarbete under konflikter med mera. Förra sekelskiftets stora konflikter på arbetsmarknaden hanterade parterna själva; staten deltog endast med frivillig medling.

Det kanske främsta kännetecknet för de nordiska länderna men

framförallt för Sverige var just att de kollektiva relationerna utvecklades i det civila samhället bortom statens omedelbara inflytande och därmed i huvudsak fritt från statliga ingripanden.

I och med huvudavtalet 1938 blev statlig icke-inblandning också formellt en för alla accepterad norm. Vid den tidpunkten hade Sverige redan världens starkaste organisationer på arbetsmarknaden. Redan 1930 omfattades 80 procent av industriarbetarna av kollektivavtal.

Men från och med 1970-talet förändrades den svenska modellen, med ökad statlig lagstiftning, höga nominella löneökningar och inflationsekonomi. Den utvecklingen bröts först i mitten av 1990-talet. Ett uttryck för den gemensamma strävan från parternas sida att undvika statlig inblandning var förhandlingarna om ett nytt huvudavtal. Tyvärr avbröts de våren 2009 utan att ett nytt avtal hade kunnat träffas.

Den svenska arbetsmarknadsmodellen utmanas idag på olika sätt. Eftersom den är ovanlig i Europa ifrågasätts det från tid till annan om det i längden är möjligt att upprätthålla den inom det rättssystem som råder inom EU. Det ska också sägas att samhällsutvecklingen med en alltmer kunskapsbaserad ekonomi gör det svårare att bestämma de enskildas löner i nationella kollektivavtal, som varit avtalssystemets huvuduppgift. När en ökad del av lönen bestäms av individuella egenskaper och individernas produktivitet varierar alltmer blir det allt svårare att i branschavtal bestämma en gemensam kollektiv lönesättning. Vi får också allt fler entreprenörsbaserade företag och småföretag, och de stora branschdominerande företagen som fanns under den svenska modellens gyllene tid är inte längre lika dominerande. Modellen har dock anpassats till utvecklingen, bland annat genom decentralisering av förhandlingarna och individuellt överenskomna löner inom kollektivavtalens ram.

Globaliseringens konsekvenser för arbetsmarknaden diskuteras över hela världen. En uppfattning som ofta framförs, inte minst av fackföreningar i andra länder, är att konkurrensen från låglöneländerna kommer att leda till färre jobb och lägre löner i vår del av världen. Globaliseringsrådet har beställt flera expertrapporter som belyser dessa frågeställningar. Resultaten av den forskning som de rapporterna redovisar bekräftar inte dessa farhågor. De pekar snarare på att globaliseringen kan leda till ökad produktion och ökad sysselsättning hos oss. Det innebär inte bara att förlorade arbeten ersätts utan även att ännu fler sysselsättningstillfällen skapas. Däremot redovisas, som redan nämnts, resultat som pekar på att pressen mot

ökad löne- och inkomstspridning kommer att bli större. De pekar också på att förändringstrycket inte i framtiden bara kommer att rikta sig mot lågutbildade utan också beröra många yrken i branscher som är utsatta för internationell konkurrens. Det gäller sådana branscher där vissa element är så standardiserade att de relativt enkelt kan bedrivas i andra länder och miljöer, till exempel viss informationshandling inom IT-området.

Det finns åtskilligt med forskning kring effekterna av den svenska arbetsmarknadspolitiken och effekterna av den lagstiftning vi har kring arbetsrätten. Problemet med forskningen är dock att den knappast ger någon klar vägledning om hur anställningsskyddet skulle behöva reformeras. En slutsats som knappast någon motsäger är emellertid att ungdomar och invandrare är de som har det allra svårast att etablera sig på arbetsmarknaden. Situationen tycks vara besvärligare i Sverige än i jämförbara länder.

Docent Per Skedinger har för Globaliseringsrådets räkning skrivit en rapport om den svenska arbetsmarknadsmodellen, delvis betraktad ur marginalgruppers perspektiv. Hans slutsats är att den svenska modellen fungerar väl men för att vissa marginalgrupper lättare ska komma in på arbetsmarknaden behövs det vissa förändringar.

En möjlighet som diskuterats är att luckra upp anställningsskyddet för ungdomar och invandrare genom att undanta dessa från anställningsskyddet under en period av ett par år. Under den perioden skulle exempelvis reglerna kring uppsägning utan saklig grund kunna mildras, medan övriga regler som uppsägningstid med mera kvarstår intakta. Det sannolika är dock att en sådan lagstiftning skulle vara omöjlig på grund av att den står i strid med diskrimineringskyddet.

Därför måste förmodligen andra vägar sökas att minska trösklarna in på arbetsmarknaden för dessa grupper. Ett stort ansvar åvilar parterna att inom ramen för kollektivavtalen öppna möjligheter för att ingångslönerna sätts på ett sådant sätt att den enskildes behov av rimlig försörjning balanseras mot ett betydande hänsynstagande till individernas produktivitet och erfarenhet. Sådana regler är knappast diskriminerade men kan bidra till att inträdet på arbetsmarknaden underlättas och utanförskapet därmed minskar.

Vi vet nu också att arbetskraftens rörlighet spelar en ännu större roll än vi hittills antagit. I rapporten "Globalisering, arbetskraftens rörlighet och produktivitet" av Martin Anderson och Per Tuhlin visar författarna att arbetskraftsrörligheten har en positiv effekt på regional produktivitet. Utifrån denna kunskap blir det än viktigare

att beakta och befrämja arbetskraftens rörlighet när vi utformar en politik för globaliseringens tid.

Från arbetsgivarna hävdas att konflikträtten överutnyttjas för sympatiåtgärder och att möjligheterna att behålla nyckelpersonal vid neddragningar är för små, trots det så kallade tvåpersonersundantaget och det faktum att turordningsreglerna kan åsidosättas om enighet nås med facket. De fackliga parterna hävdar att tryggheten vid uppsägning är otillräcklig. Till det kommer behovet av att för nytillkommande underlätta inträdet på arbetsmarknaden och nödvändigheten att hantera de ändringar som EG-rätten kräver.

Det är Rådets mening att det vore mycket önskvärt att dessa frågor snarast löstes i ett avtal mellan parterna. Att undvika ingripande från statsmakterna är viktigt för parternas ansvarstagande och för att grunderna för den svenska modellen och arbetsrätten ska kunna försvaras. Samtidigt är det Rådets mening att lösningar på några av de frågor som diskuterades i huvudavtalsförhandlingarna är mycket angelägna. Rådet vill rikta en stark uppmaning till parterna att åtminstone lösa de viktigaste frågorna. Framför allt för de mindre företagen är vissa förändringar angelägna. Exakt vilken lösning som bör väljas är inte Rådets sak, men principen bör vara att kompetens, mätt enligt kriterier som de berörda parterna är eniga om, får väga tyngre vid avgörandet av vilka anställda som får stanna vid neddragningar. Det ter sig rimligt – särskilt inom ramen för en större uppgörelse – att förbättra villkoren för anställda som sägs upp.

- *Sverige bör inom EU värna rätten till en modell där många frågor som berör arbetsmarknaden avgörs genom avtal mellan parterna i stället för lagstiftning – den svenska modellen har erfarenhetsmässigt visat sig bättre på att förena arbetsfred och trygghet med förändringsförmåga.*
- *Inom den svenska modellens ram bör förändringar komma till stånd som både ökar löntagarnas trygghet vid förändringar och arbetsgivarnas möjligheter att genomföra förändringar.*

5.3 Stärk tryggheten och omställningsförmågan genom en socialförsäkringsreform med arbetslinjen i centrum

Behovet av en generell välfärdspolitik ökar i globaliseringens tid. Om förändringar i omvärlden ökar löneklyftorna i vårt land stärks argumenten för att grundläggande inslag i välfärden ska vara solidariskt finansierade.

Men det som ofta kallas "trygghetssystemet" måste i samhällsdebatten och i människors medvetande utvecklas till ett "trygghets- och omställningssystem". Tryggheten ligger i många fall i omställningsförmågan.

Alla människor löper en risk att råka ut för sjukdom och vissa omfattas av större risk än andra. Ingen väljer sina föräldrar eller sin genupsättning. Vi föds med olika resurser och det innebär olika risknivåer – för sjukdom, invaliditet, arbetsskada eller arbetslöshet. Sjukförsäkringen är solidariskt konstruerad på ett sätt som innebär att skillnaderna i risk mellan olika individer inte stigmatiserar svaga grupper i samhället. Detta uppnås genom att den som löper mindre risk att bli sjuk får samma avgift och förmån i sjukförsäkringen som den som löper mycket större risk. Ett viktigt inslag för att uppnå denna riskspridning är att försäkringen är obligatorisk.

Rådet har diskuterat det svenska socialförsäkringssystemet med både svenska och utländska experter. En viktig synpunkt är att detaljerna ibland är lika viktiga som principerna för hur en viss systemlösning kommer att verka i praktiken. Det är en rimlig princip att den som förlorar arbetsförmågan ska få ut ersättning, men avgörande för om systemet fungerar bra eller dåligt blir hur oförmågan bedöms, hur hög ersättningen är i förhållande till lönen, vilket ansvar individen själv ska ha för att återfå arbetsförmågan etc. Rådets slutsats är att den svenska välfärdsmodellen i grunden fungerar bra och är en konkurrensfördel i den globaliserade världen, men att det finns viktiga inslag som behöver justeras. Den länge aviserade utredningen om ett reformerat socialförsäkringssystem bör nu tillsättas.

Arbetslöshetsförsäkringen bidrar till en trygghet för löntagarna genom att personer som sägs upp kan räkna med en omställningsperiod där åtminstone huvuddelen av inkomsten är tryggad. Den nuvarande ekonomiska krisen har också påmint om att det faktum att huvuddelen av den svenska arbetskraften är med i en a-kassa är en så kallad automatisk stabilisator som träder i funktion vid kon-

junkturedgångar. A-kassan blir en del av konjunkturpolitiken, vilket inte på samma sätt gäller i till exempel USA där en stor del av arbetskraften saknar trygghet vid uppsägning. I bland annat det perspektivet är det ett problem att så pass många även i Sverige står utanför a-kassan. Det finns i Rådet både förespråkare för en allmän a-kassa, alltså ett obligatorium, och att dagens modell behålls, men med bättre villkor. Rådet har inte nått någon enighet i frågan om hur arbetslöshetsförsäkringen bör utvecklas, men menar att ett bättre skydd vid arbetslöshet definitivt är en av de frågor som måste analyseras i en ny socialförsäkringsutredning.

Tilltron till välfärdssystemet skulle stärkas om det i en blocköver-skridande reform gjordes lika självständigt, avgiftsfinansierat, stabilt och förutsägbart som pensionssystemet. "Arbetslinjen" ska stå i centrum – det innebär att systemet ska vara så utformat att det dels säkrar en god försörjning åt personer som förlorat arbetsförmågan, dels stimulerar personer som har arbetsförmåga att arbeta och bidra till sin egen försörjning. Systemets försäkringskaraktär ska understyrkas. Problemet med att många saknar a-kassa måste lösas. Någon typ av allmän kompetensförsäkring, eller ett skattegynnade sparande i individuella kompetenskonton, bör komplettera trygghets- och omställningssystemet, vilket utvecklas nedan.

Förra statsrådet Anna Hedborg har i utredning lagt en god grund för en sådan reform som bör genomföras. Hon motiverar utförligt de element Rådet argumenterat för, som försäkringsmässigheten, autonomi och vikten av arbetslinjen.

- *Genomför en brett förankrad socialförsäkringsreform med pensionsöverenskommelsen som förebild.*

5.4 Partsöverenskommelserna om trygghets- och omställningssystem fungerar väl och bör omfatta en större del av arbetsmarknaden

En beprövad metod för omställning med ansvaret hos parterna är omställningsavtalen.

Omställningsavtal, som började växa fram redan på 1970-talet, syftar till att ge arbetstagare som sagts upp på grund av arbetsbrist nya

jobb genom omställningsåtgärder och ekonomiskt stöd. Genom att avtalen och aktiviteterna vid uppsägning finansieras genom parterna och genomförs partsgemensamt utgör de ett viktigt komplement till den offentliga arbetsförmedlingen och arbetslöshetsförsäkringen.

Dessa avtal visar hur flexibilitet och trygghet kan kombineras för att främja både företag och individers behov på arbetsmarknaden. Ungefär två miljoner arbetstagare, det vill säga omkring hälften av arbetstagarna på svensk arbetsmarknad, täcks av omställningsavtal och årligen ges stöd åt tusentals övergångar.

Omställningen fungerar också väl. 2007 förmedlade Arbetsförmedlingen mer än 820 000 jobb, ungefär vartannat jobb som byts under ett högkonjunkturår. Det betyder att över 1,5 miljoner jobb bytte händer under 2007. Det är en mycket hög siffra. Ett utökat partsarbete för omställning där omställningsavtalen också fortsättningsvis spelar en stor roll är en önskvärd utveckling.

- *Parterna, inklusive de kommunala arbetsgivarna, bör träffa avtal som innebär att en större del av arbetskraften omfattas av omställningsavtal.*

5.5 Vid sidan av – och som ett stöd till – trygghets- och omställningsavtalen bör en allmän kompetensförsäkring införas

I kapitlet "Sverige som kunskapsnation" diskuterade vi frågan om införande av individuella kompetenskonton som ett inslag i förverkligandet av visionen om livslångt lärande. Vi vill återkomma till frågan också i detta sammanhang. I ett föränderligt arbetsliv är det viktigt att individerna får verktyg för att kunna vara flexibla och hela tiden utöka sin kompetens i takt med arbetets krav. Ett individuellt kompetenssparande ger stort ansvar till arbetstagarna men också möjligheter till personlig utveckling och till en utveckling som hela samhället tjänar på.

I Storbritannien har man etablerat ett system för kompetensutveckling baserat på konceptet med individuella lärandekonton (Individual Learning Accounts, ILA). Idén bygger på tanken att den enskilda individen är den som bäst kan avgöra sina kompetensbehov

och att finansieringen av detta är ett delat ansvar. Vid utgången av 2000 hade en halv miljon briter öppnat individuella lärandekonton. Systemet baseras på omfattande statliga subventioner av kursavgifter, litteratur och material som krävs för lärandet.

I Nederländerna finns sedan 2001 ett liknande system. Genom överenskommelser mellan arbetstagare, arbetsgivare och utbildningsinstitutioner kan en arbetstagare ges subventionerade utbildningsmöjligheter. Insatserna från arbetsgivarna medger skatteavdrag.

I Finland finns, likaledes sedan 2001, ett tredje steg i en utbildningsreform vilken tillförsäkrar vuxna sysselsatta ett utbildningsstöd för heltidsstudier avseende yrkesutbildning. Stödet är avsett att kompensera för förlust av inkomst i samband med vidareutbildning.

Men även i Sverige finns det i arbetslivet olika erfarenheter på området.

BAO, Bankinstitutens Arbetsgivarorganisation, och Finansförbundet har från 2005 ett avtal om att utbildning, som man efter ett utvecklingssamtal gemensamt anser nödvändig, ska ske på arbetstid.

Inom det grafiska området finns Grafiska Utbildningsfonden som ska fylla funktionen som central samordnare av information kring utbildnings- och kompetensutvecklingsfrågor för branschen. Fonden är bildad av parterna på denna sektor av arbetsmarknaden. Tillgångarna utgörs av de bidrag som stiftarna lämnar till verksamheten. Dessa bidrag består av medel som avsätts från produktionen genom en överenskommelse. Grafiska Utbildningsfondens medel omsätts varje år i olika projekt och aktiviteter avsedda att uppfylla syftet med stiftelsens verksamhet, till exempel stipendier och bidrag för utbildning.

Kompetenssparande stimulerar till att fler och bättre utbildningar startas som passar individer som befinner sig i arbetslivet.

Vi tänker oss att alla i arbetslivet ska kunna delta i kompetenssparandet. Få kommer att kunna finansiera långa studier med hjälp av sitt kompetenssparande, men det kan räcka till kortare utbildningar eller till att delfinansiera utbildningar. Medlen ska kunna användas till ett eventuellt köp av en utbildning eller till försörjning under utbildningstiden.

Det finns olika lösningar på utformningen av kompetenssparandet. En modell kan vara att staten bidrar med, förutom skattesubventionen till sparandet, att göra de statliga utbildningarna tillgängliga för fler. Ett system för kompetenssparande främjar också rörligheten på arbetsmarknaden.

Genom att samarbeta kan arbetsgivare gynnas av att fler utvecklar sin kompetens. Samtidigt minskar inte arbetsgivarens ansvar för personalutbildningen. Arbetsgivaren är fortfarande ansvarig för att ge medarbetarna den utbildning som krävs för att kunna utföra arbetsuppgifterna.

Ett annat viktigt skäl för att införa kompetenssparande är att det skulle gynna kvinnornas utveckling på arbetsmarknaden. Statistiken visar att kvinnor har svårare att göra karriär trots att de vill det i lika stor utsträckning som män. Det tyder på att män får fler möjligheter än kvinnor att utvecklas i jobbet. Det finns alltså en risk att kvinnor missar karriärmöjligheter dels på grund av diskriminering, dels på grund av att de i större utsträckning än män är frånvarande från jobbet för att ta hand om barn. Individuellt kompetenssparande skulle vara ett sätt att kompensera för detta, inte minst inom den kvinnodominerade offentliga sektorn där lönerna dessvärre ofta är låga och karriärmöjligheterna begränsade.

Det behövs ett system för kontinuerlig uppgradering av kunskap för arbetslivets snabbt förändrade behov. I en värld med stora omställningar skulle det öka människors trygghet om de hade tillgång till ett konto för kompetensutveckling som de själva förfogade över.

Kompetenskontot kan utformas på olika sätt:

- Individens själv sparar och incitament skapas för att uppmuntra arbetsgivaren att bidra ekonomiskt.
 - Parterna kommer överens om hur avsättningar till individen kan komma till stånd.
 - Staten skattesubventionerar avsättningarna och/eller uttagen.
 - Alternativt blir sparandet avdragsgillt i enlighet med reglerna för dagens privata pensionssparande eller att individer får rätt att i förtid ta ut maximalt ett årsbelopp av det framtida pensionsparandet.
 - Individen bestämmer själv vilken utbildning medlen ska användas till och denna ska inte behöva vara kopplad till den nuvarande arbetsgivarens bransch eller specifika behov.
- *Någon form av kompetensförsäkring eller skattegynnade sparande i individuella kompetenskonton bör genomföras.*

5.6 Satsa på livslångt lärande också på annat sätt

Stora insatser bör göras för att säkra att personer som behöver utbildning för att klara nya uppgifter i arbetslivet kan få det. Så länge det gäller uppgifter på den nuvarande arbetsplatsen har arbetsgivaren ansvaret för att erbjuda personalutbildning. Men handlar det om att byta yrkesbana har det offentliga huvudansvaret för att det finns ett brett utbud av utbildningsalternativ av hög kvalitet och för att bidra till den enskildes försörjning så att det blir möjligt i praktiken.

Det tidigare nämnda förslaget om kompetenskonto eller kompetensförsäkring ökar individernas möjligheter att förverkliga drömmen om en utbildning och yrkesbana.

Möjligheten att ta en gymnasieexamen som ger både grundläggande och särskild behörighet till högskolan ska vara en rättighet under hela yrkeslivet.

Högskolan måste, som vi redan berört, ha resurser att ge ett utbud av vidareutbildning med både långa och korta kurser samt program på både grundläggande och avancerad nivå. Det ska finnas incitament för högskolan att utbilda redan yrkesverksamma och anpassa utbildningarna för att underlätta yrkesverksammars faktiska möjligheter att delta.

Tillgången på komvuxplatser för människor som behöver sådana för att komma vidare i yrkeslivet eller välja en helt ny yrkesinriktning mitt i livet, måste säkras. Med reservation för det missbruk av Komvux vi berörde i kapitel 3 menar vi att existensen av en kommunal utbildning för vuxna av hög kvalitet är mycket viktig. Den som inte i ungdomsåren har läst färdigt grundskolan eller gymnasiet ska ha den rätten senare i livet. De satsningar på "Yrkeskomvux" och "Yrkeshögskola" som nu sker är också viktiga.

- *Garanterar rätt till gymnasiekompetens och högskolebehörighet genom studier i Komvux.*
- *Säkra att platserna i Komvux räcker till alla som behöver.*

5.7 En systematisk politik för att minska utanförskapet bör bedrivas

Sverige behöver många nya jobb i alla de lönelägen som finns i kollektivavtalen. För personer som av arbetsgivarna bedöms ha lägre produktivitet behövs särskilda åtgärder. En aktiv arbetsförmedling är en viktig förutsättning. Den arsenal av åtgärder som genom åren haft olika namn och utformning, men som i grunden handlat om arbetsmarknadsutbildning, praktik och subventionerade anställningar, har haft och har alltså ett existensberättigande.

Särskilda utbildningsinsatser för redan yrkesverksamma behövs på alla nivåer, från grundskola till universitet, anpassade till de enskildas möjlighet till studier.

Mycket har redan gjorts. Så kallade nystartsjobb för personer utanför arbetsmarknaden har införts. För personer som precis fått uppehållstillstånd har det skapats instegsjobb. Därutöver har en jobb- och utvecklingsgaranti införts som ger möjlighet, och skyldighet, att arbeta för den som länge stått utanför arbetsmarknaden.

Ett stort problem är att integrationen av invandrare inte fungerar som den borde. Även här har dock vissa ansatser gjorts för att lösa problemen. Svenska för invandrare, SFI, har getts ett lyft med klarare regler och kompetenshöjning av lärarna. En ny diskrimineringslag har beslutats. Tillsammans med den nya myndigheten Diskrimineringsombudsmannen, som ska se till att diskrimineringslagen följs, blir det förhoppningsvis ett kraftfullt instrument för att motverka diskriminering på arbetsmarknaden. Så här långt har emellertid inte någon radikal förbättring av läget inträffat. Den nu aktuella krisen förvärrar i stället situationen.

En viktig åtgärd för att motverka segregation är jobbskatteavdraget. Det har gjort det möjligt för människor som lever på bidrag, ersättningar eller på en mycket låg lön att höja sin inkomst genom eget arbete.

Finanspolitiska rådet utvärderade i sin första rapport 2008 det existerande jobbskatteavdragets till den del det då hade genomförts. Att beskattningen i de lägsta inkomstskikten hålls låg understödjer jobbpolitiken genom att det för individerna lönar sig bättre att ta de arbeten som står till buds. Ett särskilt avdrag på skatten för alla som arbetar bör därför behållas.

- *Behåll någon typ av jobbskatteavdrag.*

5.8 Det är bra att Sverige vidgar möjligheterna till arbetskraftsinvandring

Det är bra att den gemensamma arbetsmarknaden inom Norden och den Europeiska Unionen nu kompletteras med större möjligheter för personer från utomeuropeiska länder att invandra till Sverige för att arbeta. Det förbättrar den svenska arbetsmarknadens funktions-sätt genom att flaskhalsar beroende på arbetskraftsbrist motverkas. Effekterna av den beslutade modellen får följas så att risker för lönedumpning och på annat sätt dåliga villkor för den invandrade personalen motverkas. Globaliseringsrådet beklagar att genomförandet av de vidgade möjligheterna att arbetskraftsinvandra föranledde politisk strid, då enigheten förefaller stor om målet. Det målet är att utlänningar som behövs på den svenska arbetsmarknaden för att arbeta hos arbetsgivare som betalar avtalsmässiga löner ska kunna komma hit och få arbets- och uppehållstillstånd här.

För att också i praktiken möjliggöra arbetskraftsinvandring av den mest högavlönade arbetskraften bör, som vi tidigare berört, den så kallade expertskatten göras om på det sätt VINNOVA föreslagit i en skrivelse till regeringen.

- *Behåll den vidgade möjligheten till arbetskraftsinvandring – se till att missbruk i form av lönedumpning och dålig arbetsmiljö motverkas.*

5.9 Förmå människor att stanna längre i arbetslivet

Andelen i åldersgruppen 58 – 65 år som arbetar i Sverige är högre än i många andra länder. Ändå finns det skäl att lägga ner stor möda på att hitta vägar för att höja den andelen ytterligare. Vi ska komma ihåg att de länder vi jämför oss med ofta har en helt annan tradition när det gäller kvinnor på arbetsmarknaden. Flera av dem har också mycket generösa system för förtidspensioneringar med upprinnelse i omsorgen om krigsinvalidier. Men det avgörande skälet för att fler behöver arbeta är den demografiska situationen. Medellivslängden ökar och hälsoläget i den aktuella åldersgruppen blir bättre och bättre.

När den allmänna folkpensionen infördes året 1913 var pensionsåldern i Sverige 67 år och medellivslängden 58 år. Nu ligger medellivslängden mellan 80 och 90 år och den genomsnittliga faktiska pensionsåldern omkring 60. Det säger sig självt att det ökar de samhällsekonomiska påfrestningarna. Sedan några år stiger visserligen den verkliga pensionsåldern, efter att ett tag ha legat under 58 år. Det nya pensionssystemet har säkert spelat en roll för den utvecklingen. Men den fråga som ställts av bland annat de senaste långtidsutredningarna kvarstår: Hur ska ett minskande antal förvärvsarbetande klara att försörja ett växande antal mycket gamla?

Räknat från 2005 kommer andelen människor i arbetsför ålder att minska från strax under 59 procent av befolkningen till 54 procent år 2030. Långtidsutredningen har räknat fram att det inte är möjligt att öka den offentliga verksamheten i takt med demografiska förändringarna fram till 2020 utan skattechöjningar om inte mönstren vad gäller arbete hos delar av befolkningen ändras. Efter år 2020 växer demografins påfrestningar ytterligare när de stora 40-talistkullarna är så gamla att de behöver äldreomsorg och mycket sjukvård. Vi har redan tidigare påpekat det faktum att den ogynnsamma försörjningskvoten kommer att utöva en press uppåt på skattekvoten.

Vi har också varit inne på det ansvar som åvilar arbetsgivarna att anpassa arbetsplatserna när det gäller arbetsorganisation och arbetsfördelning. En 23-åring och en 63-åring kan vara lika bra, men på olika saker. De förslag vi framfört om fungerande former för återkommande utbildning kan säkert spela in. Parallellt med sådana anpassningsåtgärder kan också regelförändringar övervägas. En tänkbar lösning är att nedre gränsen för rätten att ta ut pension från det allmänna pensionssystemet höjs från 61 år till 62 år. Förändringen bör matchas av att parterna överväger en förlängning av rätten att stanna i arbetslivet från nuvarande 67 år till 68 år eller högre.

Utformningen av de avtalsbaserade socialförsäkringarna behöver också ses över i detta perspektiv. Både den förra regeringen och den nuvarande har aviserat en socialförsäkringsutredning. Vi delar uppfattningen att en sådan behövs och har, som nämnts, förhoppningen att den kommer fram till en blocköverskridande uppgörelse om en stor socialförsäkringsreform. Den utredningen bör bland annat analysera gränssnittet mellan de offentliga socialförsäkringarna och de avtalsbaserade pensionssystemen.

- *Bedriv ett brett arbete för att stimulera och möjliggöra för människor att stanna längre i arbetslivet.*

- *Genomför med rimlig framförhållning en höjning av gränserna i pensionssystemet så att den faktiska genomsnittliga pensionsåldern blir högre.*

5.10 Öka jämställdheten

Att motverka särbehandling på grund av kön är en fråga om mänskliga rättigheter. Här behandlas den emellertid främst som ett sätt att förbättra arbetsmarknadens funktions sätt. Om kompetens inte utnyttjas på grund av könsfördomar är det ett resursslöseri som motverkar svensk konkurrenskraft. Strävan att uppnå jämställdhet mellan könen bör därför intensifieras. Det ter sig viktigt också i ett globaliseringsperspektiv.

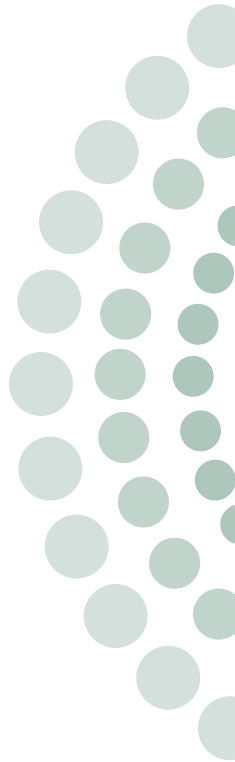
Rätten till egen försörjning, lika rätt till utveckling i arbetet och en väl fungerande förskola och barnomsorg på de tider föräldrarna arbetar är de viktigaste områden där det krävs politiska beslut för att trygga ett jämställt arbetsliv. Därutöver har parterna på arbetsmarknaden ett stort ansvar för att uppnå jämställda löner och arbetsvillkor.

Rådet vill främst peka på två vägar att öka jämställdheten, vilket i detta sammanhang mycket handlar om att stärka kvinnors ställning på arbetsmarknaden. Den ena vägen är att genom en expansion av tjänstesektorn motverka eller snarare kompensera de traditionella könsroller som gör att kvinnorna tar ett större ansvar för hem och barn än männen. Den andra vägen är att uppmuntra fler kvinnor att gå vidare i arbetslivet med hjälp av bra fort- och vidareutbildningar.

Den första vägen skulle kunna främjas genom att subventionerna av hushållsnära tjänster utökades. Den andra vägen skulle kunna främjas genom att det inom utbildningssystemet skapades korta, effektiva utbildningar som skraddarsyttts för att möta några av de stora jämställdhetsproblemen på arbetsmarknaden. De skulle syfta till att öppna nya möjligheter för de många kvinnor som valt yrken med små karriärmöjligheter och platt löneutveckling – även män i dessa situationer skulle självfallet vara välkomna. Det skulle vara utbildningar i chefskap och företagande (till exempel för en sjuksköterska som vill starta ett vårdhem), utbildningar för att specialisera sig inom respektive yrke (till exempel en butikskassörska som vill kunna ansvara för

en del av butiken) och fortbildning till ett mer välbetalt yrke inom samma sektor (servitris som vill bli hovmästare).

- *Öka subventionen av hushållsnära tjänster*
- *Uppmuntra fler kvinnor att genom skraddarsydd utbildning gå vidare i arbetslivet.*

6. Omställningsförmåga genom nationell sammanhållning

6.1 Konsensuskulturen är en styrka

Sveriges senaste krig utkämpades 1814. Vi har alltså 195 år av fred bakom oss. Knappast något annat land i världen har under denna tid haft en så lång fredspanning. På samma sätt som krig kan prägla ett folk och inställningen till den egna nationen kan förmodligen fred göra det.

Historikern Eva Österberg har i ett kapitel i boken "Tänka, tycka, tro – svensk historia underifrån" (1993) tyckt sig finna en svensk tradition ända från 1500-talet att fredliga metoder använts i samhällsförändringen i stället för våldsamma. Hon menar att det finns djupa historiska rötter till den svenska samförståndsmodell som brukar förknippas med 1900-talet. Den bygger på ett i internationellt perspektiv brett folkligt deltagande i riksdagar, sockenstämmor och ting.

Hon skriver: "Den ideologi som inramade dialogen mellan statsmakt och folket pendlade hela tiden mellan hierarki och ömsesidighet, ordergivning och förhandling. På järnrumpor i tingshus och sockenstugor satt bönderna, lika envist som fackpamparna vid sitt förhandlingsbord. Blodiga uppror, vilda strejker och regeringskupper har under många århundraden inte varit svenskarnas vanliga väg. - - - Det har varit en politisk kultur som är mindre spektakulär än den franska revolutionens våldsamma drama. En förhandlingskultur snarare än en handlingskultur. Den kan verka småtrist på den som älskar granfjdiosa visioner. Men den har sparat liv."

Det som utifrån kan uppfattas som ett långsamt och formalistiskt drag i det svenska samhället har ofta handlat om att bygga institutioner för fredliga samhällsförändringar. Sverige har haft en stor förmåga att klara av tidigare stora omställningar. Det är viktigt när globaliseringen gjort förändringsförmågan till en nödvändig förutsättning för tillväxt.

Den låga konfliktnivå som historiskt sett har präglat svenskt samhällsliv hänger delvis samman med vårt geografiska läge. Östersjön har utgjort en naturlig gräns och buffert mot storskaliga militära angrepp. Vi har haft gott om land i förhållande till befolkningmängden.

Mot bakgrund av vår långa tradition av fred är det kanske naturligt att de flesta svenskar tycks ha en ganska avspänd inställning till den svenska nationen. Nationaldagsfirandet brukar vara oengagerat.

För att problematisera detta bortfaller en drivkraft i jämförelse med en del andra länder. Svenskar deltar inte i ett "nationsbyggande", som israeler eller medborgare i länder som nyligen har blivit fria. En kinesisk student som tillfrågas om varför han eller hon pluggar så hårt kan svara "För att jag vill vara med och lyfta mitt land" – knappast någon svensk student skulle uttrycka sig på det sättet.

Den egna nationen tycks inte särskilt viktig för svenskar i gemen. Kanske kan det, paradoxalt nog, bli ett trumfkort för Sverige i globaliseringens tid! Freds- och konsensuskultur kan bli ett vinnande inslag i en värld präglad av skarpa motsättningar.

Konsensuskulturen har naturligtvis en baksida. Det kan ha ett pris att inte tydliggöra konflikter och ibland ta en öppen strid. Men just vid omställningar är förmåga till enighet ofta en styrka.

I Sverige finns sedan länge en positiv inställning till frihandel och ekonomisk omvandling. Den inställningen präglar praktiskt taget alla politiska partier, näringslivsorganisationer och fackförbund.

Ett skäl till den svenska frihandelsvänliga linjen är att den svenska hemmamarknaden har varit alltför liten för att bära upp en kvalificerad industri. Det svenska bergsbruket har haft en tydlig exportinriktning ända sedan medeltiden. Under 1800-talet startades flera "snilleföretag" (tändstickor, dynamit, separatorer, telefoner etc.) som tidigt nådde framgångar på världsmarknaden.

Inom hemmamarknadsindustrin fanns dock i slutet på 1800-talet och en bit in på 1900-talet tydliga protektionistiska stämningar och en strävan till kartellbildningar inom många branscher. Inte minst Kooperativa Förbundet gjorde här avgörande insatser för att öka konkurrensen.

Under efterkrigstiden har det svenska näringslivet i allt väsentligt bejakat internationaliseringen och de krav på omvandling som detta innebär. Minst lika viktigt har varit att den svenska fackföreningsrörelsen har haft samma grundinställning.

De fackliga organisationerna i Sverige började vid 30-talets mitt att systematiskt engagera sig för företags- och strukturrationalisering. De ställde också krav på medinflytande. Successivt kom rationaliseringsfrågan att bidra till ett samförstånd mellan arbetsgivare och fack om att arbetsmarknadens parter här skulle ta ett gemensamt ansvar. Detta samförstånd ledde fram till Saltsjöbadsandan och därmed till minskade politiska motsättningar i industrifrågor.

6.2 Jämlikhet – en fördelningspolitik som uppfattas som rättvis

Vilken grad av jämlikhet i ett samhälle som är eftersträvansvärd är en ideologiskt och ekonomiskt mycket omdebatterad fråga. De flesta erkänner att ekonomiska belöningar behövs för att marknadsökonomi ska fungera väl och därmed uppstår ekonomiska skillnader mellan människor. Om skillnaderna upplevs omotiverade och orättfärdiga uppstår sociala spänningar.

Globaliseringsrådet har naturligtvis ingen ambition att uppnå någon konsensus om vad som på kort och lång sikt är den rätta avvägningen i politiken mellan utjämning och incitament. Men vi står gemensamt för att vi bedömer det viktigt att vårt samhälle vilar på en solid värdegrund som utgår från alla människors lika värde.

Utän att påstå att det är en specifik svensk modell, finns i vår del av världen en hög ambition att utjämna skillnader i livsförutsättningar som olika omständigheter givit upphov till. Den tar sig uttryck i insatser för funktionshindrade, att en högkvalitativ vård står till förfogande på lika villkor för alla och fördelas efter behov, att socialtjänsten har ett ansvar för att bistå särskilt utsatta människor samt att skolan ska ha hög kvalitet och vara öppen för alla. Globaliseringsrådet framhöll i vår första rapport att vi ser jämlikhetssträvandena i vårt land, med relativt små klassbarriärer och ambitionen att alla ska vara med, som en styrka för Sverige. Strävan efter jämställdhet mellan könen och en väl utbyggd förskola har lett till en hög kvinnlig förvärvsfrekvens, som inneburit att vi bättre tagit vara på befolkningens samlade kompetens än i många andra länder.

Men när den nordiska jämlikhetsambitionen formuleras som Aksel Sandemoses Jantelag går den för långt. Vi behöver de talangfulla och entreprenöriella och de ska inte behöva känna missunnsamhet.

Flera expertrapporter som Rådet beställt har belyst det faktum att globaliseringen kan komma att innebära att enskilda människor mister sina anställningar och hela bygder ställs inför mycket svåra problem. Lars Calmfors menar i sin rapport om arbetsmarknadskonsekvenser att det sannolikaste alternativet är att det totala antalet jobb inte minskar på grund av globaliseringen men att löneskillnaderna kommer att öka.

Strukturumvandlingar har alltid ett pris på kort sikt. Fysiskt kapital förlorar i värde och måste ofta ersättas genom andra investeringar. Krav ställs på att människor måste söka sig annat arbete med de

uppoftningar detta ofta kräver i form av omskolning, ny bostadsort och kanske även en period av arbetslöshet.

För att människor ska klara och acceptera dessa omställningskrav fordras åtgärder över ett brett politiskt fält:

- En ungdomsskola som ger en bred grundkompetens och som gör att eleverna får goda förutsättningar att möta framtida omställningar i arbetslivet.
- En högre utbildning tillgänglig för fler.
- Goda möjligheter att senare i livet vidareutbilda sig eller utbilda sig inom ett nytt område.
- Generella socialförsäkringar och andra trygghetssystem ger ekonomiskt skydd vid omställningar. Det är viktigt att dessa system följer individen och inte är knutna till en viss anställning. Systemen måste vara anpassade till att allt fler människor i dag och i framtiden utför sitt arbete i andra former än tillsvidareanställning.
- För att Sverige ska klara den ökade skattekonkurrensen måste alla medborgare känna att de får värde för skattepengarna. Hög servicenivå genom effektiv användning av skattepengarna, valfrihetssystem och ett tydligare samband mellan avgifter och förmåner i socialförsäkringarna är i detta sammanhang viktigt.
- En arbetsmarknadspolitik som främjar rörlighet och inte skapar inlåsnings effekter.

6.3 Ett starkt civilt samhälle behövs som komplement till den offentliga sektorn

Sverige har länge varit ett land med många föreningsaktiva. Flera av de "gamla" folkrörelserna upplever svårigheter i vår tid, men vi tror att det är en styrka för ett samhälle att det bärs upp av ett starkt medborgerligt engagemang för idéer och för lokalsamhället.

De svenska folkrörelsernas bidrag till demokratiseringen bestod inte endast i att de utvecklade demokratin som organisationsform. De var också den medborgarskola som utgjorde basen för många av de politiskt aktiva som skulle driva igenom den politiska demokratin och bemanna dess institutioner.

Detta medborgerliga engagemang är viktigt att bevara också i globaliseringens tid. Gemenskap och personligt ansvar är viktiga delar i en samhällssolidaritet som i sin tur förankrar förändringar i samhället. Folkrörelserna spelar också en viktig roll för kvaliteten på den svenska demokratin, genom den skolning de ger många förtroendemän i att sakligt och med fakta pröva svåra samhällsfrågor, hantera målkonflikter och bygga kompromisser. I ett mediasamhälle med starka förenklingar, personfixeringar, skenbilder och ofta konstlat konstruerade motsättningar tillför folkrörelsearbetets skolning en betydelsefull kvalitet till svensk demokrati.

6.4 Invandring ger utvecklingskraft – centralt att integrationen fungerar

Invandring till Sverige har alltid förekommit. I själva verket har invandrare bidragit till Sveriges ekonomiska utveckling i alla delar av landet och i de flesta branscher. Under medeltiden spelade köpmän från den tyska Hansan en viktig roll. Under 1600-talet gjorde holländare och valloner betydande insatser. På 1700-talet kom många entreprenöriella britter och under 1800-talet fick Sverige värdefulla impulser genom invandrare från många olika länder.

Före andra världskriget handlade invandringen om relativt få människor (om man undantar återvändande svenskar, framförallt från USA). Men under de första 15 efterkrigsåren invandrade i genomsnitt 25 000 människor varje år till Sverige. Under 1960-talet ökade invandringen ytterligare för att nå nära 80 000 personer 1970. År 1972 upphörde den utomnordiska arbetskraftsinvandringen nästan helt. På 1970-talet började stora flyktinggrupper söka sig till Sverige, vilket ledde till att invandringen många år blev större än den hade varit före 1972. Åren 1945–70 invandrade i genomsnitt drygt 30 000 personer om året. Motsvarande siffra var över 40 000 under 1970- och 80-talen, över 50 000 på 1990-talet och över 60 000 under åren 2000–2006.

Sverige fick nu också för första gången många utomeuropeiska invandrare. Antalet utrikes födda ökade mellan 1970 och 2006, från 538 000 till 1 175 000 personer eller från 7 till 13 procent av befolkningen. Antalet födda utanför Europa ökade från 29 000 till 441 000 (2005).

De nya svenskarna representerar på flera sätt ett viktigt tillskott till svensk ekonomi. Det finns åtminstone tre skäl till att så många framgångsrika företag över hela Sverige genom historien har startats eller utvecklats av invandrare:

Invandrare kan ha förvärvat särskild kompetens som ännu inte finns i Sverige.

Invandrare kan ha ett internationellt kontaktnät som bland annat är värdefullt för internationella affärer. Människor som bryter upp från sitt hemland är genomsnittligt sett mer initiativkraftiga och risktagande än dem som hela livet bor kvar där de har fötts.

Det är uppenbart att dessa tre faktorer även har relevans i dag. I flera invandrargrupper är andelen företagare högre än bland svenskar utan utländsk bakgrund. När Sverige nu öppnar för arbetskraftsinvandring måste det ske på ett sätt som underlättar för de nyinvandrade att komma in i det svenska samhället.

Men samtidigt måste man konstatera att svensk integrationspolitik i stor utsträckning har misslyckats med att ta tillvara på den utvecklingskraft som de nya svenskarna besitter. I stället har politiken skapat ett utanförskap i stora grupper. Detta innebär en direkt förlust för svensk ekonomi i form av minskad produktion och ökat bidragsberoende. Indirekt innebär utanförskapet också risker i form av ökade sociala spänningar. Detta kan i sin tur stärka de krafter som motsätter sig internationell öppenhet och som hellre ser att Sverige försöker avskärma sig från de besvärande omställningskrav som globaliseringen innebär.

Men vi ser också att Sverige har problem med att diskriminering förekommer. Ett systematiskt arbete krävs för alla människors lika värde och rätt i arbetslivet och på alla andra samhällsområden.

Sverige behöver en integrationspolitik som frigör den utvecklingskraft som de nya svenskarna representerar. Det är inte acceptabelt att de svenskar som har störst erfarenhet av andra länder ska ha sämst utvecklingsmöjligheter i en globaliserad värld.

7. Globaliseringen, nationalstaten och utrikespolitikens roll

7.1 Inledning

Vi konstaterade inledningsvis att globalisering innebär att gränserna mellan nationerna får minskad betydelse. Vi har också noterat att den nu pågående finanskrisen belyser nationalstaternas begränsning. När marknaderna integreras uppstår även ett behov av politisk integration. Inför några av de hot som mänskligheten nu står inför ligger det nära till hands att önska sig ett djupgående och brett internationellt samarbete, i största möjliga utsträckning i demokratiska former. Europeiska Unionen är unikt projekt, delvis överstatligt och delvis mellanstatligt, som framstår som oerhört viktigt och relevant i den situation världen nu befinner sig.

Mer än 99,8 procent av människorna lever i andra länder. Vårt öde avgörs alltså till stor del av andra. Av ren självbevaringsdrift bör vi göra så mycket vi kan för att påverka andra länder och främja en utveckling präglad av fred, demokrati, mänskliga rättigheter, fattigdomsbekämpning, minimerad klimatpåverkan och hållbar tillväxt. Det talar starkt för att Sverige ska göra sitt yttersta för att slå broar till andra länder och folk och först och främst utnyttja de fantastiska möjligheter medlemskapet i Europeiska Unionen ger.

Några har dragit slutsatsen att globaliseringen gör utrikespolitiken mindre viktig eftersom nationalstaterna blir mindre viktiga. Vi vill varna för den tankegången. Den överdriver nationalstaternas försvagning. Hur angelägen överstatlighet på vissa områden än är och hur många samarbetsprojekt som än sjösätts, gäller fortfarande att nationalstatens idé står stark runtom i världen. Globaliseringen minskar möjligheterna för nationalstaten att kontrollera exempelvis den finansiella och ekonomiska utvecklingen. Detta gäller speciellt för en liten öppen ekonomi som Sverige. Just därför prioriterar många andra länder i detta läge sin utrikespolitik, sin utrikesrepresentation, sitt exportfrämjande, sina kampanjer för att locka investeringar och turister, sina rekryteringsinsatser gentemot forskare och studenter och sin allmänna informationsverksamhet i världen.

Så ser verkligheten ut och det skulle vara beklagligt om just Sverige orienterade efter en annan karta.

Sverige hamnade 2008 allra högst på listan över världens biståndsgivare. Men vi gör inte mycket för att förse vårt bistånd med en svensk flagga. Sverige har ett gott utrikespolitiskt rykte i stora delar av världen för vår fredstradition. I de länder där Sverige är känt är vi också ett ganska populärt land. Men i många av de länder i världen vars betydelse nu växer är Sverige ett mycket okänt och otydligt begrepp.

7.2 Fullfölj en aktiv utrikespolitik

Det är globaliseringsrådets uppfattning, utifrån de utgångspunkter vi har haft att beakta, att Sverige bör fortsätta – och där det är möjligt intensifiera – sin aktiva utrikespolitik. Om dess huvuddrag råder betydande politisk enighet. Vi vill framhålla politiken för global utveckling med bistånd och frihandel som viktiga komponenter, liksom fredsinsatserna och att Sverige står för mänskliga friheter och rättigheter. EU-ordförandeskapet hösten 2009 har, redan innan det inletts, inneburit att Sverige fått en ledande roll i det internationella klimatarbetet, vilket är mycket positivt.

Sverige ska tillhöra EU-samarbetets kärna. Ur den aspekten är det ett problem att vi inte deltar i euro-samarbetet. Eftersom den frågan tills vidare får anses avgjord genom en folkomröstning har Globaliseringsrådet inte ägnat den någon inträngande diskussion. Om vi menar allvar med att vi vill tillhöra samarbetets kärna måste våra ledande politiker visa ett stort europaengagemang och alla våra företrädare ha stor kompetens och skicklighet.

Det är också bra att Sverige arbetar för att ytterligare utvidga EU och skaffa unionen ett bättre beslutssystem genom Lissabon-fördraget. EU:s utvidgning till fler medlemsstater är det viktigaste bidraget till fred, stabilitet och utveckling i Europa. Sverige ska också verka för att stärka EU:s roll som global aktör. Vi ska ge stöd åt uppbyggnaden av unionens civila och militära förmåga att lösa kriser och bidra till fred och statsbyggande.

I det föregående har vi argumenterat för att Sverige bör höja sin profil på några områden. Ett är att göra ännu mer för att få EU att ändra sin handelspolitik, vilket i klartext betyder att unionen först

måste ändra sin jordbrukspolitik. Ett annat är att så gott vi kan driva på för ett globalt regelverk och globala institutioner som är anpassade till dagens verklighet på finansmarknaderna. Sverige tillhör inte de största spelarna i det sammanhanget, men i internationella sammanhang är det inte alltid avgörande, samarbete med andra nationer och en tydlig ambition att driva för Sverige viktiga frågor är minst lika betydande. Exempelvis drev Sverige tillsammans med de nordisk-baltiska länderna framgångsrikt frågan om öppenhet inom IMF.

Svensk utrikespolitik inkluderar traditionellt ett tydligt stöd till FN. Av olika skäl har FN:s prestige sjunkit i världen. Organisationen är ofta handlingsförlamad och ineffektiv. Regimer som förtrycker sina medborgare tillåts spela en stötande stor roll. Naturligtvis är dessa brister en ofrånkomlig följd av dess uppbyggnad. Icke desto mindre är FN fortfarande den enda organisation i världen som med någon legitimitet kan tala på hela mänsklighetens vägnar. Stora ansträngningar bör därför göras för att hitta former som ökar organisationens effektivitet och samtidigt erkänner den maktförskjutning som ägt rum i världen sedan andra världskrigets slut.

Det är viktigt att vi då och då diskuterar vilka risker vi löper att råka ut för allvarliga kriser. Syftet med sådana diskussioner är, för det första, att minimera riskerna för att krisen någonsin inträffar och, för det andra, att vara förberedd om krisen trots allt bryter ut.

Inom ramen för vårt arbete har Globaliseringsrådet också tagit del av en del studier om riskscenarier. De står i bjärt kontrast till det vi vill tro är huvudscenariot, nämligen en fortsatt utveckling i fred, välstånd och trygghet. Men verkligheten kan också ta en annan väg. Några av de riskscenarier som finns är dessa:

- De internationella motsättningarna kan tillta och resultera i en ny kapprustning. Även om antalet vapen i världen minskat har risken för att de kommer till användning ökat.
- En terroristgrupp kan få kontroll över och använda kärnvapen.
- Miljökatastrofer av tsunamiformat, till exempel som en följd av klimatförändringarna, kan inträffa.
- En pandemi, med mycket mer förödande konsekvenser än SARS-epidemin för några år sedan, kan under lång tid lamslå både resande och varuutbyte.

Risikforskningen visar att det är när två eller flera svårigheter inträffar samtidigt som påfrestningarna kan bli övermäktiga. Terrorådalen i USA den 11 september 2001 och SARS-epidemin gav globala ekonomiska effekter, men i efterhand framstår dessa effekter som små. De globala säkerhetssystemen bör vara så robusta att de kan hantera två eller flera allvarliga kriser samtidigt.

- *Genomför en bred utvärdering av hur Sverige arbetar i EU.*

7.3 Stärk Sverige bilden

Omvärldens uppfattning av vårt land är ett viktigt konkurrensmedel. Den har stor betydelse för hur väl vi lyckas attrahera turister, investeringar och talangfulla personer. I takt med den ökande rörligheten och integrationen blir Sveriges attraktionskraft allt viktigare. Sverige bilden måste bli starkare i andra länder. Sverige som varumärke utomlands är – i den mån det existerar – i huvudsak positiv. Då och då har negativa inslag kommit in men för närvarande finns det få svartmålningar att rätta upp. Problemet är att en stor del av människorna i världen inte har någon Sverige bild över huvud taget.

Vilken Sverige bild ska då spridas? I demokratins och mångfaldens namn bör inte en sittande regering sätta en ideologisk prägel på bilden av Sverige. Den skattefinansierade informationen om Sverige bör vara brett förankrad. Med tanke på att ett av inslagen i bilden är att Sverige är stabilt och konsensusinriktat kan det inte vara någon oöverstiglig uppgift att formulera en bild av vårt land och svenska värderingar som de allra flesta svenskar känner igen och instämmer i. En mycket bred majoritet står bakom en skildring av Sverige som ett modernt, välutvecklat, miljövänligt, tolerant och relativt jämställt samhälle där vi tycker det är viktigt att alla människor får del av välfärden. Det torde också finnas en allmänt omfattad stolthet över Sverige som "Land of Innovation", det vill säga ett land med starka traditioner av uppfinningar, teknologisk utveckling och entreprenörskap, det sistnämnda även på det sociala området. Majoriteter skiftar och alla svenskar som vistas utomlands kan ibland bli Sverige-ambassadörer. Då är det bäst för trovärdigheten att budskapet är av ett slag som alla kan ställa sig bakom.

Det råder stor enighet om att de marknadsinvesteringar som kan

göras i dåliga tider betalar sig bäst när efterfrågan vänder. Det gäller också marknadsföringen av länder.

- *Arbeta med en konsensusinriktad Sverigebild i den skattefinansierade informationen.*

7.4 Förstärk samarbetet med svenska företag för att nå ut med kunskap om Sverige

Ett lands rykte smittar ofta av sig på dess företag och vice versa. Flera svenska företag med verksamhet som bygger på svenskt ledarskap och logistikkunnande har varit mycket framgångsrika utomlands. H&M, IKEA, Clas Ohlson, Volvo, Saab, Securitas och Electrolux är några av Sveriges främsta representanter utomlands. För närvarande saknas ett utbyggt samarbete mellan det offentliga Sverige och svenska storföretag för att svenskt näringsliv till fullo ska kunna dra nytta av en positiv Sverigebild. Som en parallell till NSU, Nämnden för Sverigefrämjande i utlandet, bör ett samrådsorgan med de Sverigefrämjande myndigheterna och organisationerna och svenska företag inrättas. Det offentliga uppdraget i handelsfrämjandet behöver därtill förtydligas och förstärkas.

- *Samarbetet mellan det offentliga Sverige och svenska företag bör stärkas.*

7.5 Reformera utrikesförvaltningen

Dagens snabbt föränderliga värld ställer krav på en mer snabbfotad svensk internationell representation. Det är inte längre möjligt att ge den offentliga verksamheten en exakt passform. I stället måste utrikesförvaltningen vara så känslig för yttre variationer, att den självant ändrar sitt beteende i takt med omvärlden. Dagens utrikesförvaltning måste både ha sinne för detaljer och förmåga att se helheten – kunskapen är vägen och förståelsen är målet. Detta ställer krav på såväl omorganisering av arbetet som på ökade resurser.

Sverige satsar med sina 0,06 procent av BNP påfallande lite på sin utrikesförvaltning även om det hör till bilden att representation i de största biståndsmottagarländerna belastar biståndsanslaget. Det gäller både i förhållande till länder som Italien, 0,11 procent, Frankrike, 0,15 procent och Polen 0,09 procent men också jämfört med våra nordiska grannar där exempelvis Finland och Norge satsar 0,2 procent av BNP på utrikesförvaltningen.

En dyr utrikesförvaltning har naturligtvis inget egenvärde och det måste vara möjligt att omprioritera och förändra den svenska utrikesrepresentationen, men mycket talar för att Sverige skulle vinna på att ha en något större diplomatisk närvaro runtom i världen. Goda utrikespolitiska relationer bygger på förtroende, som många gånger skapas genom närvaro och över tid. Genom att samverka med den gemensamma utrikestjänsten som kommer att skapas när Lissabonfördraget träder i kraft kan kapaciteten byggas ut ytterligare.

- *Statsmakterna bör utarbeta en långsiktig hållbar plan för att öka kapacitet och effektivitet i den svenska närvaron utomlands.*
- *Stor återhållsamhet bör iaktas när det gäller att dra in svensk representation i andra länder – snarare bör vi vara öppna för att finnas i fler länder och viktiga regioner.*
- *Möjligheter till besparingar bör tas till vara – det kan vara rimligt med såväl nordiskt som europeiskt samarbete, liksom en mer långtgående integration mellan olika instanser som representerar Sverige utomlands.*

7.6 Fördjupa och effektivisera samordningen av Sveriges offentliga arbete utomlands

En alltmer betydande utmaning är att effektivisera Sveriges offentliga arbete utomlands. Främjandet av utrikeshandeln och det närbesläktade främjandet av utlandsinvesteringarna i Sverige bedrivs till exempel av flera myndigheter med ibland överlappande uppgifter och kompetenser. Bristande samverkan riskerar att göra svenska insatser mindre verkningsfulla. När resursfördelningen mellan de

svenska myndigheterna styr sammansättningen av insatserna snarare än behovet på plats är risken för suboptimeringar tydlig. Utöver det riskerar vi att gå miste om synergivinster. För ett litet land som Sverige med förhållandevis platta organisationer och korta beslutsvägar är möjligheterna till samverkan goda och kostnadsbördan för att avstå från samordningsvinster blir relativt sett större. Statens uppdrag i främjandet av utrikeshandeln behöver bli tydligare i förhållande till uppdrag från näringslivet som utförs mot ersättning. NSU, Nämnden för Sverigefrämjande i utlandet, bör få en stärkt samordningsuppdrag.

- *Verka för en fördjupad samordning av de offentliga insatserna i främjandet mellan olika myndigheter i utlandet, samt i marknadsföringen av Sverige som turist-, utbildnings- och investeringsnation.*

7.7 Främja handel på för Sverige intressanta marknader

Vår framtida välfärd kommer i ökande utsträckning avgöras av våra handelsrelationer. Sveriges direkta handelsfrämjande insatser har traditionellt haft sin starkaste fokus på export men har på senare år snabbt utvecklats i riktning mot etablering utomlands och komponentimport och därmed handel i alla riktningar. Idag importerar många typiska exportföretag en stor del av sina insatsvaror och är på så sätt importföretag. Det handelsfrämjande arbetets inriktning bör därför omfatta både export och import och Exportrådet få i uppdrag att skapa en importfrämjande funktion.

När krisen viker kommer länder med tillgängligt insatskapital (främst Kina och Gulfstaterna) och arbetskraft som snabbt kan sättas in i varu- och tjänsteproduktion att ha stora fördelar. Sannolikt kommer deras ekonomier att växa snabbt. Sverige bör redan nu se till att skaffa större kunskap om och bättre kontakter i dessa länder.

- *De handelsfrämjande insatserna bör få som ett av sina viktigaste uppdrag att säkra den långsiktiga kompetensuppbyggnaden på marknader av särskilt intresse för Sverige.*

7.8 Skapa bestående relationer genom biståndet

Sverige har ett omfattande utvecklingsbistånd i jämförelse med nästan alla andra länder. Sverige står för demokrati och ett öppet samhälle. Det har positiv betydelse för bilden av vårt land hos biståndsmottagarna. Utvecklingssamarbetet är dessutom ett utmärkt instrument för att skapa långsiktiga relationer. På så sätt är det inget fel att se biståndspolitikerna som en investering i framtida handelsutbyte och andra kommersiella och icke-kommersiella förbindelser. Minst lika viktigt är att skapade kontakter upprätthålls även efter att biståndet fasats ut. Annars riskerar relationer som etablerats under utvecklingssamarbetet att abrupt klippas av så snart landet upphör vara biståndsmottagare.

Utbildningssamarbete bör spela en större roll inom biståndet. En aktivare stipendieverksamhet riktad mot talangfulla ungdomar i tredje världen, som ges möjlighet att studera i Sverige, är bra både för deras hemländer och Sverige och är dessutom ett oöverträffat sätt att skapa bestående relationer. En rad andra länder har större volym på sin stipendieverksamhet än Sverige. Särskilt om Sverige skulle införa avgifter för studenter från länder utanför EES-området är en sådan utbyggd stipendieverksamhet en nödvändighet.

- *Använd biståndet för att sprida budskap om frihet och demokrati, yttrandefrihet och jämställdhet.*
- *Biståndet bör under en övergångstid kunna användas för att bibehålla långsiktiga relationer med länder som inte längre är biståndsmottagare.*
- *Öka utbildningssamarbetets del av biståndet genom en utbyggd stipendieverksamhet*

8. Bästa möjliga beslutsstöd

8.1 Beslutsstöd i attraktionspolitikens tid

Bakgrunden till detta kapitel är de ökade krav på uppdaterad omvärldsinformation som den snabba och allt mer komplexa utvecklingen i den globala omgivningen ställer på de ledande politikerna. Globaliseringsrådet har diskuterat politikens roll i det nya landskap den globaliserade ekonomin ger upphov till. Eftersom vi menar att de flesta hittills underskattat kraften i globaliseringen anser vi att man kan tala om något av ett paradigmskifte när det gäller politikens roll i ett litet, öppet land som Sverige. Om vi med några snabba penseldrag får måla de senaste hundra årens svenska historia handlade det politiska uppdraget länge om att fördela den välfärd den snabbt växande industrin skapade. I det skedet handlade ekonomisk politik mest om att parera konjunktursvängningar. Sedan kom åren när tillväxten avtog och inflationen och budgetunderskotten växte. Då föddes normpolitiken och en huvuduppgift för statsmakterna var att skapa och vidmakthålla en stabil makroekonomisk miljö med låg inflation och budgetbalans. Båda dessa uppgifter kvarstår. Men vi menar att en tredje, lika viktig, roll för staten måste göra sig gällande i globaliseringens tid. Den uppstår i en tid och en miljö när nästan allt fritt kan lämna landet. Då växer behovet av attraktionspolitik, alltså åtgärder för att göra det så attraktivt som möjligt för dynamiska och uppfinningsrika krafter att verka i Sverige och utvecklas i svenska miljöer.

I denna konkurrensmiljö är det viktigare än någonsin att veta och förstå vad som händer i andra delar av världen. Det ställer nya krav på beslutsstöd för dem som ska fatta de beslut som till stor del avgör hur det går för Sverige. Vi vet naturligtvis inte vad Fredrik Reinfeldt och Mona Sahlin läser eller hur de i övrigt organiserat sin omvärldorientering, men via forskning, tidigare ledares memoarer och allmänt tillgänglig information växer en bild av en beslutsstruktur fram som vi menar bör diskuteras.

Den nuvarande organisationen av regeringskansliet har växt fram successivt men har i sina grunddrag funnits i över hundra år. Förändringar på senare år är att betydligt fler anställts för att hantera mediefrågor och EU-frågor. Den senaste stora förändringen är att

ett krishanteringskansli byggs upp, bland annat som en följd av bris-
terna i agerandet efter tsunami-katastrofen.

Varje regering måste naturligtvis förse sig med det inflöde av
information som den anser sig behöva för att kunna fatta de rätta
besluten. Mängden inkommande information till de centrala be-
slutsfattarna kan vara både för stor och för liten. Vi tycker att det
är viktigt att initiera en diskussion om huruvida den organisation
som nu finns kring statsledningen är fullt ut anpassad till dagens
omvärld.

Vi är väl medvetna om vad de högsta politiska ledarna redan åstad-
kommit. De har vunnit interna val och de har vunnit allmänna val.
Bara det är bevis nog för att de har tillgång till mängder av adekvat
information. Vi är också medvetna om att dygnet bara har 24 tim-
mar för alla människor. Just det är i själva verket vår huvudpoäng. Vi
menar att det behövs strukturella förändringar i regering och riksdag
för att våra ledande politiker, på den tid som finns tillgänglig,
ska få adekvat information om viktiga skeenden i världen, som långt
ifrån alltid speglas i de svenska mediernas nyhetsurval.

De flesta regeringschefer får från sina länders underrättelsetjän-
ster dagliga orienteringar om aktuella händelser runtom i världen.
Men får statsministern varje månad en genomgång av viktiga ny-
heter från forskningsfronten? Får statsministern regelbundet upp-
dateringar från experter om underliggande trender i världen som
påverkar konkurrensförhållanden, storföretagens ageranden och
underliggande säkerhetspolitiska strömningar? Kort sagt: Avsätter
våra ledande politiker tillräckligt med tid för att ta in information
om långsiktiga problem?

Vår känsla, understödd av information av olika slag, är att en del
sådana viktiga, kanske mer långsiktiga, frågor systematiskt faller ut-
anför dagsagendan.

Det är bra att krishanteringsförmågan förstärks. Den förstärkta
analysfunktion vi efterlyser är besläktad med krishantering, men
handlar snarare om att förebygga kriser än att hantera dem när de
uppkommit.

Vi inser att en toppolitikers tid till mycket stor del måste användas
till hantering av akuta frågor och kriser, att planera nästa valrörelse
etc. Men just för att få in de långsiktiga frågorna i ett realistiskt tids-
schema bör strukturfrågan diskuteras.

Var det kanske väl använd tid av Tage Erlander att vara ordförande
i Forskningsberedningen? Om inte, hur får hans efterföljare mot-
svarande information på annat sätt? Var det väl använd tid för den

dåvarande danske statsministern att vara ordförande för sitt globaliseringsråd? Om det inte bedöms så i Sverige, hur får hans svenska kollega motsvarande information? Är det väl använd tid av den finiske statsministern att vara ordförande i regeringens Forsknings- och innovationsråd? Om det inte bedöms så i Sverige, hur får hans svenska motsvarighet information om hur det går för viktiga branscher som Telecom och läkemedel och vilka strategiska satsningar som sker i konkurrentländerna?

Vi har nu fokuserat på statsministerns roll i beslutsprocessen och uppbyggnaden av statsrådsberedningen. Den andra starka samordningskraften i en regering är finansdepartementet. Det är enligt Rådets mening viktigt att också finansdepartementet i sina analyser, sina prioriteringar och sitt agerande präglas av insikten om attraktionspolitikens växande betydelse för svensk ekonomi och tillväxt.

8.2 Globaliseringsrådet – och sedan?

Globaliseringsrådet har under de dryga två år det existerat försökt vara ett beslutsstöd för regeringen i en komplex och ständigt föränderlig värld. Den sammansättning Rådet fick, med en blandning av statsråd och andra, var ovanlig. Det har rest frågor om Rådets konstitutionella ställning. Modellen kopierades delvis från Danmark, där dock statsministern ledde Rådet. I de delrapporter det svenska Rådet avgivit har statsråden valt olika förhållningssätt – i den första distanserade man sig, genom ett särskilt yttrande, från detaljförslag och belopp men de följande tre delrapporterna har man ställt sig bakom. Omvärlden har ställt frågan om Rådets rekommendationer är regeringens politik genom att flera statsråd deltagit, på samma sätt som den frågan ställdes om Oljekommissionens förslag, genom att dåvarande statsministern Göran Persson ledde det arbetet.

Att regeringar i Sverige och många andra länder ibland provat okonventionella arbetssätt reflekterar svårigheten att få fram bästa möjliga beslut i en struktur som tenderar vara starkt revirpräglad. Alla regeringar världen över arbetar med departement. I frågor som berör flera departement samråder man. I vardagsarbetet ger det vanligen en rimlig avvägning mellan detaljkunskaper och överblick. Men för att åstadkomma mer genomgripande samhällsförändringar blir revirindelningen ibland till oöverstigliga hinder. Besluten blir de

optimala för respektive struktur men genom att ingen har kraft att få fram beslut över strukturgränserna blir de "suboptimerade", alltså otillräckliga ur helhetens perspektiv.

Problemet är komplicerat och statsvetare världen över har försökt finna vägar ur det. Globaliseringsrådet har beställt en expertrapport från professor Tommy Möller och fil dr Magnus Erlandsson i ämnet. Den berör demokratiska kärnvärden. Å ena sidan har väljarna rätt att förvänta sig att de ledare de väljer har bästa tänkbara instrument för att leda landet väl, å andra sidan har väljarna också rätt att förvänta sig att ledarna genomför det de lovade före valet, kanske utan det beslutsstöd själva regeringsinnehavet kan ge. En annan utmaning är statsrådets arbetssituation som ofta är ansträngd med beredning av regeringsärenden, sammanträden, riksdagsgruppsmöten, frågestunder i riksdagen, resor, arbetsplatsbesök, kontakter med myndigheter och media, med mera, med mera. Det som en påträngande omgivning anser måste göras får prioritet framför det långsiktiga som borde göras.

I den nämnda rapporten förs förslag fram som syftar till att stärka de strukturer som understöder långsiktighet. Ett av förslagen är att ett Framtidsutskott skulle inrättas i riksdagen, så som skett i Finland. Globaliseringsrådet stöder det förslaget. En riksdag som är pådrivande i den typ av strategiska framtidsfrågor för Sverige som Globaliseringsrådet ägnat sig åt, bidrar till att bevaka att även regeringen fäster tillräcklig vikt vid dessa frågor.

Det är vår uppfattning att det politiska systemet i dagens värld dels behöver ett bättre beslutsstöd än hittills, dels behöver finna fler revirövergripande arbetsformer. Globaliseringen ställer krav på att regeringskansli som är strategiskt tänkande och initiativtagande. Alla som arbetat i eller nära en politisk miljö vet att verksamheten ofta präglas av att många argumenterar för "sitt" och att lösningen ofta blir att alla får något. I många fall fungerar det arbetssättet bra. Men ibland måste systemet också kunna leverera beslut där några får väldigt mycket och andra blir överkörda. Systemet måste också hantera att viktiga frågor i vissa fall mer eller mindre permanent hamnar "mellan stolarna". Ett exempel som vi redan varit inne på och där de verksamma uppfattar ett sådant problem är den kliniska forskningen. Tre departement är direkt berörda: socialdepartementet ansvarar för klinikerna, utbildningsdepartementet för forskningen och näringsdepartementet för de den innovationsmiljö som ska ta hand om resultaten. I sådana fall skulle "ministerkommittéer" utsedda av statsministern kunna vara en lösning. Den arbetsformen har visat sig fungera väl i både Finland och Danmark.

Vi anser att statsministern – och partiledarna i en koalitionsregering – behöver en mera kontinuerlig briefing om utvecklingen i omvärlden vad gäller konkurrensförhållanden och särskilt intressanta vetenskapliga resultat. Men eftersom huvudregeln är att politiker faktiskt genomför vad de lovat i opposition är det viktigt att också partier som verkar i riksdagen får bättre förutsättningar för väl underbyggda ställningstaganden i partimotioner och programförslag.

- *Bygg upp en bättre analysfunktion och omvärldsbevakning i statsministerns kansli.*
- *Ge riksdagspartiernas ledare tillgång till motsvarande information.*
- *Inrätta ett Framtidsutskott i riksdagen.*

Bilaga 1

Globaliseringsrådets verksamhet

Globaliseringsrådets målsättning har dels varit att ta fram politiska rekommendationer för att stärka Sveriges konkurrens- och attraktionskraft, dels att vara en arena för dialog med syfte att bredda det offentliga samtalet och fördjupa kunskaperna kring globaliseringens effekter.

En rad rapporter och expertrapporter har producerats under Rådets knappt två och ett halvt år långa verksamhet. Bland de publikationer som fått mest uppmärksamhet i medierna finns Globaliseringsrådets första delrapport, Kunskapsdriven tillväxt (DS 2007:38). Den presenterades inför regeringens forskningsproposition och hade sin tyngdpunkt i forskningspolitiken. Bland annat föreslogs att de statliga anslagen till civil FoU skulle uppgå till en procent av BNP till år 2012. Rapporten beskriver även preliminärt vad Rådet uppfattar som Sveriges styrkor och svagheter. I rådsrapporten Gör Sverige till ett elbilens pionjärland, (Ds 2008:43) förordas en satsning på elbilar, ett område där Sverige har betydande möjligheter att hävda sig internationellt. Rådet har också bedömt att risken är stor för att Sverige kommer att få brist på ingenjörer i framtiden och i den tredje rapporten, Insatser för att öka intresset för ingenjörsyrket, (Ds 2008:10), lanserades idén om en särskild kampanj för att öka intresset för ingenjörsutbildningarna. Regeringen inrättade kort därefter Teknikdelegationen som arbetar för att öka barns och ungdomars intresse för matematik, naturvetenskap, teknik och informations- och kommunikationsteknik. Rådet har även publicerat en rapport om Sverige i världen, (Ds 2008:82). I den konstateras att Sverige är så gott som okänt i Kina och Indien, länder som sannolikt kommer att dominera världsekonomin de närmaste decennierna. Rådet förordar därför satsningar för att förbättra Sverige-bilden. Rapporten innehåller även förslag på hur UD:s arbetssätt kan reformeras och göras mer tidsanpassat.

Som ett led i rådets arbete har 36 underlagsrapporter beställts huvudsakligen från forskare men också från myndigheter och andra aktörer med ingående kunskaper kring globaliseringen, dess drivkrafter och effekter. Expertrapporterna har haft som syfte att ut-

göra underlag för slutrapporterna. Sammantaget rör det sig om 36 underlagsrapporter, elva arbetspapper och sex myndighetsrapporter. Tre externa forskningssamordnare, Tomas Andersson, rektor, Jönköpings Högskola, Håkan Gergils, Ecofin, och Fredrik Sjöholm, IFN och professor, Örebro universitet, har i samarbete med kansliet ansvarat för att samla totalt nio referensgrupper bestående av olika experter som följt framtagandet av publikationerna. Utöver detta har Rådet haft tillgång till ett *advisory board* med uppgift att kvalitetsgranska underlagsrapporter, komma med idéer och förslag till hur Rådets arbete bör bedrivas samt bredda kontaktnätet.

Ett viktigt inslag för att bredda debatten kring globaliseringsfrågan har varit konferenser riktade mot en bred publik. Konferensverksamheten har erbjudit arrangemang från Malmö till Haparanda med såväl svenska som internationella experter och statsråd som medverkande. Globaliseringsrådet har även samarbetat med olika relevanta aktörer runt om i landet, bl. a. Danska ambassaden, Fjärde storstadsregionen, Färgfabriken, Global Utmaning, IFL vid Handelshögskolan, Jönköpings, Kalmar och Karlstads kommuner, Karlstads universitet, Länsstyrelsen Västerbotten, Mälardalsrådet, Umeå universitet och Uppfinnarkollegiet.

Sammanfattningsvis har Rådets verksamhet förutom denna slutrapport och kansliets sammanfattande rapport resulterat i följande:

- 4 rådsrapporter
- 21 rådsmöten
- 33 underlagsrapporter
- 5 myndighetsrapporter
- 12 arbetspapper
- 9 referensgrupper
- 25 konferenser
- 9 Globaliseringsdialoger
- 13 Globaliseringsluncher
- 6 Globaliseringsdueller
- 2 Almedalsseminarier
- 1 uppsatstävling

Rådet har bestått av följande ledamöter:

Lars Leijonborg	Globaliseringsrådets ordförande, forsknings- och högskoleminister
Kristina Alsér	landshövding Kronoberg, tidigare VD Mercatus Engineering AB
Hans Bergström	docent i statsvetenskap, journalist och tidigare chefredaktör på DN
Carl Bildt	utrikesminister, f.d. statsminister
Urban Bäckström	VD Svenskt Näringsliv, tidigare riksbankschef
Lars Calmfors	professor i internationell ekonomi, ordförande i Finanspolitiska rådet
Per Carstedt	ordförande BioAlcohol Fuel Foundation, tidigare VD Sekab
Dilsa Demirbag-Sten	journalist och författare
Anna Ekström	ordförande Saco, tidigare statssekreterare i Näringsdepartementet
Sven Otto Littorin	arbetsmarknadsminister, tidigare partisekreterare (M)
Wanja Lundby-Wedin	ordförande LO och Europeiska fackliga samorganisationen
Karin Markides	rektor Chalmers, professor i analytisk kemi
Elisabeth Nilsson	VD Jernkontoret, bergsingenjör
Aina Nilsson Ström	designchef AB Volvo
Sture Nordh	ordförande TCO, tidigare statssekreterare i Arbetsmarknadsdepartementet
Mats Odell	kommun- och finansmarknadsminister, andre vice partiordförande (KD)
Maud Olofsson	näringsminister, vice statsminister, partiordförande (C)
Carl-Henric Svanberg	VD Ericsson, civilingenjör,
Lena Treschow Torell	preses IVA, professor i fysik
Harriet Wallberg-Henriksson	rektor KI, professor i fysiologi
Marcus Wallenberg	ordförande SEB, ordförande, ICC
Olle Wästberg	GD Svenska institutet, tidigare generalkonsul i New York

Bilaga 2

Särskilda yttranden

Urban Bäckström

Undertecknad står bakom huvudinriktningen i rapporten. Jag instämmer således i rapportens slutsatser att frågor om hur Sverige ska få bättre konkurrenskraft och stärkt omställningsförmåga på nytt måste få högsta prioritet. Naturligtvis kan det finnas enskildheter som jag inte delar fullt ut.

I detta yttrande vill jag dock särskilt peka på två slutsatser som jag inte delar eller som jag inte anser vara tillräckligt långtgående för att stärka konkurrenskraften och förbättra omställningsförmågan.

1. I avsnitt 4.3, Ett globaliserat skattesystem, diskuteras behovet av sänkt statlig inkomstskatt. Huvudmotivet är att öka Sveriges möjligheter att konkurrera om den mest välutbildade arbetskraften, mobilisera riskkapital för nyföretagande, främja utvecklingen av tjänstesektorn genom minskade skatteklilar och att öka sysselsättningen genom bättre drivkrafter.

Den metod som föreslås – en successiv höjning av skiktgränsen – är som jag ser det för långsam, inte minst mot bakgrund av att den globala trenden går mot snabbt sjunkande marginalskatter på arbete. Sju EU-länder har exempelvis redan infört en proportionell inkomstbeskattning. Målet bör därför sättas mer ambitiöst än vad Globaliseringsrådet gör. Statsskatten bör stegvis avskaffas helt. Förutom sådana positiva effekter som jag pekat på ovan skulle det även ta bort behovet av olika specialregler som redan finns i skattesystemet eller som Globaliseringsrådet nu föreslår. Jag tänker exempelvis på 3:12-reglerna, expertskatt, nya regler för personaloptioner m.m.

2. I avsnitt 5.2, Behåll den svenska arbetsmarknadsmodellen – gör nödvändiga förändringar i arbetsrätten i avtal, förordas avtalslösningar framför lagstiftningslösningar inom arbetsrättens

område. Detta är en riktig grundinställning och bör tjäna som utgångspunkt för nödvändiga förändringar.

I slutet av avsnittet diskuteras turordningsregler och konfliktregler. Parterna uppmanas att lösa dessa frågor i avtal. Denna uppmaning ter sig numera verklighetsfrämmande. Den fundamentala skillnad som uppdagades under huvudavtalsförhandlingarna i fråga om parternas syn på behovet av – och viljan att åstadkomma – en ändring av turordningsreglerna respektive konfliktreglerna talar för att denna väg att lösa problemen är stängd för lång tid framöver. I rapporten borde detta slås fast och den slutsatsen dras att det mot denna bakgrund nu åvilar lagstiftaren att vidta erforderliga åtgärder.

Lars Calmfors

Jag står bakom rapporten i dess huvuddrag. Jag vill dock påpeka att den spänner över så stora områden och innehåller så många detaljförslag att det i många fall inte varit möjligt att bereda de senare så grundligt som hade varit önskvärt. Globaliseringsrådets arbete skiljer sig därvidlag påtagligt från en vanlig statlig utredning, där konsekvenserna av olika förslag brukar analyseras mer ingående. En bidragande orsak är att sekretariatets och själva rådets arbete delvis bedrivits som två olika spår, vilket lett till att en del av rådets ställningstaganden inte har baserats på gedigna analyser från sekretariatet. Att jag står bakom rapporten i dess huvuddrag innebär därför inte att det varit möjligt att ta ställning till alla detaljförslag. Detta motsäger inte på något sätt att mycket värdefullt analysmaterial tagits fram under arbetets gång. Följande är två viktiga exempel på bristande underlag:

1. Det finns ett antal förslag om skatteförändringar rörande t ex lägre kapitalinkomstskatt, riskkapitalavdrag för onoterade bolag, förändrade 3:12-regler och större avdrag för hushållsnära tjänster. Det är svårt att ta ställning till dessa förslag utan ett mer omfattande underlagsmaterial. Detsamma gäller i viss mån förslagen om slopad värnsskatt och lägre statsskatt, men här vet vi från annan forskning att betydande effektivitetsvinster går att uppnå,

även om det sker till priset av en ojämnare inkomstfördelning. Dessa förändringar av skattesystemet är därför enligt min uppfattning rimliga på sikt.

2. Förslaget om att införa kompetenssparande borde ha baserats på mer omfattande analyser. Ett skäl är den akademiska debatt som finns om risken för överutbildning. Det finns en risk att kompetenskonton kan förstärka en eventuell sådan tendens. För att motverka en sådan risk kan det vara viktigt att ett kompetenssparande utformas så att den enskilda individen själv kan välja mellan att utnyttja sparandet för utbildning eller att använda det som tillskott till pensionen. Det finns uppenbarligen ett behov av ytterligare analyser på detta område.

Sture Nordh

TCO föreslog tidigt inrättandet av ett Globaliseringsråd för att skapa ett forum för att nå en ökad samsyn kring de utmaningar Sverige står inför, som en följd av den ökade globala integrationen av ekonomin.

Vi såg hur den tilltagande globaliseringen ökade konkurrensen om jobben och välfärden. TCO påpekade behovet av en sammanhållen politik för att öka de yrkesverksammas trygghet i omställningen för att på så sätt kunna stärka företagets flexibilitet och därigenom smidigare kunna ställa om arbetsmarknaden och ekonomin. Ur vår utgångspunkt har Globaliseringsrådet varit ett utmärkt forum för att nå en ökad samsyn kring dessa utmaningar, det har skapat en ökad gemensam kunskapsbas och presenterat flera viktiga analyser.

Huvuddelen av slutrapportens ställningstaganden och förslag stödjer jag och vill särskilt lyfta fram:

- Rådet är enigt om att Sveriges förmåga till omställning är avgörande för vår framtida konkurrenskraft.
- Vi tar ställning till behoven av att prioritera införandet av kompetenskonton eller försäkringar för att möjliggöra vuxna yrkesverksammas kompetensutveckling och vidareutbildning.
- Rådet understryker behoven av fortsatta forskningssatsningar och att den högre utbildningen måste stärkas såväl kvalitet som i kvantitet. Fler måste få chans till universitetsutbildning.

- I skattepolitiken prioriterar Rådet en långsiktig blocköverskridande överenskommelse där förändringar ska göras på inkomstskatteområdet, så att heltidsarbete och utbildning premieras bättre.

Det finns också oklarheter i slutrapporten och delar som jag är kritisk till och som jag inte kan ställa mig bakom:

- När det gäller arbetsrätten och partssystemet på arbetsmarknaden finns texter och förslag som gör att Rådet hamnar helt fel. Det handlar om att lagen om anställningsskydd måste förändras med mera, men också att rapporten har en hållning som innebär att parternas ansvar för utveckling och förnyelse av regleringen av arbetslivets villkor bör överprövas. Min entydiga uppfattning är att parterna har full förmåga att i kollektivavtal själva komma överens om hur en rimlig balans mellan flexibilitet och löntagarnas behov av trygghet ska förenas med utveckling och förnyelse av arbetslivet. Det politiska beslutsfattare kan göra för att främja en sådan utveckling är att hålla sig borta från området och klargöra att lagförändringar på området inte kommer att ske. Rapporten ifrågasätter på ett felaktigt sätt partssystemets förmåga och legitimitet.
- Rådet slår fast att vår förmåga till omställning är avgörande för vår framtida konkurrenskraft och att arbetslöshetsförsäkringen är en viktig del av detta. Men Globaliseringsrådet orkar inte att tydligt förorda en höjning av ersättningstaket i arbetslöshetsförsäkringen, som grund för att löntagarna ska få en god inkomstrygghet vid den arbetslöshet som omställningen periodvis kommer att leda till för allt fler. Det är en arbetslöshetsförsäkring av god kvalitet som kommer att leda till att fler frivilligt försäkrar sig.
- På skatteområdet måste angelägna reformer förenas med skattesystemets grundläggande uppgift att stabilt finansiera offentlig verksamhet, goda anställningsvillkor för kvalificerade medarbetare, starka sociala försäkringar och inte minst insatser som krisbekämpningen nu kräver. Ambitionen med en snabb skatteomläggning måste underordnas dessa restriktioner. Den ekonomiska krisens konsekvenser kan i detta avseende bli allvarliga, inte minst genom risken för ett försvagat arbetsutbud efter krisen.

Wanja Lundby Wedin

Jag tycker att det varit ett stimulerande arbete i Globaliseringsrådet. Genom att så många intressen i svenskt samhällsliv har mötts, har det sannolikt bidragit med ökad kunskap för oss alla. Det har i alla fall varit värdefullt för mig.

Det är dock ett problem för mig att förslaget till slutrapport innehåller så pass mycket som inte överensstämmer med LOs ståndpunkter och att bevara den svenska modellen. Trots att det finns mycket bra skrivningar om till exempel infrastruktur, miljöåtgärder, livslångt lärande och reformering av finanssystemet, är det alltför mycket som skiljer.

Jag har tyvärr inte kunnat medverka på de senaste mötena, men de skriftliga synpunkter jag lämnat på rapporten har i allt väsentligt inte tagits hänsyn till. Det gäller i flera frågor, men låt mig nämna några viktiga skrivningar där det råder alltför stora meningsskiljaktigheter.

– *Synen på arbetsmarknadens struktur- respektive efterfrågeproblem.* Effekterna av den globala finanskrisen kräver reformer i den finansiella sektorn, men för att möta krisen i den reala ekonomin krävs åtgärder av ett helt annat slag. Ett kraftigt bortfall i efterfrågan måste hanteras genom finanspolitiska stimulanser som genomförs tidigt, inte genom strukturella reformer.

– *Lägre löner för dem med lägre produktivitet, som sysselsättningsstimulans.*

Krisen är ingen kostnadskris och sänkta löner är ingen väg att öka sysselsättningen för LO. Förslaget ökar klyftorna i samhället. För att nämna några alternativ, så kan vi förhindra ökad arbetslöshet och stimulera efterfrågan på arbetskraft genom ökade ekonomiska resurser till kommunsektorn och öka sysselsättningen genom ett mer kraftfullt ROT-avdrag riktad till fastighetsägare.

– *Behov av anställningstrygghet, bl a förändra LAS.*

Texterna kring anställningstrygghet är bristande och ger en felaktig bild om hur LAS fungerar. Det gäller dels de uppmaningar som rapporten ger om allvarliga försämringar av Lagen om anställningsskydd och dels går det på tvärs med de synpunkterna om att förändringar sköts bäst genom avtal mellan parterna. LO tror på partssystemets

förmåga att själva hantera behoven av flexibilitet och utveckling i arbetslivet. Den bild som ges i rapporten leder till att det kan anses legitimt att överpröva parternas avtal om de inte råkar passa den politik som förs för tillfället. Den syn som förs fram när det gäller avtalssystemets roll i förhållande till den lagstiftande partens roll är direkt skadlig för partsystemets legitimitet.

- *Skiftet mot att arbetsmarknadens parter i större utsträckning görs ansvariga för omställningsavtal (vilket öppnar för minskat statligt ansvar).*

Parterna kan med kompletterande och tidiga insatser göra en insats vid sidan av statens ansvar för arbetsmarknadspolitiken, men vi varken kan eller vill överta ansvaret. Rapporten saknar fokus på statens ansvar för en väl fungerande arbetslinje och för att skapa de institutionella förutsättningarna för det.

- *Individuella kompetenssparkonton.*

Det finns bra skrivningar kring betydelsen av livslångt lärande och kompetensförsäkring, men LO tar bestämt avstånd från att sådant lärande ska bygga på individens egna förmåga att spara till sin egen kompetensutveckling.

- *Skatter*

Avsnittet avspeglar en helt olika syn på prioriteringar och effekter av skattesystemet, inte minst synen att inkomstskattesänkningar skulle ge ökad sysselsättning.

- *Bibehållet jobbskatteavdrag.*

LO har tydligt tagit ställning för en jämlik och rättvis beskattning. LO anser att lön och inkomst från försäkringar, samt pension, vilken utgör uppskjuten lön, ska beskattas lika. LO är således emot ett jobbskatteavdrag.

- *Bibehållna regler för arbetskraftsinvandring.*

LOs främsta ståndpunkt gällande arbetskraftsinvandring är att individen har ett behov av skydd mot diskriminering. Globaliseringsrådet uttalar stöd för regeringens politik i denna fråga. Vi anser att den skapar risker för utnyttjande av dem som har en svag position arbetsmarknaden.

– *Arbetslöshetsförsäkringen*

Rådet slår fast att vår förmåga till omställning är avgörande för vår framtida konkurrenskraft och att arbetslöshetsförsäkringen spelar en viktig roll för denna, ändå finns inga förslag till förbättringar i nuvarande arbetslöshetsförsäkring. Det är två saker som är avgörande för att försäkringen ska fungera. Det är dels att de allra flesta löntagare har ett försäkringsskydd och därför måste avgiften till a-kassan sänkas så att fler går med. Dels måste taket höjas så att de allra flesta löntagare får ett gott inkomstskydd vid arbetslöshet.

Det här är mina viktigaste invändningar, men det finns också andra mindre tydliga exempel, där det finns öppning för skilda tolkningar.

Departementsserien 2009

Kronologisk förteckning

1. Förstärkt integritetsskydd vid signalspaning. Fö.
2. Skyddade beteckningar på jordbruksprodukter och livsmedel. Jo.
3. Fordonsbesiktning. N.
4. Översyn av vissa mediemyndigheter – en effektivare administration. Ku.
5. Författningsändringar med anledning av VIS-förordningen. Ju.
6. Ekonomiska villkor för ledamöter av Europaparlamentet. Ju.
7. Effektivare regler och bättre beslutsunderlag för arbetsmarknadspolitik. A.
8. Genomförandet av delar av Prümrådsbeslutet. Ju.
9. Förbättrad utslussning från slutna ungdomsvård och ändrade gallringsregler i belastningsregistret. Ju.
10. Stärkt finanspolitiskt ramverk – översyn av budgetlagens bestämmelser om utgiftstak. Fi.
11. Oberoendet i den kommunala revisionen. Fi.
12. Registrering av personuppgifter vid katastrofer utomlands. Ju.
13. Konsumenttjänster m.m. Ju.
14. Konsumentombudsmannen – en översyn II.
15. En enklare ledighetslagstiftning. A.
16. Produktsäkerhet vid offentliga tjänster. IJ.
17. Straffrättsliga åtgärder till förebyggande av terrorism. Ju.
18. Behovsbedömning av annat än ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen. S.
19. Insatser för en alkohol- och narkotikafri graviditet. S.
20. Rätt till gymnasial vuxenutbildning och gymnasial särvtux. U.
21. Bortom krisen. Om ett framgångsrikt Sverige i den nya globala ekonomin. U.

Departementsserien 2009

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Författningsändringar med anledning av VIS-förordningen. [5]
- Ekonomiska villkor för ledamöter av Europa-parlamentet. [6]
- Genomförandet av delar av Prümrådsbeslutet. [8]
- Förbättrad utslussning från slutna ungdomsvård och ändrade gallringsregler i belastningsregistret. [9]
- Registrering av personuppgifter vid katastrofer utomlands. [12]
- Konsumenttjänster m.m. [13]
- Straffrättsliga åtgärder till förebyggande av terrorism. [17]

Försvarsdepartementet

- Förstärkt integritetsskydd vid signalspaning. [1]

Socialdepartementet

- Behovsbedömning av annat än ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen. [18]
- Insatser för en alkohol- och narkotikafri graviditet. [19]

Finansdepartementet

- Stärkt finanspolitiskt ramverk – översyn av budgetlagens bestämmelser om utgiftstak. [10]
- Oberoendet i den kommunala revisionen. [11]

Utbildningsdepartementet

- Rätt till gymnasial vuxenutbildning och gymnasial särvt. [20]
- Bortom krisen. Om ett framgångsrikt Sverige i den nya globala ekonomin. [21]

Jordbruksdepartementet

- Skyddade beteckningar på jordbruksprodukter och livsmedel. [2]

Näringsdepartementet

- Fordonsbesiktning. [3]

Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Konsumentombudsmannen – en översyn. [14]

Produktsäkerhet vid offentliga tjänster. [16]

Kulturdepartementet

Översyn av vissa mediemyndigheter – en effektivare administration.

[4]

Arbetsmarknadsdepartementet

Effektivare regler och bättre beslutsunderlag för arbetsmarknads-
politiken. [7]

En enklare ledighetslagstiftning. [15]

